Poštarina plaćena u gotovom.

GOD. VIII. BROJ 9. i 10.

OMLADINA

LIST ZA ZABAVU I POUKU SREDNJOŠKOLSKE MLADEZI

SADRŽAJ:

MARKO GLAVAČEVIĆ: Čeznja. — DUŠANKA POPOVIĆ: U proljeće. — I. F. MUDVAJIĆ: Moja zvijezda. — MARTIN KUZMIĆ: Dva grčka slikara (»Satire«). — J. Iv. BLAŽINA: Na moru. — M. RUKAVINA: Jablani. — A. NEIMAREVIĆ: Kroz hrvatsku povijest. — VALERIJE J.: Lipa. — Dr. K. BABIĆ: Da li se mogu životinje promijeniti? — IVANKA VUJČIĆ: Proljetni suton. — PET. AR.: Tvornica Votke. — ZLATKO KAURIĆ: Slutnja. — BOŽENA Š.: Zora. — PERO BAKOVIĆ: Oci i djeca.

LISTAK:

Najveće građevine na zemlji. — Pravi put. — Dvije nove iskopine gradova klasičnog doba. — Priča o vještacima. — Rad srednjoškolske đačke čitaonice god. 1924.—1925. — O ruskim narodnim običajima. — Šport i sokolstvo. — Filatelija. — Nove knjige. — Zabava i šala. — Poruke uredništva.

IZDAJE NA SVIJET »DRUŠTVO HRVATSKIH SREDNJOŠKOLSKIH PROFESORA« U ZAGREBU.
UREĐUJE ODBOR.

»OMLADINA« IZLAZI SVAKOGA MJESECA IZUZEVŠI MJESECE PRAZNIKA. — PRETPLATA JE ZA CIJELU GOD. 40 DIN., A ŠALJE SE DRUŠTVU HRV. SREDNJOŠKOLSKIH PROFESORA, ZAGREB, MEDULIĆEVA 33. — RUKOPISI SE ŠALJU NA: UREDNIŠTVO „OMLADINE", DRUŠTVO HRVAT. SREDNJOŠK. PROFESORA, ZAGREB 6, POŠT. PRETINAC 47. I NE VRAĆAJU SE. — POJEDINI BROJ 5 DIN.

TISAK „TIPOGRAFIJA", GRAFIČKO-NAKLADNI ZAVOD D. D., ZAGREB.

Dosadašnje edicije

Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora

A. Odobrene školske knjige.

1. Šarić — Nikolić: Hrv. čitanka za II. razred srednjih škola XI. izdanje. Zagreb 1922. — Cijena Dinara 30.—.

2. Divković — Pasarić: Hrv. čitanka za III. razred srednjih škola IX. izdanje. Zagreb 1924. — Cijena Din 36.

3. Divković — Pasarić: Hrv. čitanka za IV. razred srednjih škola. VIII. izdanje. Zagreb 1924. Doštampava se.

4. Petračić — Zagoda: Hrv. čitanka za V. i VI. razred srednjih škola. Dio I. Poetika Stilistika i Proza. VIII. izdanje. Doštampava se.

5. Platonova Obrana Sokratova i Kriton s uvodom u grčku filozofiju i komentarom od M. Kuzmića. U Zagrebu 1922. — Cijena Din 30.

6. Školski atlas za niže razrede srednjih škola. Cijena Din 30.

7. U prodaji: Balenović: Opća geografija. — Cijena Din 50.

B. Pomoćne školske knjige.

1. »Hrvatski pripovjedači«. III. popravljeno izdanje. Str. 276. Priredio dr. Milan Ogrizović. U Zagrebu 1917. Cijena Din 30.

2. Narodne pjesme junačke. III. izdanje priredio dr. Branko Vodnik. Str. 194. U Zagrebu. Cijena Dinara 25.

3. Izabrane narodne pjesme II. dio. Ženske narodne pjesme. Priredio dr. N. Andrić. U Zagrebu 1912. Cijena Din 20.

4. Povijesna čitanka za niže razrede srednjih škola I. dio. Srednji i novi vijek do godine 1648. II. popunjeno izdanje. Priredio dr. S. Srkulj. U Zagrebu 1922. Cijena Din 40.

5. Povijesna čitanka za niže razrede srednjih i sličnih škola II. dio. Novi vijek od godine 1648. Priredio dr. S. Srkulj. U Zagrebu 1915. Cijena Din 30.

6. Geografijska čitanka. II. popunjeno izdanje. Priredio dr. M. Šenoa. U Zagrebu 1922. Cijena Dinara 30.

7. O. Andrije Kačića-Miošića Razgovor ugodni naroda slovinskoga. Izdanje priredio i predgovor o životu i radu Kačićevu napisao dr. Ferdo Nikolić. U Zagrebu 1923. Cijena Din 15.

8. Karta Crne Gore za porabu pri čitanju Mažuranićeva epa Smrt Smail Age Čengića. Obradio dr. J. Modestin. U Zagrebu 1912. Cijena Dinara 10.

U nakladi: Djela Petra Preradovića. I. potpuno i kritično izdanje. Knjiga I. i II. Priredio dr. B. Vodnik. U Zagrebu 1918. Cijena Din 100.

C. Nastavni Vjesnik.

»Nastavni Vjesnik«, list za srednje škole. Izdaje »Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora« u Zagrebu. Može se još dobiti: Knjiga I. — IV., VII., VIII. sv. 3., 4., IX., X. sv. 2., 4., 5., XII. — XXIII., XXV. — XXXII. Cijena pojedinoj knjizi Din 75, pojedinom svesku Din 10. Jubilarni svezak (knjiga XXX. sv. 9. i 10.) stoji Din 20. Članovi društva dobivaju »Nastavni Vjesnik« badava, a članarina iznosi Din 25 na godinu.

D. Omladina.

»Omladina«, list za zabavu i pouku srednjoškolske mladeži. Mogu se dobiti sva dosadašnja godišta. (I. — VII.) po Din 40. Pojedini broj Din 5. Ovogodišnja »Omladina« (god. VIII.) stoji na godinu Din 40. Pojedini broj Dinara 5.—

E. Izdanja Omladine.

1. Vujoe Grga: Petrica Kerempuh, ilustr. U Zagrebu 1921. Cijena Din 10.

2. Josip Milaković: Lijepa Gabor. Cijena Dinara 15.

3. Dubrovački dvor, ilustr. Priredio dr. B. Cvjetković. U Zagrebu 1922. Cijena Din 15.

Od svih cijena imadu knjižare 25% popusta.

Narudžbe se šalju samo na Društvo Hrv. srednjoškolskih profesora u Zagrebu, Medulićeva ulica 33.

GODINA VIII. U ZAGREBU, SVIBANJ I LIPANJ 1925. BROJ 9. i 10.

OMLADINA

LIST ZA ZABAVU I POUKU SREDNJOŠKOLSKE MLADEŽI

TISUĆLJEĆE.

(925.—1925.)

Tisućljeće iz davnina —
Dolazi nam već na vrata,
Da nas sjeti krunisanja
Prvog kralja svih Hrvata.

Da nas sjeti mili rode,
Prošle moći, slave stare,
Da obrati još i one,
Koji za nju slabo mare.

Da nas sjeti, mili rode,
Kad je stajô brat uz brata,
Da sačuva od propasti
Domovinu, rod Hrvata.

Da nas sjeti zadnjeg kralja
I nesloge našeg roda,
Kad na Gvozdu zbog nje pade
Drevna slava i sloboda.

Oj u jedno kolo braćo!
Priredimo njemu slavu,
Iz dna srca zagrmimo:
Slava kralju Tomislavu!

Marko Glavačević.

CRTICE IZ NARODNOGA ŽIVOTA U GORSKOM KOTARU.

Vozimo li se iz Zagreba u Primorje, prva je željeznička stanica Gorskoga Kotara Skrad i onda se redaju: Sušica, Delnice, Lokve, Fužina, Lič i posljednja stanica Gorskoga Kotara prema Primorju — Plase. Ova su mjesta uz željezničku prugu, no tko želi steći pravi pojam o zavičaju naših Gorana, treba da zađe u srce Gorskoga Kotara. Svi se pak slažu, koji su prošli i najljepše krajeve, da među najzanimljivije i najljepše pripada pravac: Delnice, Brod na Kupi, Plešci, Čabar, Tršće, Gerovo; sve je to uz cestu i za putnika ipak nije tako pusto kao pravac Gerovo—Lokve. Uz planinsku cestu teče i putovanje oživljava počevši nešto prije Broda kod Homera (njem. Hammer = bat) Kupica, od Broda dalje većinom uz cestu teče Kupa, a poslije Plešaca uz cestu do Čabra Čabranka. Čitav pravac Delnice — Gerovo seže u duljinu nešto preko 50 km.

O prirodnim ljepotama ovih krajeva mnogo se pisalo i danas se piše. Pokojni Dragutin Hirc, napisao je čitavu knjigu »Gorski Kotar« (Zagreb 1898.), pojedinačnih opisa nalazimo u novinamai i časopisima, a napose u zagrebačkom časopisu Hrvatskom Planinaru. Kratak opis Gorskoga Kotara u najnovije doba nalazimo u Planinarskom Kalendaru g. 1924., što ga je izdalo Hrvatsko planinarsko društvo, podružnica »Sljeme« u Zagrebu. Za planinara i izletnika veoma su korisna ona dva sveščića »Planinarskih putova« br. 2. i br. 3.), u kojima je J. Pasarić opisao Gorski Kotar, (izdalo također Hrvatsko planinarsko društvo). Razumije se, da su se istraživanjem Gorskoga Kotara bavili naši učenjaci, a za poznavanje spomenutog pravca. Gerovo — Delnice, gdje je gornji tijek rijeke Kupe. Napose je poučna radnja dra Milana Šenoe »Rijeka Kupa i njezino porječje« (Rad jugasl. akademije knjiga 122.).

O narodnom životu u Gorskom Kotaru pisalo se također, ali razmjerno manje. Tako ima o tom epizodnih bilježaka i uspomenutoj Hirčevoj knjizi. Jemeršić je u svojoj knjizi »Kopnom i morem« na dvije strane (sr. 134. i 135.) zabilježio, što je doznao o šumskim radnicima iz čabarskoga kotara ističući tom zgodom lijepa svojstva našega Goranina.

U naše doba piše se u novinama sve to više o poratnom životu naroda u Gorskom Kotaru. Obično su to jadikovke zbog teška života i nebrige za narodne potrebe u ovom dijelu naše domovine, premda malo ima kod nas krajeva, gdje bi bilo toliko volje za privredu poštenim radom ko-

liko baš u Gorskom Kotaru. Koji poznaju naše Gorane, ili su bar jednom onuda proputovali, slažu se, da su to čestiti ljudi. Ovo je razumljivo, kada se zna, da su ti ljudi već zbog klimatskih prilika svoga zavičaja prisiljeni na marljiv rad (treba ih gledati na pr. kod poljskoga rada, kako su brzi, jer je u planinskim krajevima vrijeme dosta promjenljivo), a tko radi, taj je dobar. Zaposleni ljudi jedni druge trebaju pa su i složni. Kao samo jedan zgodan primjer međusobnoga pomaganja spominjem iz starijih vremena neko svjedočanstvo pisano seljačkom rukom ne ispravljajući pravopisne pogriješke: »Torstie (Tršće, selo nad Čabrom) Josef V... numara..., je dusan (dužan) računa pravoga 4 forinta 45 i svedochim ja Jure T... da je Za vas platil Matija J... iz Žikova numara 2 i o n j e r e k e l d a h o c h e Z a v a s p l a c h a t n a k a r s t o f u r i n t i. Svedochim ja Jure T... pisem (pišem) Z mojum rukum 1855 juni 29 ako neveruvaste ja dojden gori Za malo chaita (cajta t. j. vremena). Szvedok Gergor J... i Frane, sastavil Zikovac«.

Svakako prijateljski i drugarski način pisanja u spisu, koji bi zbog neplaćanja mogao biti osnov tužbi kod suda!

U doba prije rata marljivo se zarađivalo u ovim krajevima i razmjerno nije bilo toliko sirotinje. Pripovijedali su mi u jednom planinskom selu, da je kod njih prije rata gotovo svaka kuća imala novaca, pa je bila sramota biti dužan, na pr. za porez i dr.

Gorani su napredniji dio našega naroda, jer idu po svijetu, što se vidi među ostalim na pr. već i po uređaju stana, kada uđeš u kuću. Poznato je, da dobar dio našega naroda ne spava u postelji, otvoreno ognjište u kuhinji seljačkih kuća nije racionalno gospodarenje drvima, ća i u bogatoj Slavoniji mnogi i imućniji seljaci nemaju poda u sobi i t. d. Goranin pazi na uređaj kuće i stana, čim zaradi novaca, ukrasuje svoj stan ne samo slikama i pokućstvom nego često puta i drugim predmetima civilizacije. Nije rijetkost u planinskom selu čitaonica, školu poštivaju, jer idući po svijetu trebaju pismenost. Naši dakle Gorani zaslužuju, da pokušamo i nešto opširnije upoznati način njihova života. Kod ovakova nam zanimanja u ovom kraju dobro dolazi i to, što su ljudi pismeni, pa nam pri zagledavanju u njihovu dušu po koji put pomaže i ono, što je Goranin svojom rukom zapisao bilo pismo ili ugovor, pogodba i dr.

Dok izletnike u Gorskom Kotaru zanimaju gore zbog alpinskih prizora, te se, stojeći na visinama predaju svojim lirskim dojmovima i silne i poetične prirode, za žitelje ovih krajeva gora ima praktično značenje. Ne smije se ipak prešutjeti, da se i Goranin prigodice na kojem vrhuncu rado zagleda u daljinu stojeći u visini gdjekada i nad nebeskom dugom ili maglenim morem i t. d., pače s ponosom izreče koju riječ i o ljepoti svoga zavičaja, pročita sa zanimanjem štampane opise svojih krajeva. Nikada ne ću zaboraviti prizor, što sam ga jednoć doživio u vagonu III. razreda, kada poslije Karlovca tamo negdje kod Generalskoga Stola ugledasmo prvo kamenje po njivama i okolini. Jedan od putnika, Srijemac, upravo stao žaliti tamošnji narod i čuditi se, kako mu se hoće u takovu kraju živjeti. U taj čas začusmo, kako nariče starija seljanka kraj prozora i maše rukama kao u ekstazi. Približivši se razabrasmo ženino klicanje: »Moje drago i premilo kamenje!« Obrisavši suze stade se smijati i protumači nam, da se poslije mnogo godina vraća iz Amerike u svoju domovinu. No za Goranina gora ima kud i kamo realnije značenje negoli je gledanje izletniku, koji se ovamo zaleti obično samo na kratko vrijeme. Za nas kao gledaoce prirode je osobitost n. pr. šume to, što u njoj čujemo »šumiti« Šumu napunja »šûm« tajanstvom, a njezin šum nas napunja i strahom, kada se iz daljine kroz gorsku šumu valja oluja, i tada je taj šum strašno slušati pogotovo, ako si se našao u gori, u kojoj nigdje blizu nema bar kakve kućice, da se među dobrim ljudima zakloniš. U Gorana pak nije glavno zanimanje za goru zbog njena »šûma« nego zbog onoga, što na njoj raste, a to je drveće i što u njoj živi. On se zanima za goru zbog šume, ali i za šumu zbog gore, jer može biti za izvoz drva i drvene građe nezgodna, kao što i ima u Gorskom Kotaru i takovih šuma, kojih se ljudska ruka nije takla zato, jer se baš zbog gorskog položaja ne može iz nje izvoziti. Onda nije čudo, da gora zajedno sa svojom šumom određuje pravac načinu života te ispunjava čitav život Goranina.

Ovo je trebalo spomenuti, da se razumije, zašto je Goranima pojam »gora« i pojam »šuma« isti, te u pučkom govoru mnogih naselja u Gorskom Kotaru kao da ni nema riječi »šuma«, nego je zamjenjuje riječ »gora«. To možemo pratiti čitajući i narodne pripovijetke, što ih je sakupio i štampao R. Strohal (Hrvatskih narodnih pripovijedaka knjiga II.: Narodne pripovijetke iz grada Karlovca sela Lokava, Delnica i trgovišta Vrbovskoga. Karlovac 1901. — Knjiga III.: Narodne pripovijetke iz grada Rijeke, trgovišta Mrkoplja i Ravne Gore, te sela Broda na Kupi i Oštarija. Karlovac 1904.). Dok u narod. pripovijetkama iz Lokava redovito nalazimo riječ »šuma«, pa i uporedo s riječju gora« na pr.: »Ti kavrani njemi (njemu) rečejo: »Kaj je tebi taku teško, da ti tak jokaš i pomaganješ i da si sen (simo) va to š u m o pršav (došao)? To je g o r a, v ki iše (još) nigda ni krsta belo (bilo).« (Knj. II. str. 150.) — u narodnim pripovijetkama iz Delnica upotrebljava se riječ »gora« i u značenju »šuma« na pr. »gredo v goro... u uov (u lov).« (Knj. II. str. 203.) — »je najraj (najradije) hoden v g o r o po puoheh (po puhe).« (Knji. II. str. 211.)

U nar. pripovijetkama iz Broda na Kupi u gori su ne samo pastiri na pr.: »Enput so pastire pasle va g o r i prasce« (Knj. III. str. 216) nego i: »Un je navek šov (išao) v g o r o po drva« (str. 223) ili: »Gremo v g o r o po drva!« (str. 217). »Enput je biv (bio) en trgovac i šal je po g o r i« (str. 205). Vrlo rijetko se nađe u nar. pripovijetkama iz Broda na Kupi riječ »šuma« (na str. 198). Poznato mi je kao sigurno, da u Tršću nad Čabrom u pučkom govoru nema riječi »šuma«, nego se upotrebljava u tom značenju riječ s izgovorom »guára« u nominativu sing., a u akuzativu sing. na pr. »Idem u šumu« vel. se: »Gren v guro« Ako je pak šuma u kakvoj dolini, nije dakle na gorskoj visini i tada ima naziv s praktičnoga stajališta. Ako se ide u šumu u dolini onda se govori u Tršću:

»Gren v stijounek« (u steljnik), jer tu Goranin nalazi »stelju«, što je treba za staju.

Da riječ »gora« znači i »šuma« ovo nije neobično u našem jeziku. Vuk Stef. Karadžić u Rječniku kod riječi »gora« bilježi joj značenje: 1. das Gebirge, mons, a 2. oko Imoskoga der Wald, silva. Ovome se dodaje u akademičkom rječniku, da ovakovo značenje riječ »gora« nema samo u Imoskome nego i po svemu primorju i još dalje. U Broz-Ivekovićevu Rječniku čitamo: »Kako su gore ponajviše obrasle šumama, može »gora« značiti i »goru (planinu« i »šumu« zajedno, a gdje znači samo planinu a gdje samo šumu, teško je kadšto razabrati«. U starom srpskom jeziku »gora« znači veoma često »šuma« na pr. u Dušanovu zakoniku, a u akademičkom rječniku čitamo, da je riječ »gora« dobila značenje »šuma« već od XIV. vijeka

Slavni hrvatski filolog Fran Kurelac u svojoj studiji »Silva« (Rad jugoslavenske akademije, knjiga XII., Zagreb 1870.) nanizao je riječi iz hrvatskog jezika za pojmove »arbor« i »silva«, pa za riječ »gora« u značenju »šuma« ima primjera iz narodne pjesme, iz poslovica, iz djela P. Petrovića Njegoša, iz Gundulića, pa i iz hrvatskih starih isprava kao na pr.: »V ladanju (mj. vladanju, Herrschaft) Brodskom Moravice s travarinom, sinokošami, najmi od g o r e (Waldpacht)«. Ili na pr.: »Mi knez Bartol Frankapan dasmo kmetom našim ta' list: da se pomagaju u gori i u vodi i t. d.« Kurelac tom zgodom ističe, da se kod drugih Slavena riječ »gora« nije odmakla od pravoga svoga značenja. I u Rusa, »gorá« i poljska »góra« i češka »hora« ostadoše kod svoga značenja. Kod nas u starim ispravama nalazi se u istoj rečenici »gora« sada u značenju »mons« sada u značenju »silva« tako, da to i smeta za razumijevanje smisla. Istu dakle ovu pojavu nalazimo i u pučkom govoru Gorskoga Kotara.

Svemu ovomu dodat ćemo sada još i to, da u Ravnoj Gori u Gorskom Kotaru šuma ima posve prozaičan naziv. Ravnogorci naime izjednačiše pojam »šuma« s pojmom »međa«. Vuk je u Rječniku zabilježio kod »međa« značenje »Gebüsch«, lat. »fruticetum« spomenuvši primjer i iz narodne pjesme. U akademičkom pak rječniku čitamo, da »međa« može značiti: česta, gušta, koje se značenje razvilo otuda, što česta, gušta služi često kao međa njivama, livadama i t. d.

Bilo bi zanimljivo znati, je li napose kakav momenat iz narodnoga života dao povoda, da je u Ravnoj Gori riječ »međa« dobila značenje »šuma«. Dok u nazivu »Ravna G o r a« nalazimo riječ »gora«, u narodnim pripovijetkama iz Ravne Gore (Strohal, Hrv. narodne pripovijetke, knjiga III.) mjesto riječi »šuma« nalazimo redovito riječ »meja« na pr.: »Anjkrt pride an (jedan, neki) gaspon u ta m e j a (akuz. sing. mjesto: u to šumo = u tu šumu, jer se u ravnogorskom govoru vokal »o« i na kraju riječi izgovara kao »a«) u lov« (str. 160). Ili na pr. »... je šou (išao) u m e j a i režegovou (raspiljivao) je u m e j i glavnike (cjepanice)« (str. 174.).

U gorskim se krajevima ne može živjeti samo od ratarstva zbog visine položaja i preduge zime a nevolja je za obrađivanje njive i kamenje. U Gorskom je Kotaru glavna živežna namirnica kukuruzno brašno, a baš u tim krajevima svagdje ne

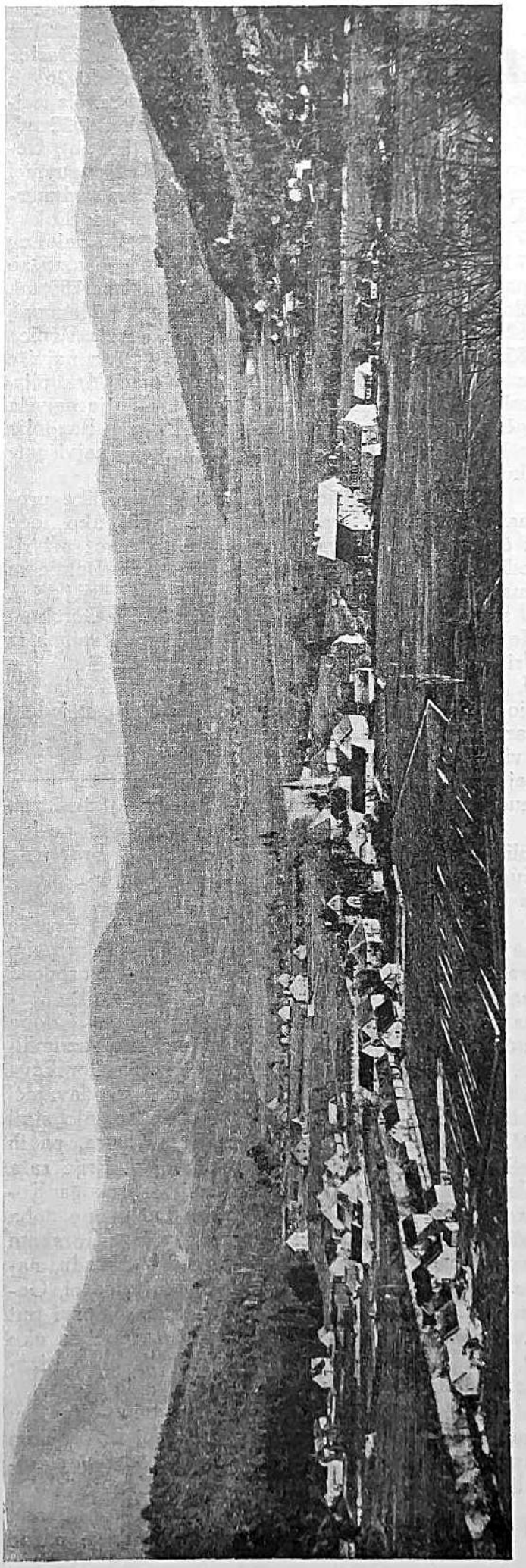

BROD NA KUPI (Vide: Crtice iz narodnog života u Gorskom Kotaru).

uspijeva kukuruz, u mnogim nikako. Dosta je ogledati visine, na kojima nalazimo ljudska naselja u Gorskom Kotaru. Brod na Kupi nalazi se još 221 m nad morem i u brodskoj dolini uspijevaju žitarice kao i dalje u dolini Kupe, gdje je selo Turki 263 m nad morem, Osilnica 296 m, Plešci 325 m. Na najvećoj su visini: Vrbovsko (506 m), Čabar (528 m), Mali Lug kod Gerova (545 m), Plase (551 m), Gerovo (584 m), jedan se dio Skrada nalazi u ravnici uz cestu, a drugi je dio na brdu već 655 m nad morskom površinom. Na još većoj su visini: Lokve (723 m), Lič (726 m), Delnice (730 m), Crni Lug (730 m), Prezid je u velikoj kotlini, ali se uzdigao ipak 764 m nad morsku površinu, Fužina (765 m), Zlobin (772 m), Ravna Gora (816 m), Mrkopalj (824 m), Tršće nad Čabrom (825 m), Mrzla Vodica (859 m), selo Vrhi nad Tršćem (923 m), a najviše je gorsko selo Begovo Razdolje iznad Mrkoplja, koje se uzdiglo 1090 m nad morem. Ovo je najviša točka, gdje stanuju naši Gorani; u Begovu Razdolju je i osnovna škola, koju u šali nazivlju »najvišom« školom u Hrvatskoj.

U Gorskom Kotaru dakle imamo prilike promatrati, čime se sve narod mora baviti, ako hoće u čestitosti i poštenju nešto sebi za život privrijediti. Različna su to zanimanja. Koji Delničani imaju volove ili konje, ti su v o z a č i (k i r i j a š i). U staro doba, dok još nije bilo ni cesta u Gorskom Kotaru, Delničani su prenosili robu na konjima iz Primorja u Gorski Kotar, što se može čitati i u II. knjizi Hrvatskih narodnih pripovijedaka (sakupio i godine 1901. izdao Rudolf Strohal), u jednoj nar. pripovijeci iz Delnica: Pred jeno osndejset i više lejt so noaše stare Deunčane turmarele, zak nej beno (bilo) cejste nite je beno kû (kola), pa so muorale na kuojnjeh noset ale turmaret« (str. 214.).

Ni iz Delnica ni iz Broda na Kupi ljudi ne idu toliko »u svijet« kao šumski radnici. U Brodu na Kupi su mnogi »majstori« (limari, urari i t. d.) ili se bave kućarenjem.

K u ć a r e n j e se u Gorskom Kotaru razvilo još u staro doba. Nekada naime nije bilo u ovim krajevima uopće stalnih trgovina zbog neuređena saobraćaja, pa su robu raznosili i prodavali »kramari« idući od kuće do kuće. U staro je dakle doba kućarenje u naseljima po bregovima bilo razumljivo. Pojedinci bi u velikoj trgovini izvan Gorskoga Kotara kupili nešto različne robe i prodavajući obilazili sela svoga zavičaja, a onda pomalo stali obilaziti i krajeve izvan Gorskoga Kotara, pa ih vidimo i u Zagrebu kao i po Slavoniji. Prije rata bila je čitava kolonija kućaraca iz Gorskoga Kotara na pr. u Dombovaru, koji je bio u ono doba važna željeznička točka. Čini se, da je u Gorskom Kotaru centrum tih naših kućaraca u Skradu, napose u Divjakama su žitelji većinom kućarci. Godine 1924. imali su u Divjakama kućarci prvi put skupštinu, sastalo ih se ukupno sa zaseocima oko 60, prvi put se organizirali u ovo teško doba i izabrali odbor, koji će zastupati njihove interese.

Od Broda na Kupi dalje do Osilnice žitelji su »kućarci« i urari (samouci), a Čabranci su većinom obrtnici, koji ostaju kod kuće, ali u svojoj dubodolini imaju premalo zemlje za obrađivanje.

U Gerovu i susjednim selima živjelo se nekada od stočarstva, napose ovčarstva, dok je narod imao pašnjake. O v č a r s t v o m su se mnogo bavili u Gerovu, Malom Lugu, Smrečju, imali su i mnogo koza, dok nije kozarstvo zabranjeno zbog štete u šumi. Ovčarstvom su se mnogo bavili i na Hribu nad Gerovom, gdje se zaselak od sedam kuća imenom Šafari (valjda od njemačke riječi das Schaf) prema pripovijedanju spomenice osnovne škole na Hribu razvio kroz nekoliko decenija iz jednog kućnog broja, u kom je stanovao Antun Kovač, poznat pod imenom »Šafar«, a bio je u svoje doba veoma bogat i imućan volovima, kravama, ovcama i kozama. Kada je g. 1888. sav pašnjak narodu oduzet za čabarsko vlastelinstvo, ljudi se iz Gerova i zaselaka stadoše seliti u tuđinu, da prehranjuju svoje kod kuće zarađenom nadnicom. Nešto prije svjetskoga rata posredovanjem gerovskoga načelnika dobiše od hrvatske vlade Hribarci nekoliko ovaca za rasplod, pa se opet započelo ovčarstvo na Hribu. Nekako u to doba za gerovsku općinu nabavila je hrvatska vlada i koze neke švajcarske pasmine, koja ne brsti i ne pravi toliko štete u šumi, pa su te koze pokupovali siromašniji Gerovci i imali ih mjesto krava.

Inače su se Gerovci bavili većinom kućarenjem, a samo neki su iz Gerova bili š u m s k i r a d n i c i. No već nešto prije svjetskoga rata popustila je »kramarija«, pa sada i Gerovci idu raditi u šume kao tesari. Šumski su radnici žitelji na Hribu, a napose u Razlogama (kod izvora Kupe). Osobito su dobri šumski radnici Hribari, koji brzo rade. O Razlogarima govore, da su na glasu kao »prećerani« radnici, koji toliko rade danju i noću, da radeći u zimi u šumi od posla iznemognu i već o Josipovu nijesu više sposobni za rad, pa bi obično s trgovcem tako i ugovorili, da će ići kući o Josipovu ili najkasnije o Đurđevu. No ti su Hribari i Razlogari radini, pa čim u proljeće dođu »iz svijeta« kući, tek koji dan otpočinu, pa onda opet u svom zavičaju idu na zaradu u domaće šume, gdje rade obično za pilane.

U Tršću i zaseocima na tršćanskoj visoravni nad Čabrom svi su žitelji šumski radnici, pa onda dalje počevši od Tršća (osim Čabra) u Plešcima sve do Osilnice. Nadalje su samo šumski radnici u Goračima nad Čabrom i u Prezidu.

Zimi u obližnjim šumama svoga zavičaja ovi šumski radnici obično ne mogu raditi napose zbog snijega. Jedne je godine neki čovjek posve sam u šumi blizu Tršća radio i za pilanu. Načinio sebi u snijegu kolibu i čitavu zimu radio, samo je nedjeljom dolazio kući i među ljude. No to se spominje za ovaj kraj kao izuzetak.

Šumski tesari iz čitavog Gorskog Kotara u većini izrađuju u šumama dužice, te su u tom poslu poznati i u tuđini kao vješti radnici.

Tko uopće nije bio u Gorskom Kotaru, obično pomišlja samo na planine toga kraja naše domovine, na neprestani snijeg, studen, siromaštvo žitelja. Istina je, da ima sela i na visinama, gdje uspijeva tek zob, kupus, krumpir — no ima i plodnih dolina. To je različno prema položaju, pa se nađu i u Gorskom Kotaru gdjegdje i lijepi v o ć n j a c i, od kojih narod može i nešto zaraditi. Tako je na pr. valjda u najljepšem kraju čabarskoga kotara, napose u proljeću, u Okrivju nedaleko Plešaca. Okrivski je kraj do Plešaca voćar i obilan trešnjama,

jabukama, šljivama. Kada urodi voće, žitelji i na voću zarade. Tako mi u Okrivju u razgovoru nešto prije rata rekoše, da u rodnoj godini jedna kuća može na voću zaslužiti 1200 do 1400 kruna. Tu narod kao da živi od voća, a prilazeći ovuda i gledajući one strme gorske putove, kojima žene raznose voće po okolini, nehotice pomišljaš, da je prema trudu njihovo voće i prejeftino. U Okrivju ne uspijeva krumpir, vele, da nije dobar, pa zato u jesen voze voće, osobito jabuke, po selima, u kojima ima krumpira, i zamjenjuju jabuke s krumpirom. Koliko daju jabuka, toliko dobiju krumpira.

Nedaleko od izvora Kupe osamljeno je seoce Kupari. Tu su česte magle, sunce ovamo slabo dopire, stanovnici stanuju uz korito Kupe, imaju dva mlina, uz ratarstvo bave se i ribarenjem. Neki pak od stanovnika u Kuparima kao i u Razlogama nad izvorom Kupe izrađuju bukove i javorove zdjele i tanjure, drvene žlice, koševe, košare, različno kućno i ratarsko oruđe kao grablje i dr., a prije rata prodavali su te svoje drvene proizvode ne samo po okolici nego i u Rijeci.

Kada već nabrajamo, čime se sve Goranin bavi, može se spomenuti još nešto. U jednom zaseoku sela Tršća živio je do nedavna kovač, koji je znao bravarske poslove, u crkvenom zvoniku popraviti uru, a od dijelova starog bicikla načinio sebi »novi«. U Sokolima nedaleko od Tršća posve na strani pod visokom stijenom a daleko od željezničke stanice kakovih 50 km u vrijeme prije rata nađoh u jednoj kući knjigovežu. Bila je to ženska, koju je naučio tu vještinu pokojni ujak, te je radila za općine i školske knjižnice. Gledasmo je sa zanimanjem, kako hitro šije strane u knjizi rukom, ima drveni tijesak, a »oča« (otac) su joj naredili od drva spravu, kojom onda miče umetnuti nož i tako sašitu knjigu obrezuje.

Zanimamo li se, što sve naši Gorani rade i znaju, treba nadalje spomenuti, da se i vodenom snagom gorskih potoka okorišćuju, kako znaju i mogu. U Čabru se može lijepo pratiti upotreba vode za obrtne svrhe. Kod Plešaca malo selo Zamost opkoljuje Čabranka i Gerovčica, pa se uz ostalo tu bave žitelji i mlinarstvom. U spomenici osnovne škole u Hribu zabilježeno je o Zamostu još i ovo: »Osim mlinova ima nekoliko stupica za ječam i vodenih pila ili žaga. Poučno je u zadnjem kućnom broju Zamosta kod tako zvanog P. Kovača, što se sve može izvesti upotrebom vode. Kod njega tjera voda nekoliko mlinskih kolesa dvije pile, mnogo različnih točkova, a među ostalim kuje se velikim batom i to također silom vode«.

U istoj je školskoj spomenici zabilježeno među ostalim i to, kako su se na Hribu u zaselku Markci u jednoj kući sastajali hripski muzikanti, da se vježbaju, pa je to dugo vremena bila neka vrsta glazbene škole. Jedan je naime od tih glazbenika služio nekoć u vojničkoj glazbi, pa kada se ovamo vratio, ubrzo okupio oko sebe učenike. Kada pak u novije doba u nekim selima čabarske općine gledamo i dječake osnovne škole, kako samouci bez učitelja izrađuju od drva ptice u bojama — više puta veoma uspjelo — prema dosadašnjem našem razmatranju utvrđuje se u nama uvjerenje ne samo o radljivosti nego i o darovitosti naših Gorana.

Stručne kakove škole s naučnom osnovom prema prilikama i potrebama narodnim nema, a u unutrašnjosti Gorskoga Kotara prava su pokora saobraćajne prilike. Cestom Delnice — Čabar voze poštanska kola, koja mogu primiti i nekoliko putnika, ali se mora paziti na vozni red tih kola.

Lani su u voznom redu bile i takove promjene, da je to ogorčavalo i putnike i kočijaše. Uopće

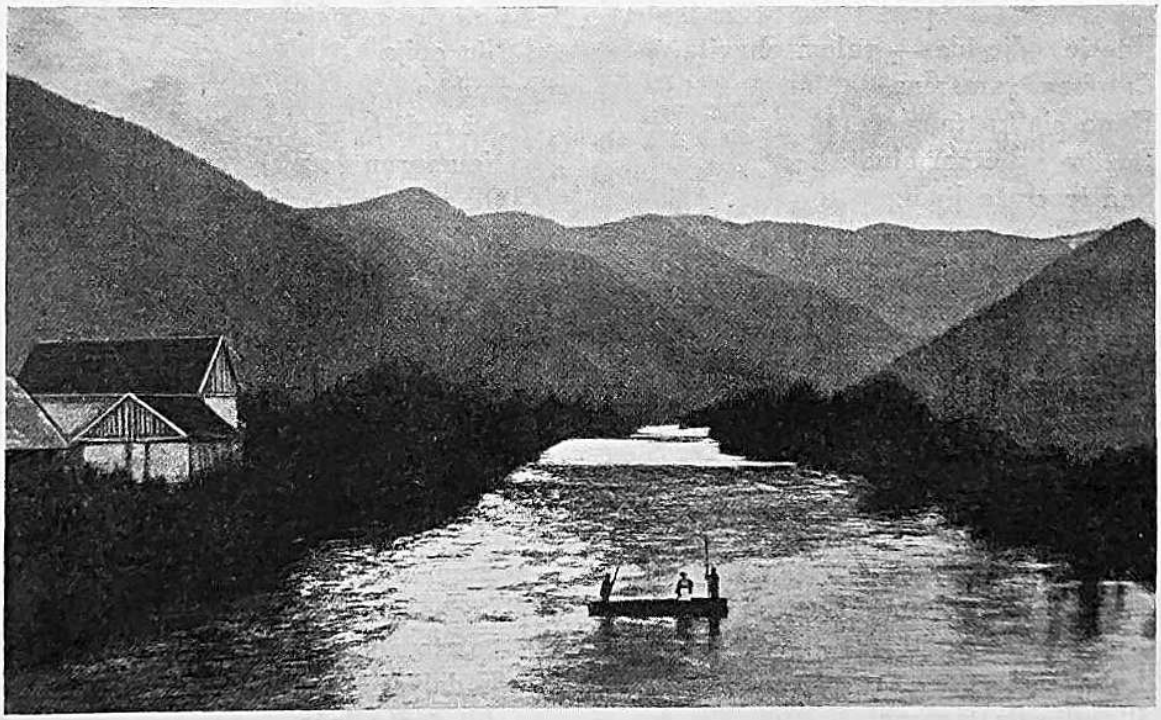

DOLINA KUPE (Vide: Crtice iz narodnog života u Gorskom Kotaru). **Fotogr. I. Kunc.**

je u unutrašnjosti Gorskoga Kotara najmiliji predmet razgovora u društvu, kako bi se saobraćajne prilike uredile. To je uzrok i skupoći robe napose u čabarskoj općini, u koju se uvozi roba sa željezničke stanice Rakek u Sloveniji. Vozači (kirijaši) voze iz Rakeka robu za trgovce u ove krajeve i onda se plaća dovoz robe prema udaljenosti. Lani su plaćali Prezidanci 25 para po 1 kg težine, Tršćani 45 para, a Gerovci 50 para. Zato se mogu vidjeti mali dječaci i djevojčice, kako nose iz Čabra teško dišući uzbrdo gore u svoja sela na leđima po 20 kg kukuruznoga brašna, a neki dječaci nose i 30 kg, premda je u njihovu selu trgovina, ali u Čabru je zbog dovoza za 25 para po 1 kg jeftinije.

Na putu iz Tršća u Smrekovu dragu u šumi, koja se zove Bùato (Blato), vidi se dio nasipa za uskotračnu željeznicu, koju je u vrijeme prije rata htjelo graditi čabarsko vlastelinstvo sve do Rijeke, da se može izvoziti drvo iz ovih šuma. Međutim moralo se od toga odustati, jer je bio prevelik trošak. Godine 1920. zabilježile su novine zanimljivu osnovu jednoga češkoga inžinira, koji je zamolio dopuštenje naše države, da uz pomoć stranog kapitala izgradi kanal od Broda na Kupi do Bakra i tako spoji Kupu s morem. Ovaj bi kanal bio dugačak 45 km, a dnevno bi u prometu stajalo 60 lađa. Sada su uprte oči naših Gorana u Slovence, koji žele spojiti Ljubljanu s morem preko Gorskoga Kotara. Živi se u nadi i osnovama. Međutim doskora poslije svjetskoga rata stala se u ovim našim krajevima širiti potištenost zbog nezaposlenosti i onda je zaredala po kućama bijeda, koja podmuklo izjeda Gorane sve to više.

I. Dolinski.

ČEZNJA

Eno je, gdje ide — velom obavita,
Čarobna, zamamna,
Kano slatka tajna
Božjim svijetom bludi:
Sad je traže ljudi,
Sad se opet sama
Zavlači u grudi.
Vječnom vatrom njene plamte oči
Kraljica je i boginja noći,
Ali nema ni dvorca ni hrama.
Njezin hram je tama:
U srebrnoj noći
Obilazi sama,
I sanjare roči.
Kada danak mine,
I spuste se tmine,
Kad pučina snije,
Luna sije,
Il' zvijezde trepere,
Tad se ona kradom uz plotove vere,
Pod balkone cv'jetne,
Kroz parkove sjetne,
Nedostižnog vječna nostalgija
Nju opija
I ubija,
Ali mrijeti ne će,
Neumorno šeće
Od postanka svijeta,
Ko i njena posestrima sjeta.
I dok svijeta bude,
Opijat će i opčinjat ljude.
Što je ono, čim ti dušu puni,
Hladno čelo kruni?
Što je ono, što lije u krvcu?
Je li melem ili otrov srcu? . . .
Oh, ta žena,
Oh, ta sjena,
Nesmiljena,
Čudno muči:
Čas te zlu čas opet dobru uči.
U daljini bajnu sliku kaže,
Ali često laže.
Eto dana!
Čarna slika bje — Fata morgana . . .

T. Narić-Dvornik.

U PROLJEĆE.

Tiho je s neba zvjezdica pala,
zvjezdica sitna i
mala.
Tiho u polju divlja je ruža
uz pozdrav leptira
cvala.
Tiho je vjetrić hrastovom šumom
opojne mirise
slao.
Tiho u rosnu, visoku travu,
svoju sam prignula
glavu . . .
I već je bilo nestalo zv'jezda,
mlado je svanulo
jutro,
Kad sam suzna, vlažna od rose,
skidala cv'jeće sa
kose . . .

Dušanka Popović.

MOJA ZVIJEZDA.

Sitna zv'jezda sja.
Mojim nebom samo jedna
I ta mi je radost, sreća
I utjeha sva.

Večerom mi rudi svakim
Na obzorju mom,
Kazujući pute prave,
Stićeniku svom.

Višnjeg gore vruće molim
Kroz oluje mrak,
Sjaj da njezin ne ugasne
Meni toli drag.

I. F. Mudvajić.

DVA GRČKA SLIKARA.

IZ KOMENTARA PETRONIJEVU ROMANU „SATIRE".

XXII. Protogen.

1. Za Protogena znamo poglavito iz Plinija 35, 101—106. »Zajedno je (s Apelom i Aristidom) bio u cvatu i Protogen. Domovina mu je Kauno, grad naroda, koji je bio podložan Rođanima. U početku je bio veoma siromašan i veoma se trsio oko umjetnosti; zato je i manje stvarao. Drže, da se ne zna stalno, tko mu je bio učitelj. Neki drže i to, da je sve do pedesete godine slikao lađe. Za to ima biti ovo dokaz. U Ateni je na vele slavnom mjestu Minervina svetišta slikao predvorje; tu je načinio glasovitoga »Parala« i »Hamonijadu« (slika 7), koju neki zovu »Nausikajom«; među stvarcama, koje slikari zovu uzgredna djelca, dodao je ratne ladice, da bi se pokazalo, od kakvih su početaka njegova djela došla do vrhunca slave. Među njegovim slikama prvu nagradu ima »Ijaliso« (slika 3), koji je u Rimu kao svetinja u hramu Mira. Kad ga je slikao, priča se, da je živio samo od kvašena boba, budući da bob taži glad i žeđu, a opet ne zagaćuje ćutila prevelikom slašću. Preko ove je slike četiri puta prevukao boju protiv opasnosti oštećivanja i starosti, da kad nestane gornje boje, nastupi donja. Na slici je divno načinjen pas, kojega je i slučaj pomogao slikati. Protogen je sudio, da na psu nije pravo prikazao pjenu od sipnje, dok je u svemu ostalome dijelu sam sebe zadovoljio, premda je to bilo najteže. Nije mu se pak milila sama preumjetna izradba; ona se nije dala umanjiti, činilo se, da je prevelika i da predaleko odstupa od istine: ono je slikana pjena, a ne navire na usta. Srce mu se stiskalo od muke, jer je na slici htio imati istinu a ne vjerojatnost. Zato ju je često brisao i mijenjao kist, ali je nikako nije mogao sam sebi odobriti. Napokon se rasrdi na umjetnost, što se opaža, pa baci spužvu na mrsko mjesto slike: i spužva skinute boje stavi natrag onako kako se trsio i želio, i slučaj je stvorio na slici narav. Po ovom primjeru njegovu, veli se, da je i Nealko postigao sličan uspjeh, bacivši isto tako spužvu na pjenu konja, dok je slikao jahača, kako mljaska i konja ustavlja. Tako je Protogen pokazao i do sretnoga slučaja. Poradi ovoga Ijalisa kralj Demetrije (makedonski 304 pr. K.) nije zapalio Roda, premda ga je mogao osvojiti samo s one strane: da ne spali ondje sliku. Ali štedeći sliku umače mu prilika za pobjedu. Bio je tada Protogen u vrtiću svome u predgrađu, to jest u okolu Demetrijevu. Bojevi mu nijesu smetali, pa je započeta djela uopće samo onda prekinuo, kad ga je pozvao kralj. Zapitan, u što se uzda, da boravi izvan zidina, odgovori: znam, da ratuješ sa Rođanima, a ne s umjetnostima. Za njegovu obranu porazmjesti kralj straže, veseo, što može čuvati ruke (slikareve), koje je poštedio. Da ga ne bi prečesto odazivao od rada, sam je k njemu došao, premda je bio neprijatelj, ostavio je svoje pobjedničke želje pa je gledao umjetnika sred oružja i gruvanja po zidinama. Sliku iz onoga doba prati ovaj glas, da ju je Protogen naslikao pod mačem: to je »Satir« (slika 4), nazvan »počivalac«, koji drži frule, da bi se potpuno pokazala bezopasnost onoga vremena. Načinio je i »Kidipu« (slika 5), »Tlepolema« (slika 6), tragičkoga pjesnika »Filiska« (slika 10) zamišljena, »borioca« (slika 13), kralja Antigona (slika 11), majku mudraca Aristotela (slika 12). Ovaj mu je savjetovao, neka slika djela Aleksandra Velikoga (356—322) poradi njihove vječnosti. Ali ga je na to nanio većma nagon srca i neka strast za umjetnošću. Konačno je slikao »Aleksandra« (slika 8) i »Pana« (slika 9). Sačinio je kipove od mjedi (15), kako smo rekli (Plin. 34, 91: borioce, oružane, lovce, žrtvovaoce).«

2. Protogen je bio iz grada Kauna u Kariji (Plut. Dem. 22. Paus. I 3, 4), po drugima iz grada Ksanta u Likiji (Suida s. v. Constant. Porph. de them. 14). Stalno je boravio na Rodu, a možda je neko vrijeme radio i u Ateni, gdje je spoznao Aristotela, koji je u Ateni imao školu (335—323). S Demetrijem, makedonskim kraljem (334—281), opći 304. za podsjedanja Roda. Godine rođenja i smrti ne znamo točno. Ovo su djela njegova.

3. Ilijaso (Plut. Dem. 22. mor. 183 A. Gelije XV31 miješaju već gotova »Ilijasa« i »Satira«, kojega istom slika u predgrađu za rata 304; Strabon 652 točno razlikuje »Ijalisa« od »Satira«). Slika je bila u svetištu Dionisovu u gradu Rodu (Suida s. v. Const. Porph. de them. 14); za Cicerona (106—43) je još na Rodu (in Verr. II. 4 § 135. orat. § 5); za Plinija (23—79 po K.) se nalazi u Rimu u hramu boga »Mira«. Ijaliso je slikan 7 godina (Ael. XII. 41. Plut. Dem. 22) ili ća 11 godinâ (Fronton II p. 406); prikazan je kao lovac s psom: ovo je osnivač grada »Ijalisa« na Rodu.

4. Satir se držao mirno, s frulama. Uza nj je bila naslikana jarebica tako savršeno, da su svi samo nju promatrali a na glavno se lice, na Satira, nijesu ni obazirali; zato je Protogen nju sa slike izbrisao (Strabon 652).

5. Kidipa je mati Ijalisova; možda je zato ova slika u svezi sa slikom 3.

6. Tlepolem je sin Heraklov, vođa Rođana u trojskom ratu, osnovao je tri grada na otoku Rodu: Lindo, Kamiro, Ijaliso (3. Il. II 653—670).

7. Paralo i Hamonijada u Ateni. Paralo je atenski polubog, koji je tobože izumio ratne brodove, i po njemu se zvao atenski državni brod »Paralo« (= primorski). Hamonijada je ime sličnome državnom brodu, otkada se Aleksandro Veliki počeo zvati sinom libijskoga boga Amona ili Hamona. (Plut. Alex. 50). Kao pomorca poredili su Parala s Odisejem, a Hamonijadu s Nausikajom (Odis. VIII 457); slikanoga Parala pominje Ciceron (in Verr. II 4 § 135).

8. Slika Aleksandra Velikoga.

9. Pan.

10. Slika pjesnika Filiska iz Kerkire (Athen. 198C).

11. Slika Antigona (301), makedonskoga kralja, oca Demetrijeva.

12. Slika Aritsotelove matere Festijade (P h a i s t i a s).

13. Slika borioca.

14. Slika zokonodavacâ (t h e s m o t h e t a i) u vijećnici u Ateni (Paus I 3, 4).

15. Kipovi od mjedi; prikazivali su borioce, oružane, lovce poput Ijalisa, žrtvovaoce (Plin. 34, 91).

16. Protogen je i pisao o slikarstvu i oblicima (Suida s. v.).

17. Protogena je starina cijenila kao velikoga slikara, samo ne znamo, u čemu zapravo stoji njegova veličina. Radi siromaštva nije mogao ići u školu i zato mu se ne zna za učitelja. Dugo nije mogao izaći na glas, dok ga nije otkrio Apelo. Marljivošću je svladao sve zapreke. Slikao je 7 do 11 godina jedno djelo; slika pomno; Ijalisa je 4 puta bojom prevukao. Pače je i odviše poman: Apelo se divio Ijalisu, ali je prigovorio, da je prevelika pomnja oduzela slici milinu. Ne znamo, je li pored vještine i pomnje bio i nadaren, stvoren za umjetnika. Slike mu jamačno nijesu bile duboko i pjesnički zamišljene već samo savršeno, prema naravi vjerno izrađene. Kod Ijalisova psa trudio se, da prikrije umjetnost i postigne naravni izgled; takva mu je bila i jarebica uza Satira. Ovome se svojstvu Petronije divi. Ne znamo, kojima je to sredstvima postigao. Ciceron (Brut. § 70) veli sasvim općeno, da je Protogen s Apelom u svemu savršen, u bojama, oblicima i crtanju. Da je znao kistom vući savršeno tanke crte, to nam kaže natjecanje s Apelom. Da je bio velik, znamo pouzdano samo po tome, što ga je Apelo držao sebi jednakim, pače i većim, kad bi imao milinu. Jamačno je Apelo bio većma nadaren, a Protogen većma poman i ustrajan (H. Brunn, Gesch. der griech. Künstler 1889 II 157—163).

XXIII. APELO.

1. Apelo je (A p e l l e s) bio rodom iz grada Kolofona (Suida s. v.) dobio je građansko pravo u Efesu (Strab. 642. Luk. de cal. 2), radio je i umro na otoku Kosu (Plin. 35, 79. Ov. a. am. III 401. ex Ponto IV 1, 29). Učitelj mu je bio u Efesu Efor, a već izučen otišao je u Sikion do glasovitoga Pamfila iz Amfipola, ne da uči, već da s njime skupa radi; ipak je morao platiti Pamfilu oko 4720 K (Suida s. v. Plut. Arat. 13). Jamačno preko Makedonca Pamfila došao je Apelo na dvor kralja Filipa i Aleksandra, gdje je imao puno posla (Plin. 35, 93). Oko 336 počeo je Aleksandro ratovati, a Apelo se vratio u Efes; putovao je na Rod do Protogena (Plin. 35, 81), bio je u Egiptu kod Ptolemeja (Plin. 35, 89. Luk. de cal. 2), u Ateni je vidio ljepoticu Frinu, u Korintu Laidu (Athen 590F. 588D); djelâ mu ima u Smirni: slika Dražesti (Paus. IX35, 6), na otoku Samu i Rodu, u Aleksandriji (Plin. 35, 93). Živio je Apelo i radio u doba kralja Filipa (359—336) i Aleksandra (336—323) i dalje; godinu rođenja i smrti ne znamo točno (Plin. 35, 79).

2. Glasovita je bila slika Venere, što iz mora roni (A p h r o d i t e a n a d y o m e n e). Zna se, da je Apelo tu Veneru slikao najprije za hram boga liječnika Asklepija na otoku Kosu; kasnije ju je car August (pr. K. 30—14 po K) odnio u Rim u hram Cesarov; Veneru su naime Cesar i August kao »Julijevci« smatrali svojom pramajkom (Anhiso Venera: Eneja: Julo: Julijevci. Strab. 657. Plin. 35, 91). Kada se donji dio slike oštetio, nitko se nije usudio štetu popraviti, a to je samo uvećalo slavu Apelovu. Za Nerona (54—68) je slika bila sasvim trula te ju je preslikao slikar Dorotej po nalogu Neronovu (Plin. 35, 91. H. Brunn, Gesch. der griech. Künstler 1889 II 208). Prikazana je bila Venera, kako izlazi iz mora i otire morsku pjenu s kose; sliku su neizmjerno hvalili (Ov. ex Ponto IV 1, 30. ars am. III 401. am. I 14, 34. trist. II 527. Prop. IV 9, 1. Cic. de dio. I § 23. de nat. d. d. I § 75. in Verr. II 4 § 135. orat. § 5. ad Att. II 21, 4). Ipak nas sve pohvale malo mogu poučiti o ljepoti slike. Poradi pomenutoga oštećenja drži se, da na slici nije bilo jedne golijeni pa su je zvali »jednogoljenka« (m o n o c n e m o s; m o n o s = jedan, c n e m e = golijen).

O postanju slike priča se ovo. U Ateni je bila glasovita javna ljepotica Mnesareta, koju su poradi bljedoće zvali Frina (p h r y n e, žaba baburača. Athen. 591E. Plut. mor. 401A). Imala je krasno tijelo, ali to nijesu mogli svi vidjeti, jer se tako odijevala, a javno se nije kupala. Ali kad je Apelo bio u Ateni i došao veliki svetak, skinula je Frina ruho, rasplela kosu i zašla u more pred norodom iz cijele Grčke: prema njoj je Apelo onda slikao svoju Veneru, a kipar je Praksitel isklesao «Knidsku Veneru« (Athen. 590F. 591A). Drugi vele, da je za uzor bila inoča Aleksandra Velikoga Pankaspa ili Pankasta (Plin. 35, 86).

3. Druga slika Venere na Kosu, kojom je Apelo htio nadmašiti prvu, ali je nije dovršio radi smrti; nitko se nije usudio da sliku dovrši prema već gotovu nacrtu; gotova je bila samo glava i gornji dio prsa (Plin. 35, 92, 145. Cic. de off. III § 10. ad Fam. I 9, 15).

4. Dražest (C h a r i s) obučena, u Smirni. (Paus. IX 35, 6).

5. Sreća (T y c h e); prikazao ju je od prkosa sjedeći, zato što je nestalna te se ne će da smiri (Stob. Flor. 106, 60).

6. Artemida u kolu djevojaka, koje žrtvuju; tom je slikom nadmašio prizor, što ga opisuje Homer (Plin. 35, 96). Kod Homera (Od. VI 102) nalazi se Artemida u gori sred Vila, ali ondje nema žrtve; (Homerova) »Kiparska pjesma« ima prizor, gdje Artemida stoji sred svećenica, koje će žrtvovati Ifigeniju; čudno je onda, zašto Plinije ne ističe na slici glavno lice, Ifigeniju.

7. Srna; možda pripada u sliku pod 6 (Ael. XVII u pogovoru).

8. Polubog gô; tom je slikom samu prirodu izazvao na dvoboj (Plin. 35, 94).

9. Heraklo u hramu Dijane u Rimu, s otkrenutom glavom ali tako, da se nije trebalo istom domišljati, kakvo mu je lice, već je bilo tako očito, kao da se ravno vidi. (Plin. 35, 94).

10. Ankej ili Antej, (A n c a i o s A n t a i o s), na Rodu (Plin. 35, 93); to je jamačno slika nekoga određenoga čovjeka na Rodu, kojemu je ime glasilo Anteon (A n t a i o n).

11. Grmljavina, Blijesak, Trijesak (B r o n t e, A s t r a p e, C e r a u n o b o l i a). Plinije (35, 96) veli, da se to uopće ne može slikati; sličnu sliku opisuje Filostrat (star. I 14).

12. Kleveta. Lukijan (de cal. 2—4) priča ovu zgodu Apelovu s egip. kraljem Ptolemejem. Kad je Apelo bio sa slikarom Antifilom kod toga Ptolemeja, okleveće Antifil iz zavisti Apela pred kraljem, da je on pravi začetnik bune u Tiru (220 pr. K). Ptolemej je bio bijesan i Apelo bi bio stradao, da se nije našao čovjek, koji je dokazao njegovu nevinost. Ptolemej se pokajao radi lakovjernosti, dao je Apelu 472000 K. i Antifila za roba. Ovo ne će biti čista istina, jer se buna u Tiru dogodila 220. za kralja Ptolemeja IV. Filipatora (221 do 204), a Apelo i Antifil su bili za Ptolemeja I Sotera (322—283). Ali će nešto biti istine, jer Plinije (35, 89) pripovijeda slično. Apelo se nije pazio s Ptolemejem kod Aleksandra. Kasnije, kad je Ptolemej bio već kralj u Aleksandriji, zanijela je Apela onamo oluja. Suparnici Apelovi nagovore kraljeva glasnika, neka pozove Apela kralju na objed. Ptolemej srdit pozove svoje pozivače pred Apela, neka kaže, koji ga je pozvao. Apelo uzme ugljen i načini samo nekoliko crta na stijeni i kralj je odmah prepoznao pozivača. Kao žrtva klevete naslikao je Apelo »Klevetu« ovako (Luk. de cal. 5). Na desno sjedi čovjek s dugim ušima poput Mide i pruža ruku Kleveti, koja dolazi, ali je još daleko od njega. Oko njega stoje dvije žene, čini mi se, Neupućenost i Sumnja. S druge strane dolazi Kleveta, ženica veoma krasna, malo raspaljena i uzrujana, kao da hoće pokazati bijes i gnjev; ljevicom drži goruću zublju, desnom pak vuče za vlasi nekakva mladića, koji pruža ruke prema nebu i zove bogove za svjedoke. Nju vodi čovjek blijed i ružan, a gleda oštro i nalik je na ljude, koji su se od duge bolesti posušili. Svatko bi pogodio, da je to Zavidnik. Pa i nekakve druge dvije prate Klevetu te je bodre, rede i kite; a kako mi za njih reče tumač slike, jedna je bila Zasjeda, a druga Prijevara. Ozada je pratila nekakva sasma tužno odjevena, u crnini i razdrta: ona mi je, mislim, označena bila kao Pokajnica; plačući se nazad osvrtala i sasvim je postiđena kradom pogledala na Istinu, koja je pridolazila.

13. Slika Aleksandra Velikoga u Artemidinu hramu u Efesu. Filipa i Aleksandra slikao je Apelo nebrojeno puta (Plin. 35, 93). Puno ima vijesti o tome, da je Aleksandro samo Apelu dopustio, da ga slika, samo Lisipu, da mu pravi kipove (Plin. 7, 125. Plut. Alex. 4. mor. 335A. Cic. ad fam. V 12, 7. Hor. ep. II 1, 239—241). Za sliku je dobio 524 kg. zlata (Plin. 35, 92). Aleksandro je tu sliku veoma cijenio veleći: dva su Aleksandra, nepobijeđeni sin Filipov i nedostignuti Apelov (Plut. mor. 335). Aleksandro drži munju u ruci; prsti kao da se izdižu nad plohu slike, a munja je uopće izvan slike (Plin. 35, 92). Alekasndro je bio bijele puti, u licu i na prsima malo rumen; Apelo mu je dao ugasitiju i zamazaniju boju (Plut. Alex. 4). Lisip je prigovarao munji: Aleksandru, veli, pripada koplje (Plut. mor. 360D).

14. U Rimu su bile dvije slike postavljene od Augusta na Augustovu trgu a. Kastor, Poluks, Pobjeda i Aleksandro. b. rat s rukama naopako svezanim i Aleksandro na kolima u slavlju; car Klaudije (41—54) dao je na obje slike brisati Aleksandra i slikati Augusta (Plin. 35, 27, 93).

15. Slika konja, o kojoj znamo dvije priče. Apelo se tom slikom natjecao s drugim slikarima pa čujući, da će suparnici po mitu dobiti prvenstvo, dovede on pred izložene slike žive konje i oni su jedino pred Apelovim konjem zarzali: tako su svi čuli nepodmićen sud (Plin. 35, 95). Druga je priča ova. Konj je bio na slici Aleksandra u Efesu (= slika 13); Aleksandro nije sliku dovoljno pohvalio, a Apelo dovede pred sliku konja, koji odmah zarže; nato će Apelo: Ovaj konj ima više smisla za slikarstvo nego ti. (Ael v. h. II 3. h. a. IV 50). Neki su prigovarali, da konju daje donje trepavice (Ael. h. a. IV 50).

16. Aleksandrov vojvoda Klito (C l e i t o s) juri na konju u rat, a momak mu dodaje kacigu (Plin. 35, 93).

17. Slika Neoptolema, kako na konju ide protiv Persijaca. Neoptolem je 336. prebjegao k Persijcima i pao je 334. boreći se kod Halikarnasa protiv Aleksandra. (Plin. 35, 96. Arr. I 20, 10).

18. Slika Arhelaja, Aleksandrova vojvode, sa ženom i djecom. (Plin. 35, 96. Arr. III 29, 1. III. 6, 9).

19. Slika Antigona (—301), vojvode Aleksandrova i potonjega kralja: u oklopu stupa s konjem (Plin. 35, 96). Antigon nije imao jednoga oka pa mu je ta strana lica bila okrenuta tako, da se ne vidi. (Plin. 35, 90, 96. Strab. 657. Quint. II 13).

20. Slika istoga Antigona, kako sjedi na konju. (Plin. 35, 96).

21. Slika Menandra, vojvode (ne kralja) Aleksandrova, na Rodu (Plin. 35, 93. Arr. III 6. VII 23. Plut. Eum. 9. Diod. 18,59).

22. Slika Megabiza, svećenika efeske Artemide, u ophodu (Plin. 35, 93).

23. Slika tragičkoga glumca Gorgostena, u Aleksandriji (Plin. 35, 93).

24. Slika Habrona, na Samu (Plin. 35, 93).

25. Vlastita slika.

26. Slika Pankaspe, inoče Aleksandrove. Aleksandro je htio, da je Apelo naslika, jer je bila lijepa; kod slikanja zaljubi se Apelo u nju, a Aleksandro mu je pokloni; neki vele, da je ona bila uzorak za sliku Venerinu (= slika 2. Plin. 35, 86. Ael. v. h. XII 34). Lukijan (imag. 7) zove je Pakata i veli, da Apelo nije dao tijelu njezinu sasvim bijelu boju nego nešto rumenkastu od krvi.

27. Neke su slike prikazivale ljude na umoru kako izdišu (Plin. 35, 90).

28. Slika »crte« (l i n e a). Apelo je htio iz radoznalosti vidjeti Protogena, doplovi na Rod i potraži ga u radionici. Ondje je upravo bila sama starica, koja je čuvala dasku već priređenu za slikanje. Starica ga zapita, tko je, da bi znala Protogenu reći, a on odgovori: »Ja sam ovaj«, uzme kist i povuče bojom preko daske veoma tanku crtu i ode. Došavši Protogen odmah pogodi po tankoći crte, da je to bio Apelo, povuče sredinom Apelove crte drugu tanju drugom bojom, reče starici, neka Apelu, kad se vrati, pokaže i reče: »Ovoga si tražio«; na to ode. Vrati se Apelo i vidjevši crtu Protogenovu ne dade se pobijediti već uzme kist i trećom bojom povuče sredinom Protogenove crte treću tako tanku, da već tanja nije mogla biti. Tada je Protogen morao priznati, da je pobijeđen; odlučeno je sliku sačuvati za potomstvo, da se divi obojici umjetnika. Plinije je tu sliku vidio u carskom dvoru u Rimu, gdje je sred odličnih umjetnina svraćala na se svačiju pažnju, a bila je kao prazna daska, s crtama, koje su se jedva vidjele. Za požara(?) carskoga dvora izgorjele su i crte. (Plin. 35, 81—83).

29. Apelo je za svoga učenika Perseja napisao udžbenik slikarstva u više svezaka (Plin. 35, 79, 111).

30. Apelo je sam znao i isticao svoju vrsnoću, ali se nije naduvao već je i drugima rado priznavao njihove vrline. Osobito se divio Protogenovu ljalisu te je govorio, da je Protogen u svemu njemu jednak, možda i bolji, jedino zaostaje i on i svi ostali slikari u tome, što im slike nemaju miline, dražesti (v e n u s t a s, g r a t i a, c h a r i s. Plut. Dem. 22. Plin. 35, 79). Protogenu je podigao cijenu kod Rođana plemenitom varkom. On je prodavao svoje slike za neznatnu svotu, a Apelo mu ponudi 50 talanata (= 236000 K) i raširi glas, da će kupljene slike prodavati kao svoje; time su Rođani bili upozoreni na Protogenovu vrijednost te su radije i skuplje kupovali njegove slike (Plin. 35, 88). Netko mu se hvalio, da brzo slika, a Apelo mu reče, da se onda čudi, zašto kod tolike brzine nije dospio više toga naslikati (Plut. mor. 6 F). Običavao je slike u radionici tako izlagati, da su ih prolaznici mogli vidjeti i prosuđivati, a on je iza slike prisluškivao. Dođe postolar i prigovori, da postola na slici ima jednu kopču premalo; Apelo to popravi. Kad je to postolar drugi put vidio, počne sebi utvarati i prigovarati golijeni; rasrdi se Apelo, pomoli glavu i reče, neka postolar ne sudi više (= dalje) od postole (n e s u t o r s u p r a c r e p i d a m i u d i c e t. Plin. 35, 84—85). Kad ga je pohodio Aleksandro Veliki i stao koješta bez razumijevanja govoriti, opomenuo ga je Apelo, neka šuti, jer će mu se inače smijati dječaci, koji taru boje (Plin. 35, 85. Plut. mor. 58D. Ael. v. h. II 2).

31. Iz slike 12 »Kleveta« moramo zaključiti, da Apelova mašta nije stvarala zorno nego pojmovno; takva je i slika 11: mjesto gromovnika Zeusa naslikana je grmljavina; jednako dolazi rat mjesto ratnoga boga Aresa (= 14 b), pobjeda (= 14 a); Aleksandro s munjom u ruci (= 13) znači vrhovnu vlast na zemlji poput Zeusove vlasti na nebu; zato nije dao Aleksandru njegovu boju, jer nije išao za pojedinačnom točnošću. U Apela nema radnje, koja bi označivala značaj lica na slici, nema prikazivanja čuvstava, nema pojedinačne točnosti i vjernosti prema naravi; pače ni u izradbi nije savršen; sam je priznavao, da ga slikar Melantije nadmašuje u rasporedu dijelova, da slika izide jedinstvena (d i s p o s i t i o), Asklepiodor u odmjerivanju razmakâ i veličina, po čemu na slici dolazi jedno kao bliže, drugo kao udaljenije (m e n s u r a, s y m m e t r i a, p e r s p e c t i v a. Plin. 35, 80, 107). Pa ipak se Apelo smatrao kao prvi slikar u starini.

32. U svezi s pričom o »crtama« (= 28) pripovijeda Plinije (35, 84), da se Apelo svaki dan vježbao u crtanju, to jest, nije prošao dan, da ne bi potegnuo kistom crtu, odakle je nastala poslovica: nema dana bez crte (n u l l a d i e s s i n e l i n e a), tako i glasovirači svaki dan sviraju ljestvice radi vježbe prsta. Poradi ove Apelove navike postaje ona priča o tri crte razumljiva i glasovita. Apelova je ruka bila vanredno vješta i pouzdana u crtanju; tako se moglo činiti, da se aleksandrovi prsti dižu nad površinu slike, a munja da je izvan slike (Plin. 35, 92). Apelove su dakle slike bile kao žive, te bi mislio, da se i duše mogu slikati (Petr. 83, Plin. 35, 98). Ima priča, da je neki gatalac pogađao sudbinu ljudi iz crta na Apelovim slikama isto tako pouzdano kao da gleda u same ljude (Plin. 35, 88). S time se slaže vijest, da je Apelo mogao po pamćenju nacrtati lice čovjeka, koji ga je pozvao na objed (= slika 12. Plin. 35, 89).

33. Nije jasno, koliko je boja upotrebljavao i kako; Plinije (35, 50. 92) pominje četiri boje, Ciceron (Brut. § 70) mnoge. Običavao je gotovu sliku prevući tankim, gotovo nevidljivim slojem crnila, u čemu ga nitko nije mogao oponašati. Time su slike bile zaštićene od prašina i blata; boje su dobile drugi odraz ispod crnila, a nijesu uzrokovale bliještanja (Plin. 35, 97). Crnilo je pravio od spaljene bjelokosti (Plin. 35, 42 a t r a m e n t u m e l e p h a n t i n u m).

34. Apelo je jedini znao, dokle treba da ide izradba, kada treba prestati. Protogenu je prigovarao preveliku pomnju, radi koje njegove slike nemaju miline, dražesti kao Apelove: Apelo zna u pravi čas »ruku od slike« ukloniti (m a n u m d e t a b u l a t o l l e r e. Plin. 35, 80. Plut. Dem. 22. Ael. v. h. XII 41. Cic. or. § 73). Razumije se, da je Apelo uza to imao i osobit dar (i n g e n i u m), kojega u Protogena i drugih nije bilo (H. Brunn, Geschichte der griech. Künstler 1889. II 136—157).

O Protogenu i Apelu veli Petronije u »Satirama« 83 ovaki: »Došao sam u dvoranu divnu poradi slikâ raznovrsnih. Vidio sam naime i djela od ruke Zeuksidove: još nijesu bila podlegla zubu

vremena, i dirao sam, ne bez neke jeze, u Protogenove početničke radnje, koje su se u istinitosti takmile sa samom prirodom. A onda istom Apelova slika, koju Grci zovu »Jednogoljenka«: upravo sam je obožavao. Krajnje su naime crte slikâ bile tako točno odsječene prema sličnosti, te bi mislio, da se i duše mogu slikati.«

Martin Kuzmić.

NA MORU.

Gledao sam draž valova
I biserne, b'jele pjene.
Slušao sam pjesmu mora
U tišini noćne sjene — — —

Krik galeba orio se
Prek' valovlja u noć crnu,
Preko tamo — drugoj strani,
Crne magle gdje se grnu.

Drhtala je Učka gora
S visokom sijedom glavom,
Buljila je u daljinu,
Čeznula za prošlom slavom.

»Maistral« joj lice svježi,
More tiho pjesmu pjeva,
Zamuknuo krik galeba,
A Učka o nadi sn'jeva — — —

J. Iv. Blažina.

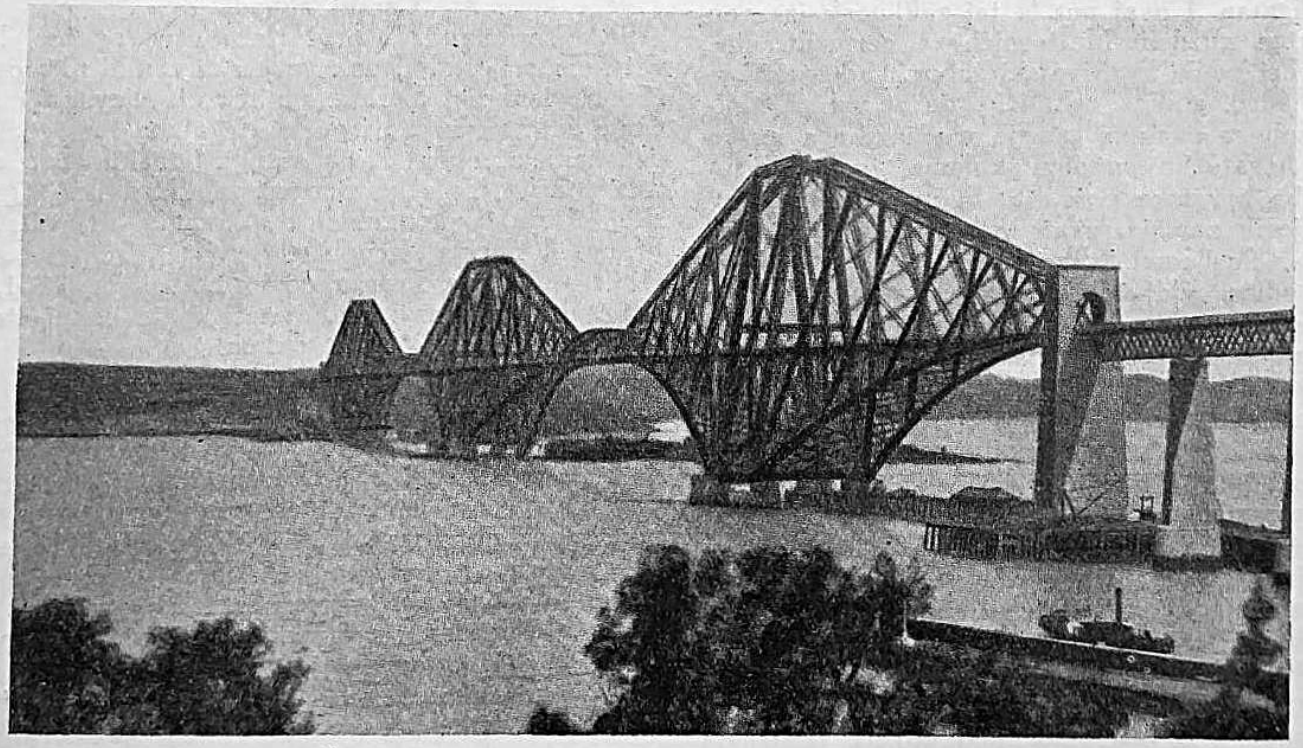

NAJVEĆI VISEĆI MOST NA SVIJETU PREKO FIRTH OF FORTHA U ŠKOTSKOJ.
(Vide: Najveće građevine na zemlji).

JABLANI.

Kroz ponoć modru
Jablani crni
Dižu svoj stas.
Potok žubori,
Čuje se njegov
Pokajni glas.
Sa struna negdje
Drhtaljiv, plačljiv,
Čuje se zvuk.

Dragi je tamo,
A grobak amo
I crni muk.
Kroz ponoć modru
Jablani crni
Dižu svoj stas.
Daleko tamo
Ne jeca više
Sa struna glas.

M. Rukavina.

KROZ HRVATSKU POVIJEST.

(Nastavak)

Klonulost Hrvata i razlozi za to.

I uza sve prijetnje Madžara, Hrvati odnesoše pobjedu u pitanju jezika, ali podlegoše sami sebi. Čudan slučaj! U Požunu se brane od madžarskoga jezika, a u hrvatskom saboru zaključuju neobligatno uvađanje madžarskoga jezika u pučke i srednje škole, kako je to bio slučaj s hrvatskim saborom od 1791. godine. No u isto doba paraliziraju taj udarac samima sebi, zaključkom, da se u svim gimnazijama i u akademiji ima predavati i hrvatski jezik. Rekoh, čudan slučaj, no ipak shvatljiv. Hrvati su istina u neobligatnom uvađanju madžarskoga jezika izašli Madžarima u susret, no iz posve političkog motiva, da ovim korakom pridobiju Madžare za saveznike u borbi protiv germanizma. 1825. godine izlaze Hrvati Madžarima još više u susret, jer hrvatski sabor zaključuje, da u svim višim hrvatskim školama bude madžarski jezik obligatan. I ovaj put je taj zaključak izazvan političkom nuždom Metternichove germanizacije. Isti uzroci vodili su hrvatski sabor, kad je 5. kolovoza 1830. godine zaključio, da se na zajedničkom saboru uzakoni učenje madžarskoga jezika u svim hrvatskim srednjim školama. To je ono tužno doba hrvatske povijesti, kad po Štoosu »vre i svoj jezik zabit Horvati hote, ter drugi narod postati«. Posljednji staleški hrvatski sabor od 1847. godine zaključuje, da se Hrvati na zajedničkom saboru mogu služiti i madžarskim jezikom, no ne smije se zaboraviti, da je taj isti sabor uveo 23. listopada 1847. godine hrvatski jezik kao službeni jezik. Izgleda naoko, da su i ovdje Hrvati popustili, ali tu se baš vidi politička vještina hrvatskoga sabora, da za cijenu uvođenja materinskoga jezika u materinskoj zemlji, na drugoj strani popuštaju. A i nije mudro vođenje politike, ako se pod cijenu efemerne pobjede zapostavlja važnija pobjeda, koja kud i kamo više tangira hrvatsku državnost, a to je hrvatski u Hrvatskoj, a madžarski u Madžarskoj. A mora se i to uvažiti, da su Madžari još 1843. godine zahtijevali da u zajedničkom saboru Hrvati madžarski govore (poznata buka s »magyarul«) da je Hrvatska trebala Ugarsku u zajedničkoj borbi protiv Habsburgovaca, te da su Hrvati na zajedničkom saboru madžarskim govorom mogli kud i kamo više postići, no hrvatskim govorom, kojeg Madžari nisu uostalom ni razumjeli! Druga vremena traže drugu taktiku, pa tako i ovdje. Dok su Madžari na zajedničkim saborima upotrebljavali latinski jezik, mogli su s tim jezikom operirati i Hrvati, ali kad to prestaje, prestaje i taj način borbe. I sve dotle, dok su Madžari znali latinski, drže se Hrvati latinskoga jezika, a najmarkantnija hrvatska pobjeda nad Madžarima u pitanju jezika, bila je ona 1791. godine, kad su Madžari tražili, da se raspravlja i vodi saborski dnevnik samo u madžarskom jeziku, a Hrvati izvojevali, da su mogli i dalje govoriti latinskim jezikom, a da se uz madžarski tekst saborskoga dnevnika izdaje ovjerovljeni prijevod na latinskom jeziku.

Žilavost Hrvatske.

Da, crne je dane Hrvatska proživljavala i mnogo je puta na tle bačena, ali, kao što je ono div Antej, ponovno dobio snagu, kad se zemlje dotakao, tako je i Hrvatska, kad je god bila prignječena, usrkala sa svojih polja i starih krovova nove domovinske snage i ponovno se isprsila pred napadačem. I politički njezin život s Ugarskom i s Habsburgovcima nije ništa drugo, no neprestana borba protiv obaju. Eno borbe hrvatskih dinasta protiv Karla I. Anžuvinca (1301.—1342.), pa protiv njegova sina Ljudevita I. Velikoga (1342.-1382.), pa eno dvadesetpetgodišnjega pokreta u Hrvatskoj (1383.—1408.) protiv kraljice Marije i Jelisave, Nikole Gorjanskoga i kralja Sigismunda. Doduše u tim je borbama Hrvatska podlegla, no nikada konačno, i čim se nova prilika pružila, Hrvatska se opet digla.

Carski napadi.

A Ferdinand I., prvi Habsburgovac na hrvatskom prijestolju, dok se još ni crnilo nije osušilo na izbornoj ispravi, ne drži kraljevsko obećanje dato Hrvatima i pušta Hrvatsku šest godina bez bana. Leopold I. obustavlja bansku čast, carica Marija Terezija podvrgava Hrvatsku Ugarskoj, Josip II. germanizira i komada Hrvatsku, Franjo I. dariva Hrvatsku prvim apsolutizmom (1812.—1825.) a Franjo Josip I. drugim (1851.—1860.). A svi ostali kraljevi ili su to radili što i ovi ili su pripravljali put ovima.

Priklanjanje Hrvatske Ugarskoj.

Hrvatska je bila uvijek prepuštena samoj sebi pa joj onda nije zamjeriti, ako je katkada, u težnji, da si nađe saveznika, podvrgla svoje interese madžarskim. To je ono naše nesretno bezuslovno prilaženje sumnjivom prijatelju, koje se nikad nije držalo one »do, ut des«. Pa tako je onda došlo do onih kobnih zaključaka hrvatskoga sabora od 1790. godine, kad je Hrvatska za momenat prekinula svoj samostalni državni kontinuitet, no koji je korak ona, kako ćemo kasnije viditi i te kako popravila. A kad se pred nagodbu s Madžarima našla među dvije vatre, jer su joj Habsburgovci zaboravili 1848. godinu, zar se mogla diplomatskim putem oduprijeti onako, kao onda, dok se mačem odupirala i jednima i drugima? No i ako joj je 1868. godine bila nametnuta nagodba s Madžarima, bez priupita narodne volje, ipak je i u toj famoznoj nagodbi znala za se toliko slobode izvojevati, koliko je nije imao nijedan narod u Austro-Ugarskoj. Ne smije se zaboraviti, da je i po nagodbi Hrvatska bila samostalna u unutarnjim poslovima, da je imala svoje narodno školstvo, svoje sudstvo, pa i svoju vojsku! To, za što se još 1790. borila i zadobila, da o autonomnim poslovima Hrvatske raspravlja ban sa saborom, to je i u nagodbi izvojevala.

Nepriznavanje nagodbe.

No uza sve to, nikad nije sav hrvatski narod priznao nagodbu za tih pedeset godina nagodbenog života; nikad Hrvatska nije prestala pomišljati na bolji život, jer se narodi i u slobodi nadaju boljim

danima, a kamo li ne u jarmu! A tu misao dala je Hrvatska ne samo naslutiti, nego ju je i izustila. Pa kad je već bila primorana, da živi u braku s Ugarskom, nije nikada šutke prelazila preko bračnih povreda, pa šta više, ona je i prisilila svoga bračnoga druga na popuštanje. Eno nam u 1913. godini pobjede nak Košutovom željezničarskom pragmatikom. U 1883. godini pobjede nad dvojezičnim grbovima. Istina, nije Hrvatska izvojštila u reviziji nagodbe (1872.) da sama upravlja svojim financijama, pa je i nadalje ostala madžarska ruka u hrvatskom džepu, ali je svjetski rat i taj zločin popravio. Ono što su Madžari tijekom stoljeća otimali Hrvatskoj i narodnostima, sad moraju krvavo vraćati. Doduše, ne vraćaju jedino nama, jer drugi za nas uzima, ali je utjeha bar u tom, da se njima oduzima. Eto kako se historija osvećuje nasrtljivim i nasilnim narodima, pa kako se dosada osvećivala, i od sada će, bude li pravde i historije.

Gestovi Hrvatske.

Kad smo ovako razmotrili tužne dane kraljevine, razvedrimo svoju tugu i nekim datima, koja su kadra, da nam opet srca uzdignu. Sjetimo se dana bana Jelačića, kad je Hrvatska praktično dokazala, da je 1102. godine došla samo privolom hrvatskih dvanaest plemena u vezu s Ugarskom, pa za dokaz i u svrhu obrane svoga nacionalnoga života, trga 1848. godine Jelačić sa hrvatskim saborom svaku vezu s Ugarskom, 7. rujna iste godine navješćuje joj rat, a 11. rujna već prelazi Dravu isto onako, kao ban Drašković (1595.—1607.) u 1606. godini, kad prelazi Dravu i tuče kod Körmenda madžarsku vojsku Stjepana Bočkaja. Navješćuje dakle rat Madžarima onaj isti sabor, koji se usprkos careve zabrane sastaje (5. lipnja 1848.). A nije to po prvi puta, da se Hrvatska diže protiv zajednice s Ugarskom. Još u siječnju 1672. godine obratilo se pismom na cara Leopolda I. niže hrvatsko plemstvo i krajiški hrvatski časnici, da Hrvatsku ocijepe od Ugarske. Doduše, želja im je bila, da se Hrvatska sjedini s nasljednim austrijskim zemljama, ali to ne mijenja na stvari u pogledu pokliča »proč od Ugarske«. A čuveni zakonski članak 42. hrv. sabora od 1861. godine, to isto kaže samo drugim riječima. jer veli, »da je s Ugarskom zbog događaja od g. 1848. prestala svaka pravna sveza, a samo zajednički vladar-krunisanje ostali su još kao neka kopča, koja ih veže«, pa veli dalje: »Uza sve to je Hrvatska voljna stupiti s Ugarskom u realnu uniju, ali istom onda, kad Ugarska pravovaljano prizna samostalnost i nezavisnost Hrvatske i njezinu teritorijalnu cjelinu«. A onima, koji vele, da je Hrvatska bila austrijanštinom zadojena, pa i sada, kad više nema one stare Austrije, iznosimo jednoglasni zaključak toga istoga hrvatskoga sabora, kad se radilo o centralnom parlamentu u Beču, da Hrvatska ne će sudjelovati u državnom vijeću, jer »Hrvatska nema nikakvih zajedničkih posala s Austrijom«! Pa ako ni ovi svijetli momenti nisu dovoljni, da pokažu nikad neutrnutu iskru hrvatske želje za otcijepljenjem od Austrije i Ugarske, zar nije dovoljan svijetli dan 29. listopada 1918. godine? A koliko je takvih momenata! Zar riječi »skrbnika kraljevstva hrvatskoga« kneza Krste Frankopana u pismu senjskom biskupu Jožefiću nakon mohačke katastrofe (29. kol. 1526.) da je sreća, što je sultan razbio Ugre, jer da nije »kada bi konac nih nevridnu reženju? il gdo bi mogal pod nimi ostati?« Ili ono pismo hrvatskoga paolina Gašpara Malečića zagrebačkom biskupu Šeliševiću, 25. X. 1683., da hrvatski pavlini ne će više da budu pod jednom kapom s madžarskim pavlinima? Ili godinu prije, kad je zagrebački biskup Benko Vinković zapriječio, da hrvatski učevni zavodi u Rimu, Bologni i Beču, dodu pod kalup madžarski, kako su to htjeli madžarski biskupi? Isto takvi odlučni gest hrvatskoga crkvenoga velmože vidimo u drugoga zagrebačkoga biskupa Martina Brajkovića, koji je htio izvesti ono, za čim je išao hrvatski herceg Koloman (1241.), da zagrebačku biskupiju učini nadbiskupijom i time duhovnom metropolom čitave Hrvatske i Dalmacije, a čije je nastojanje i njegove pregovore s papom omela provala Mongola, a Brajkovićevo njegova smrt. A taj otpor, koji je Hrvatska razvila protiv Ugarske, razvila je ona i protiv Habsburgovaca. Već sam izbor prvoga Habsburgovca za hrvatskoga kralja, nije bio jedinstven, te u ovom aktu vidimo dakle isti slučaj otpora protiv tuđe dinastije, kao i na Petrovoj gori 1102. godine. No najeklatantniji primjer očitovanja hrvatske snage za samostalnom državom, jest zrinsko-frankopanska urota, u kojoj su Hrvati trgli za sobom i Madžare. Istinabog, urota je ugušena, no ona će uvijek ostati blistavi primjer krvavog podviga Hrvatske za neodvisnošću.

Hrvatska pragmatička sankcija.

Daljni akt posebnog i priznatog živovanja Hrvatske je hrvatska pragmatička sankcija od 9. ožujka 1712., kojom su Hrvati bez savjetovanja s Ugarskom, priznali Habsburgovcima nasljedstvo u ženskoj lozi, te priznanje cara Karla III. od 1722.-1723., da nakon izminuća ove loze mogu Ugarska i Hrvatska birati sebi novoga vladara.

A. Neimarević.

LIPA.

U mom selu ima jedna lipa stara.
Kada noćca prospe tajne čare svoje,
I zvjezdice se trune sa njezine hvoje,
I svaki joj cvjetak kô da izgara.

Pa cjeliva svaki jednu zv'jezdu žutu.
C'jela lipa gori... Ko radosti b'jele
Ptičice se male na hvojam' vesele.
A lati se trune po seoskom putu.

Kad zastruji lahor svježi sa vrhunca,
Čujem onda u njoj, gdje životi niču,
A lišće joj šapće jednu tajnu priču
O životu, čedu proljeća i sunca...

Valerije J.

MOGU LI SE ŽIVOTINJE PROMIJENITI?

Za Aristotela pa kroz cijeli srednji vijek i dalje vladao je u naučnom svijetu nazor, da životinje mogu nastati iz ničega, iz nežive tvari, da iz mulja na obali mogu nastati crvi, a iz ovih da se mogu razviti jegulje. Još su u 17. stoljeću vjerovali, da iz brašna i zamazane rubače mogu u posudi nastati miševi, ali je koncem toga stoljeća ipak neki prirodoslovac dokazao, da se postanak na primjer upljuvaka u gnjilom mesu može spriječiti, ako to meso držimo tako pokriveno i zaštićeno, da muhe ne mogu u nj izleći svoja jaja. Mišljenje je o postanku živih bića iz nežive tvari dobilo smrtni udarac Pasteurovim dokazima, te se razvoj živih bića u tekućinama može zapriječiti, ako tekućine držimo tako zatvorene, da do njih ne može doći nikakova klica živih bića, ako kapljevine steriliziramo, te u njima nestane klica sitnih bića, bakterija i praživa; to danas znade svaka domaćica kad pripravlja kompote.

Pustivši na stranu nazore o postanku života na Zemlji iz nežive tvari držati nam se stare rečenice prirodnjaka, da danas nastaje svako živo biće iz drugog živog bića: »omme vivum ex vivo«, te se sada pita, da li su živa bića, što ih je bilo na našoj Zemlji uvijek ista i nepromjenljiva? Danas već svatko, tko je učio prirodopis i znade gledati oko sebe, može da opazi, da su živa bića, dakle i životinje promjenljive, a to ćemo pokazati i na nekim pokusima te na pojedinim primjerima iz životinjstva na različitim područjima naše kore zemaljske.

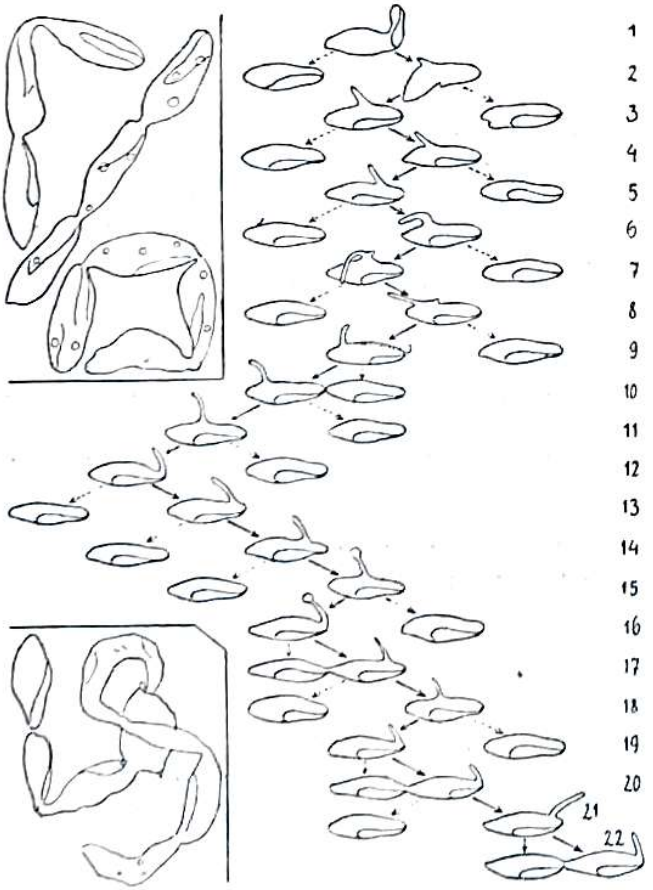

Sl. 1. Uzgoj promijenjenog paramecija kroz 22 generacije (desno); lijevo gore i dolje su lanci paramecija, koji se od gladi nijesu iza dijeljenja potpuno odijelili. Po Jenningsu, nešto promijenjeno.

Uzmimo za primjer maloga infusora od $^1/_4$—$^1/_2$ mm veličine papučicu (Paramaecium), koga su naučnjaci uzgajali u kulturama, da ih pustiše gladne, pa se našlo, da su neki primjerci bili iskrivljeni. Sada jednoga iskrivljenoga prenesoše u prostor, gdje je bilo dosta hrane i taj se umnožio, te su njegove potomke promatrali do 22 generacije; neki su primjerci bili uvijek normalni, a drugi su imali neki roščić, ali je oblik i veličina tih potomaka bila također različita. Od devetnaeste generacije nalazio se pomenuti roščić na prednjem kraju paramecija i životinja ga upotrebljavala za sklizanje na podlozi. (Sl. 1.). Neki je drugi eksperimentator izazvao takav roščić kod tog infusora brzim okretanjem posude, u kojoj su bili infusori (centrifugiranjem). S nedovoljnim hranjenjem izazvaše kod paramecija jedno drugo svojstvo, koje je životinjica sačuvala i onda, kad ju premjestiše u povoljne životne prilike; to se naime svojstvo sastojalo u tom, da su se pojedini primjerci paramecija nepotpuno dijelili, t. j. ostadoše i dalje u neprekinutim crvolikim lancima zajedno stvarajući tako kolonije (vidi sliku 1. lijevo gore i dolje); kadšto se od takvih lančića olijelio po koji primjerak, ali taj je opet dalje stvarao kolonije. Eto već na ovome primjeru vidimo, da je moguće promijeniti životinju da preuzme drugi oblik tijela i način života, ako joj promijenimo uvjete života.

U šumama kod nas posvuda po nevisokom gorju živi daždevnjak pjegavi (Salamandra maculosa) sa žutim pjegama na crnoj osnovci tijela, a u visokom gorju (kod nas u Kapeli) živi manji oblik posve crne boje daždevnjak crni (Salamandra atra). Daždevnjak pjegavi leže mnogo, 20—40 mladih u vodu, glje se dalje razvijaju kao i punoglavci žaba, pa kad im zakršljaju škrge izlaze iz vode, te na kopnu dalje živu. Daždevnjak crni leže samo jedno do dva mlada a ti su mnogo bolje razviti nego li mladi pjegave vrste, imadu već gotove noge, škrge su im nestale, te poput odraslih živu odmah na kopnu; sve je ovo razumljivo s razloga, što u gorju imade manje stajaće vode i polaganih tekućica, gdje bi se mogle ličinke crnog daždevnjaka razvijati, te je zbog toga i njihov razvoj skraćen; u majci se njihovoj od zametnutih jaja razviju samo 1—2 a ostala se raspadnu u kašu, s kojom se hrane mlada braća, koja se dalje na njihov račun razvijaju. Cijelu dakle preobrazbu ili metamorfozu uz dovoljno pomenute hrane učine mladi u tijelu matere; tu vidimo da je nastala promjena životinje u povodu promijenjenih životnih prilika, pa da vidimo hoće li nam ovo naše mišljenje potvrditi i pokusi. Uzeli su crnog daždevnjaka i metnuli pod prilike, koje vladaju u nizini, glje je bilo topline i dosta vlage, a daždevnjaka žutocrnog u hladni i suhi prostor, kakav je u gorju. Ista je ženka crnog daždevnjaka legla svaki slijedeći put sve to veći broj mladih i bili su na sve ranijim i mladim stadijima razvoja, pak su prema tome trebali vode, da u njoj učine preobrazbu. Kod crnožutog daždevnjaka bio je kod izvedenog

pokusa broj mladih sve manji, razvoj u materi sve duži, a konačno su mladi mogli da odmah žive bez vode na suhu kopnu. Sad je eksperimentator metnuo ove promijenjene daždevnjake opet pod njihove normalne životne prilike, pa je pomenuta na novo nastala promjena u njihovu rasplodu trajala još neko vrijeme kod potomaka; dakle ovdje se nastala promjena očitovala u načinu rasploda.

Pošlo je za rukom mijenjati i boju tijela u daždevnjaka crnožutog držeći primjerke sad na žutoj sad na crnoj podlozi, te su se njihovi potomci uzgajali polovica na jednoj a polovica na drugoj podlozi; na žutoj se podlozi povećavaju i međusobno slijevaju žute pjege a na crnoj postaju manje; uzgajaju li se odrasli salamandri na crnoj zemlji iza nekoliko godina postanu puno crniji sa tu i tamo kojom žutom pjegom. Opazilo se, da kod te promjene učestvuje oko, jer ako životinje oslijepimo, tada do takvih promjena ne dolazi. Na promjenu boje kože upliva i vlaga, pa na vlažnom pijesku pored starih žutih pjega pojavljuju se i nove male žute pjege, ali samo na svijetlu i onda, ako su životinje oslijepljene, te iz ovoga vidimo, da svijetlo direktno utječe na kožu; na suhome tlu ne pojave se nove pjege, a stare ponešto potamne. Uzgred neka bude spomenuto, ako se bijeli čovjek izvrgne utjecaju vrlo jakih sunčanih zraka, nakuplja mu se u koži smeđasti pigmenat iza neke upale u koži; taj pigmenat djeluje kao zaštitno sredstvo, te koža bude neosjetljiva spram intenzivnog utjecaja svijetla. Plasma stanična treba da bude zaštićena od utjecaja svijetla, pa zato ne nalazimo pigmente kod organizama samo u koži površine tijela, nego i dublje u tijelu, i vidimo, da svijetlo različito djeluje na pojedine organizme, na promjenu boja i na razvoj pojedinih organa. Poznata nam je čovječja ribica (Proteus) iz podzemnih tamnih prostora u pećinskim vodama Slovenije, Dalmacije Istre, Bosne, Hercegovine, a gotovo sigurno i u vodama hrvatskoga Krša; blijedi taj repati vodozemac bez pigmenta u koži imade pored toga i zakržljale oči. Bečki je zoolog Kammerer pravio pokuse i držao te životinje od poroda na danjem svijetlu i životinja je dobila dobro razvite oči; dakle ova se životinja u povodu života u tamnome prostoru promijenila u slijepi oblik. Iste se promjene dogodiše i s drugim životinjama u spiljama: slijepi raci, kukci a i mnogi stanovnici dubokih tamnih morskih slojeva. S tom promjenom života nastale su na tijelu tih organizama i neke druge promjene, te smo dobili posve druge životinjske oblike, ali se u dalje razlaganje ovdje ne možemo upustiti.

Račić Artemia pokazuje veliki variabilitet, pa se u manje slanoj vodi približava obliku Branchipus, a u jako slanoj se od njega udaljuje; po tomu vidimo, da različita koncentracija soli u vodi može da upliva na oblik nekih životinja. Ako povisimo množinu soli u tekućini, gdje živi Artemia, taj će se račić tijekom generacija sve više i više pretvarati i konačno posve pretvoriti u jedan srodni oblik, a ako smanjimo sadržaj soli, dobit će Artemia lik Branchipus-oblika, što živi u slatkoj stajaćoj vodi.

Kad su vodenbuhu (Daphnia) s niskom kacigom na glavi dobro hranili i držali je u toploj vodi, postala je kaciga visoka, a potomci njeni bili su i u normalnim prilikama poslije sa višim kacigama, negoli normalni ishodni oblici. Neki je eksperimentator metnuo visokokacigastu životinju u hladnu vodu od ništice do 5° C i dobio je mlade s niskim šljemom, a kad je metnuo niskokacigaste račiće u vodu od 20° C bili su im mladi sa visokim šljemom. Toplinom se vode mijenja i njena gustoća, što je voda hladnija, to je i gušća, te životinje mogu i s manjom površinom tijela u vodi lebdjeti, pa je zbog toga šljem životinji u hladnijoj vodi niži. U toplijoj je vodi gustoća manja, te zahtijeva veću površinu životinje da ne padne na dno i zato su šljemovi vodenbuha u toploj vodi viši. I u slobodnoj prirodi imamo sličnih pojava; vodenbuha se razmnožuje partenogenetski (bez oplođenja jajeta) i daje kroz nekoliko mjeseci u godini više generacija jednu za drugom. U jednom te istom jezeru imamo dakle generacije s različnom visinom glave; tako su u ranom ljetu oblici s niskom glavom, a sve dalje sa višom, s maksimumom u ljetu; prema jeseni i zimi imadu generacije sve kraći šljem (slika 2.).

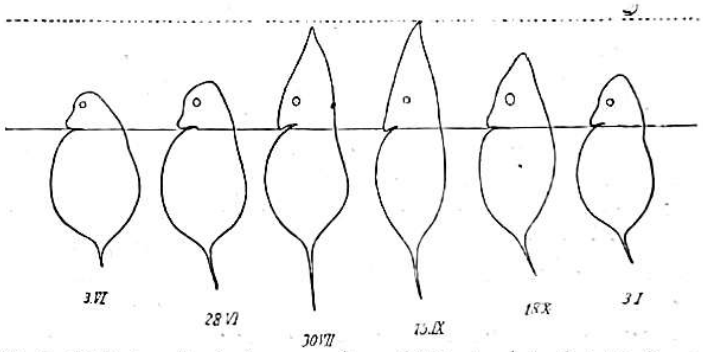

Sl. 2. Oblici vodenbuhe u vodi različite toplote i gustoće, u različitim mjesecima. Po Wolterecku iz: N. Fink, Razvoj živih bića.

I hrana upliva na promjenu životinje, pa ako primjerice hranimo kanarce s konopljem, dobit će te ptice tamno perje, a narančaste kanarce i kokoši dobijemo, ako im dajemo velike količine kajenskog papra. S hranjenjem se može i kod svinja dobiti primjerke s različitom dužinom i lubanje, a ako hranimo mesoždere životinje s biljevnom hranom produlji im se crijevo. U prirodi ćete često naći velikoga našega kornjaša jelenka (Lucanus) različite veličine, i takve malene primjerke ne smijete smatrati mladim oblicima, već su tako maleni ostali uslijed kakovih nepovoljnih prilika, gladi, studeni itd., te im se ličinka nije mogla posve razviti.

Klasičan je primjer sa mejičkim aksolotlom; ta je životinja vodena ličinka repatog kopnenog vodozemca, koji se na nekim mjestima ne preobražuje, nego na tom nerazvitom mladenačkom stadiju postaje spolno zrela, pa tu istu pojavu susrećemo i u akvariju. Eksperimentatoru je pošlo za rukom prisiliti tu ličinku, da se pretvori u kopneni oblik i time su nastale kod životinje izvanjske i unutarnje promjene: prijelaz od disanja škrgama k stanju disanja plućima, škrge nestadoše, plosnati se rep prometnuo u kopneni okrugli, promijenila se koža i njeno obojenje. Nakon 15 mjeseci

stari aksolotlo bijaše prisiljen na preobrazbu i u 12 dana je ta pretvorba došla tako daleko, da je životinja mogla živjeti u vlažnoj mahovini i disati plućima. Rep mu se, koji je prije služio za veslanje, suzio na polovicu i nije se više mogao upotrebljavati za plivanje, kad je životinja metnuta u vodu, a isto se tako reduciraše škrge. Poslije boravka od preko 15 mjeseci na kopnu, priučila je uzgajateljica istu životinju lagano opet na vodu, i ako to životinji nije bilo baš po volji. Već šesti dan počeše opet rasti škržne niti, hrpteni se greben upravio, a iza mjesec dana bijahu opet razviti svi karakteri vodene životinje. Nakon 3 mjeseca bijaše ista životinja ponovno premještena na kopno i u pol godine je dobila sve promjene za kopneni život.

Pokusom možemo uzgojiti oblike leptira sa jasnijim i svjetlijim bojama kao što su lepiri na jugu ili tamnijih boja kao na sjeveru, ako kukuljice njihove izvrgnemo različitoj temperaturi; sa niskom temperaturom dobijemo lepire tamnijih boja a i potomci su tamnije obojeni, makar ih uzgajamo pod normalnom temperaturom. Kukuljice u visokoj temperaturi daju lepire slične južnjačkim oblicima; toplina i suša zajedno stvaraju opet bijele boje(albinizam) a studen i vlaga tamne boje (melanizam). Sa djelovanjem povišene temperature na miševe i štakore dobili su kod tih životinja duže uši, repove i neke kosti nogu.

Pa zar nije jednako i u prirodi samoj, gdje je ona u neku ruku moćni eksperimentator? Da su živa bića nepromjenljiva, zar bi bilo moguće sebi predočiti, kako to, da su se svi organizmi za vrijeme razvoja kore zemaljske mogli održati spram promijenjenih životnih uvjeta; neke su životinje propale a veliki ih se dio promijenio i priljubio današnjem stanju; živa se bića prilagođuju okolišu i životnim prilikama, te se prema tomu mijenjaju baš na isti način, kako se to kod spomenutih pokusa moglo razabrati. Ako životinja izađe iz vlažnoga okoliša, (a i takvi su slučajevi bili za vrijeme organskoga života na Zemlji) na suho kopno, postala je polagano koža tim životinjama rožnata, da ih zaštiti od prevelikoga isparivanja, a zar se to nije dogodilo kod gmazova, koji su eto prilagođeni svom milieu-u. U povodu baš tih promjena živih bića razumjet ćemo njihovo zaštitno sudaranje u boji s okolicom, u kojoj živu. Svakako nije slučajna pojava, što u polarnim krajevima vječnoga snijega susrećemo bijeloga medvjeda, polarnu lisicu, u gorskim visokim predjelima bijeloga zeca i snješku. Ta je zaštitna boja pogotovu od koristi životinjama, koje su zimi bijele, a ljeti tamnije dlake, kao što vidimo kod zerdava i bijelke slovenske (snješka). U carstvu kukaca tek vidimo ovakvu prilagodbu sa zaštitnim bojama ili pače da imitiraju granu, list, a na Sumatri živi pauk, koji nalikuje hrpici ptičje pogani i sjeda na šiljak lista na drvetu; danji lepiri rado sišu ekskremente, pa se odviše blizu primaknu takvom pauku, te budu prevareni i ulovljeni od njega.

Promjenljivost je kod životinja nekih pošla tako daleko, da jedne oponašaju druge (mimikrija): zar nije nemoćnoj muhi od koristi, ako nalikuje ubojitoj osi, što prijeti svakome žalcem? Takovih primjera imade medju kukcima dosta. Mnogi se različni lepiri medusobno oponašaju, osobito su oponašani neteční lepiri, s kojima zajedno lete, da budu zaštićeni od različnih neprijatelja. U južnoj Americi živi neka zmija otrovnica (Elaps), koja svakoga već unaprijed upozoruje svojom bojom (crnim prstenima po tijelu), da je nitko ne dira; mnogim neotrovnim zmijama služe te ljute otrovnice kao modeli, te ih imitiraju i utvrdilo se, da takav model i oponašatelj živu u jednome kraju i da kod neotrovnih zmija samo u onom kraju dolazi do takvog oponašanja, gdje živi i Elaps, pače te neotrovnice su baš tako velike kao i Elaps u istom kraju. Kolika je tu moć oponašanja, a i nije jamačno bez ikakve koristi!

Kod životinja sa zaštitnim bojama valja istaći još jednu važnu činjenicu, da je redovno bolje zaštićena ženka od mužjaka, pa to je i shvatljivo, budući da je ženka za održanje vrste mnogo vrednija od mužjaka a i treba puno više zaštite od njega, ona treba da duže živi zbog uzgoja mladih, koje treba u dobre ruke postaviti, da ne propadnu. Kod mnogih danjih lepira traje duže vrijeme dok ženka snese jaja na mnogo bilje, a kod mnogih drugih životinja treba da se ženka i dalje brine za nejaki podmladak. Mužjak je iza oplodnje jaja izvršio ponajviše svoju životnu zadaću i treba da ide, da ne smeta i da ustupa drugome svježijemu mjesto, mužjak postaje posve suvišan konkurenat u prirodi, pa s toga i ne treba zaštite. Iz ovakovih se eto pojava razvilo t. zv. dvoobličje spolova (dimorfizam), gdje su mužjak i ženka različiti, ili pako mnogoobličje (polimorfizam) n. pr. kod lepira, gdje imamo na jednoj strani mužjaka lepira, a na drugoj više različitih ženki; tako Papilio dardanus, koji je raširen po cijeloj Africi imade mužjaka, koji je tipičan Papilio sa značajnim repićem kao u našeg lastin-repa, a jedna mu je ženka obojena kao i mužjak, druge su pako bez takovoga repa i imitiraju na različnim područjima neke druge lepire (Danaide), da budu bolje zaštićene (sl. 3.).

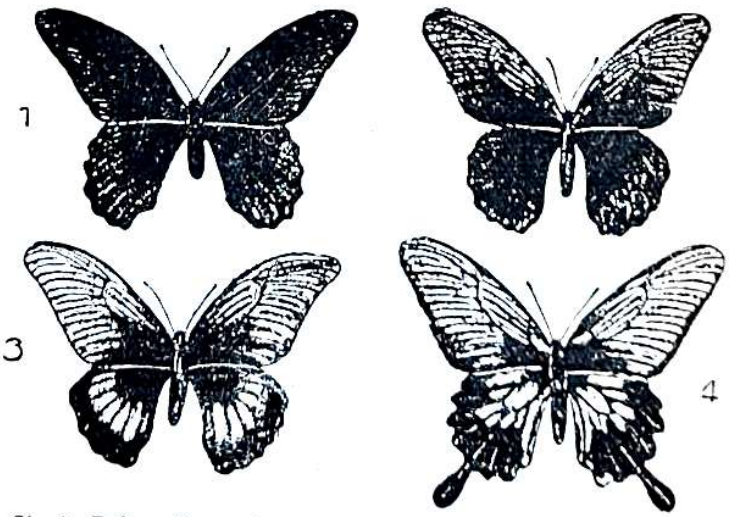

Sl. 3. Polimorfizam lepira Papilio memnon. (1) mužjak; (2—4) tri oblika ženke. Po Plateu iz: N. Fink, Razvoj živih bića.

Kroz debelo se more probijaju velike životinje i nalikuju na ribe, a mi znamo, da su to potomci kopnenih predaka, četveronožnih sisavaca kopna,

ali se prilagodbom polako promijeniše u stanovnike vode. Kitovi su to, pa među najobičnijima u našemu moru je dupin ili pliskavica, koji poput ostalih sisavaca rađa žive mlade, koje nosi ženka u sebi do potpuna razvoja 10—12 mjeseci. Dupin obično rađa po jedno mlado, kome štrca majka u usta gusto mlijeko, budući da ne može u vodi da siše te tura svoju šiljatu gubicu u pukotinu blizu prohodnog otvora, gdje su mliječne žlijezde. Morski nam sisavci pokazuju jasno, kako je život u mekanu krilu duboke vode djelovao na nje tako silno, da dobiše tijelo kao ribe, jer tako bolje odolijevaju otporu vode kod plivanja. Dlake im zakržljaše, te su gotovo goli, u tijelu im se nakupila mast, da im smanji specifičnu težinu i da ih zaštiti od većeg gubitka topline; prednje se noge promijeniše u peraje za veslanje, a stražnjih udova ni nemaju. Dišu plućima, a da mogu dihati i s otvorenim ustima plivajući kroz vodu, opći im nosna šupljina direktno s produženim visokim grkljanom, da im hrana kod gutanja prolazi s obe strane cjevkastog grkljanja. Eto kolike je promjene izvela priroda sama, taj veliki eksperimentator na ovoj hrpi kopnenih sisavaca, da ih posveti moru!

Baš u povodu promjenljivosti životinjske moglo je doći do ogromnog razvojnog stabla današnjeg životinjstva. Neka nam jedan primjer iz naše paleozoologije posluži za razjašnjenje rečenoga: u slojevima donjega pliocena kod Novske u Slavoniji nađene su kućice puža ogrca (Paludina); u najstarijim slojevima nađeni su puževi sa glatkom kućicom (Paludina neumayri) i što idemo u sve mlađe slojeve, nalazimo prelazne forme k jednoj drugoj vrsti, koju nalazimo u najmlađim i najgornjim slojevima, a kućica joj je sa nabranom površinom i s niskim zavojima (Paludina hoernesi); budući da u pomenutim slojevima imade mnogo puževa paludina, zato se ti slojevi i zovu paludinski (slika 4.).

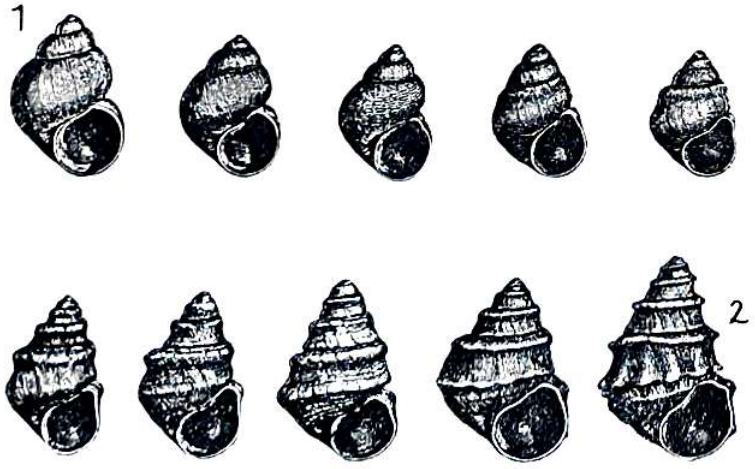

Sl. 4. Puž ogrc (Paludina) iz slojeva donjega pliocena u Slavoniji; (1) Paludina neumayri iz najdonjih slojeva a dalje je postepeni prijelaz do Paludina hoernesi (2) u najgornjim slojevima. Po Clausu iz: N. Fink, Razvoj živih bića.

Pored polaganih promjena (fluktuirajućih varijacija), koje susrećemo kod živih bića, ima i pojedinačnih i iznenadnih promjena (mutacije), koje se i nasleđuju. Već je Darwin nazvao takve pojedinačne varijacije »sport«, pa za mnoge korisne rase kulturnog bilja i domaćih životinja možemo točno znati mjesto i godinu, kada su nastale. Tako su nastale na isti nagli način mnoge rase ovaca i koza bez rogova, na isti je način nastala u jednome primjerku god. 1828. rasa merinovke ovce s dugom dlakom i s glatkim rogovima i velikom glavom. Isto tako nastadoše i upravo abnormalno kratkonoge životinje neke, nenadano se pojaviše konji i ovce s krivim kratkim nogama, god. 1791. izlegao se mužjak t. zv. vidre-ovce ili ankon-ovce, koju su u Americi dalje uzgajali, a budući da je ta ovca imala kratke noge nije mogla preskočiti ogradu, pa se lako dala ta rasa držati na okupu na prostranim farmama.

Promjenljivost se lako opaža kod uzgajanja domaćih životinja i biljaka. Darwin je pokusima s golubovima pokazao, da su mnoge odlike nastale iz jedne jedine vrste divljega goluba, koji živi od Sjevernog mora preko Sredozemnoga mora do Indije, te danas poznamo oko 20 glavnih rasa domaćeg pitomog goluba, kojega su poznavali već Egipćani i Indijci (3.000 godina prije Krista). Razlike se kod golubova sastoje u boji perja, na kljunu i nogama, te u veličini i težini njihovoj; golub paunaš na pr. imade uspravljen rep i raširen poput lepeze od 40 pera, a drugi oblici golubova imadu u repu 12 pera.

Pas ide među najstarije domaće životinje i prati čovjeka već od kamenoga doba, a danas je poznat u mnogo različitih oblika s obzirom na tjelesna svojstva i intelektualne sposobnosti. U Kini i Japanu je od davnih vremena poznat uzgoj zlatnih ribica, od kojih danas imademo mnogo odlika. Kulturom se kanarinaca bave zadnjih par stotina godina, te ih ima veći broj rasa, a dobro je poznato, u koliko je različitih odlika razlučio čovjek mnoge domaće životinje, goveda, konje, svinje, ovce, koze i kokoši, pa kuniće, od kojih mu mnoge donose veliku gospodarstvenu korist. Kadšto su takve odlike i promjene postignute u razmjerno kratko vrijeme; Englezi su htjeli na svojim izložbama pokazati kod španjolskog kokota, da mu kresta ili hober bude uspravna i za pet godina je to bilo polučeno, a za šest mogoše u Londonu pokazati preko 50 različitih odlika kokoši s bradom. Danas poznamo i kod dudova svilca uzgojene različite čahurice prema boji i kakvoći svile.

Životinjske su dakle vrste promjenljive i velika je zasluga Darwinova, što nas je svojim pokusima na domaćim životinjama primaknuo bliže k spoznaji i transformaciji, transmutaciji ili preobražavanju života na Zemlji. Sve je u prirodi podvrgnuto promjenama: ruda i biljka i životinja, a »stalna na tom svijetu samo mijena jest«!

Dr. K. Babić.

PROLJETNI SUTON.

Sunce tone za planine
Zadnjim sm'ješkom zemlju grli,
A već eno iz daleka
Tiho sneni suton hrli.

Na pučini vedra neba
Već se prva zv'jezda njiše,
A u grmu kralj pjevica
Plače tiho, tiše... tiše...

Od dodira povjetarca
Dršće lako zelen-grana,
Od grančice do grančice
Struji miris jorgovana.

Sneni cv'jetak spušta čašku
Na mirisne svoje grudi
Dok ga opet rujna zora
Sa cjelovom ne probudi.

Ivanka Vujčić.

TVORNICA VOTKE.

Jedne noći bijah hitno pozvan u atamanov glavni kvartir, gdje dobih naređenje da se uputim odmah s jednom sotnjom, četom od stotine kozačkih konjanika, k Vladinom Skladištu vina i žeste, na koje su, izgleda, navalili vojni bjegunci pješadijskog puka. Vojnici provališe u zgradu, da se domognu spiritusa, koga bijaše na Skladištu oko 20,000.000 boca, spremljenih u velikim buretima, valjkastim bačvama i ostalim sudovima. Najveći je dio spiritusa bio 90 postotni čisti alkohol, koji se upotrebljavao za miješanje s vodom i pridodacima, od čega se pravila votka u trgovačke svrhe, a sadržavaše približno 45 postotaka alkohola. Skladište se nalazilo na obali rijeke Urala, na prostranom otvorenom trgu.

Kroz nepunih pet časaka krenuh s mojim pukom. Čim stigosmo na lice mjesta, pozdravilo nas je nekoliko puščanih salvi iz Skladišta. Naredim Kozacima da sjašu i otvore vatru, dok ja otrčah u obližnju kuću i pozvah atamana na teleton, opisah mu situaciju, zatražih njegove upute u pogledu ratobornog stava vojnika, koji u to doba bijahu zauzeli sve zgrade Skladišta. Ataman me ovlasti, da radim po svojoj sopstvenoj uviđavnosti, i nije se brinuo, što se dešavalo sve dotle, dok pobuna nije bila ugušena i dovršena pijana orgija.

Imajući slobodne ruke naredih, da se deset Kozaka pod komandom jednoga podnarednika zakopa i da drže pod puščanom vatrom Skladište sa prednje strane, dok ostalu devedesetoricu odvedoh kroz pobočne ulice prema strani Skladišta, koja se nalazila na obali rijeke, odakle smo jurišali trg sa divljom kozačkom vikom, a da ne opalismo ni cigloga metka. Ovaj je juriš bio tako nenadan, da nam je uspjelo ući u zgradu i razoružati cijeli puk od dvije hiljade ljudi, koji su bili sasvim pijani, te nijesu mogli niti zamisliti značenje naše nakane, niti im je preostalo vremena da nam pruže kakav smišljeni otpor. Svu tu družinu pijanih kavgadžija otpratismo u jednu od pukovskih baraka, pred kojom smjestih red Kozaka s mašinskom puškom, da paze na njih.

Kad se povratih k Skladištu, zaprepastih se od onoga, što sam vidio. Čitavi je trg vrvio gomilama svakovrsnih ljudi, a svatko od njih, muškarci i žene, maloljetni i odrasli, nošahu po koju posudu, akov, staklenicu, čašu, vrč ili ibrik. S požudnom pomamom su razbijali burad, koja sadržavaše spiritus, i pili su taj malone čisti alkohol. Ugasivši žeđu napunjali su svoje posude, da ih ponesu kući. U toj vrevi moglo se vidjeti ljudi svih klasa i doba, od osamdesetgodišnjega starca sve do dječaka od jedva osam i deset godina. Strašno je bilo gledati pijanu djecu, koja su okusiv pogubnog pića, popadala na mjestu i zaspala u snijegu. Mnogima od svjetine, odraslima i djeci smrznuše se uda za pijanoga sna na studeni. Nekoji od njih izgubiše ruke; drugima se lica smrznuše tako, da su sličili repama, bez ikakva traga od očiju ili nosa ili bilo kakove druge osobine ljudskog lica. Velika većina sasvim se smrznula.

Već od samoga početka bijahu Kozaci zaposleni razbijanjem bačava, a ja strogo naredih, da vade čepove ili da razbijaju dna i da istoče čitavo vino u rijeku Ural, te tako požure kraj ovom nečuvenom pijanstvu gomila. Ali je masa u svom pijanom bjesnilu otkrila nekoliko neispražnjenih bačava u nekom zaklonjenom podrumu i istoči ih. Kad je žesta puštena na čepove i probita dna tekla jarkom u rijeku, svjetina je punila svoje lonce i posude iz ovoga potočića s prljavom tekućinom od vina, zemlje, blata i ostalih gadosti, koje su se slučajno nalazile na njegovu dnu.

Jedini izlaz bijaše, da se preostala burad digne u zrak, a tekuća žesta zapali. Ali prije toga bijaše od presudne važnosti, da se rastjera masa s trga, kako bi se izbjeglo svakoj nesreći, koja bi nastala uslijed eksplozije; no tu se pokazao još mnogo teži posao negoli svladavanje oružanih vojnika.

Upravo u taj čas primih naredenje, da krenem s dvadeset Kozaka do požara, koji je planuo u zgradi Društva Singerovih šivačih strojeva, koju je i ako u plamenu pljačkala svjetina. Odmah pohitah onamo i s nagajkama, kozačkim bičevima, uklonih masu. Jednoga je čovjeka trebalo ubiti, jer se opirao i ranio revolverom jednog od mojih ljudi. Budući da je Singerova zgrada bila upravo sučelice hotelu, u kojem stanovaše moja supruga, ugrabih zgodu da je posjetim. Nadoh je u očajnom stanju. Zamolih je, da ode k mojoj majci i da s njom živi u našoj kući, budući da je taj dio grada bio mnogo mirniji. Poslao sam je u pratnji petorice Kozaka, našto sam se povratio k Skladištu vina.

Na povratku sam pokušao da sklonim svje-

tinu, neka se raziđe, no na moj poziv odgovori nekoliko revolverskih hitaca, koji jednoga Kozaka ubiše, a dvojicu raniše. Tada okupih sve svoje ljude na podaljem kraju trga, te naredih da opale salvu povrh glava mase. Čusmo zapomaganje i više revolverskih hitaca, ali svejednako masa nije htjela da se udalji. Izgubio sam konačno strpljivost i — davši naređenje svom zamjeniku, da sa pedeset Kozaka patrulira po gradu i zaustavi svakoga, koji bi na ulici imao žeste, koju treba na mjestu uništiti, a u slučaju otpora da upotrebi oružje — napadnem masu kandžijama. Ovoga puta nije samo upotrijebila revolvere, nego je navalila na nas noževima i kamenjem. Opet je nekoliko Kozaka i konja bilo probodeno i ranjeno. Budući da mi je bilo nemoguće da žrtvujem više ma i jednoga jedinoga čovjeka na taj način, postavih dvije strojne puške na jedan od uglova trga, ispalih dva metka iz svake i neposredno zatim navalih na masu, ali ovog puta s golim sabljama. Kozaci bijahu bijesni na ljude radi toga, što su ubili i ranili nekoliko njihovih drugova, pa divlje navališe na njih. Uspjeh te navale bijaše, da se masa napokon raspršila, iza kako je svoju požudu za pićem platila s petnaest ubijenih i preko šezdeset ranjenih. Pošto sam tako raščistio trg i pobrinuo se za ranjene, odmah stavih piroksilin pod burad (pamuk za pravljenje baruta, je materija promjenljivih sastava, koja se dobiva umakanjem pamuka u mješavinu nitričkih i sumpornih kiselina, a koja u svom prvobitnom stanju naliči skoro običnom pamuku po svom izgledu, ali se razlikuje svojim upaljivim i eksplozivnim svojstvima), te obavijestih telefonski atamana, da sam naumio dignuti skladište u zrak. Ataman mi odgovori, da će on glavom stići odmah na lice mjesta.

Neposredno pred ponoć druge noći, koju smo potratili na ovaj posao, zapalismo fitilje. Vrijeme bijaše krasno, a uzduh studen i tih. Snijeg je u sjajnoj mjesečini pružao divnu sliku. Trg bijaše opkoljen s tri stotine Kozaka, koje je potiskivala prijeteća svjetina, koja se opet počela sakupljati oko trga. Činilo se, kao da je ta masa bila spremna odreći se svega, čak i svoga života, samo zbog jedne čaše žeste. Kandže, sablje, pa i iste strojne puške nijesu mogle da je zaustave!

Prizor eksplozije bio je upravo čaroban, nešto vilinsko: najprije zagasito-crveni, zatim žuti, pa onda plavi plamenovi dižahu se visoko u zrak u ogromnom stupu, koji se prema vrhu širio, te se onda spuštao poput vodoskoka s tisuću malenih plavih plamenih jezika, kojima su gorile kapljice žeste, dok su oko zapaljenoga Skladišta tekle goruće rijeke površinom čistoga bijeloga snijega izgarajući na svojem putu poput rastaljena željeza iz visoke peći, da se onda dolje na ledu rijeke Urala sastanu. Doskora je čitava površina smrznute rijeke plamtjela plavkasto-žutim plamenovima, a injem posuto drveće na udaljenoj obali crvenjelo se nekom upravo natprirodnom čudesnom svjetlošću . . .

Odlomak iz »Bijelog đavola na Crnom Moru« od L. S. Palena. S engleskoga preveo **Pet .Ar.**

SLUTNJA.

Noć je . . . Lutam . . . Svijetlo uličnih svjetiljaka titra po pločnicima u blijedim uskim trakovima. Dignem glavu i zagledam se u jednu svjetiljku, pred očima mi zatitra, zablješti i dugačak, uzak, blijedi trak plinskoga svijetla padne mi u zjenu . . . Pogledam dalje, a mnoštvo svjetiljaka plamsa u daljini poput mnoštva malih sjajnih krijesnica.

Lutam dalje, osluškujem glasove ljudi, a misli mi vrludaju bez reda mozgom i poput samoga kista slikaju mi u maští što jasnije, što bljeđe žive slike, koje opet izbljeđuju, ginu . . . Činilo mi se, da sam zamišljen, a kad tamo preda mnom se sve moje misli stopile u jedno veliko užasno ništa, tek njihovi refleksi odaju, da su ovdje, da me ne puštaju . . . Kušao sam dohvatiti bilo kakav pojam, da ga rasjeckam, raščinim, da proniknem u nj, ali ga ne mogoh naći. Bit će da su mi zahirile misli usred štropota, buke gradskih vozila, rasvjete blještavih izloga i ljudskih glasova, ili kao da pogledi prolaznika dopiru do dna duše moje, htijući otkriti tajnu njezinu, sakrivenu duboko, duboko negdje. I gle pogađaju mi misli, odnosno ono veliko grozno ništa . . . Čini mi se, da sam neurasteničan, lud, da — gotovo lud, i maštam dalje. Odjednom me se uhvati poput gadnoga nametnika ipak neka misao, što li, koja mi se poput gujavice savija oko srca, pije krv, siše mozak, mori, davi i kod svakoga okretaja glave podsjeća me: ja sam tu, ne puštam te, moj si rob . . .

Stanem kod izloga knjiga i zagledam se u nj. Evo duševne hrane svake vrsti, kojom će se hraniti mozag i gajiti duša, da dobije interesa za nešto lijepo, veliko i plemenito. Nemam interesa. Okrenuh kući.

Prolaznici rukama u džepovima žure se kao prije uzdignutih ovratnika. Sjever zabrije . . . Stisnuh se i zgurih, dignuh ovratnik i podjoh dalje. Pogledam na nebo, i pogled mi padne na sjajnu veliku zvijezdu u zenitu i misao mi zaroni u veličinu i beskrajnost tog nebeskog oceana i pomislih o neizmjernom carstvu svemira, u kojem vladaju nedokučivi prirodni zakoni. Sudarih se s nekim prolaznikom i opet se nađoh pred gorkom i realnom svakidašnjošću, ugledah kućna vrata, zamalo stupih u mračnu i toplu sobicu . . . Sam, sam . . .

*

Zagledam se kroz prozor po snijegom obavitoj okolici, po kojoj titrahu blijedi mjesečevi traci, koji se odrazivahu od bijela plašta u tisuću sićušnih caklenih iglica . . .

Snatrim . . . U maští mi se rađaju slike, i stotine misli prosijevaju mi u tili čas mozgom, te ne daju maští, da ma i na čas popusti, da se smiri.

U daljini zvonca brzih saona, koje lete po bijelu snijegu, kao aveti. Gle ih... primiču se... odmiču, lete, nestaje ih... Tišina, tek po koji prolaznik turivši ruke u džepove spješi, da ogrije ozeble ruke kod tople peći, da otpočine. Noć je...

Naslonih čelo o hladno staklo... Kakove su to slike, što mi ih dočarava mašta u tisuću oblika i boja? Slike prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, da, budućnosti... Pa ipak te misli stvaraju neku harmoniju s tihom, omrzlom prirodom, koja pod zimskim plaštem sniva zimski sanak, nalik vječnoj smrti... Tu tišinu prekida tek sat, koji me sjeća na prolaznost.

Čelo mi gori, san mi ne će na oči. Čekam... čekam... Što? Čekam neku silu, koja će poput vulkana provaliti u dubinu moje duše, da me promijeni poput vrtloga, da preokrene čitavo biće moje, ili da sa mnom udari poput bijesnoga orkana o liticu života... Čekam je, da me digne iz ovoga sadašnjega stanja potpune apatije, melankolije i duševnoga mrtvila...

Sati prolaze... Ništa... U peći pucketa. To dogorijevaju posljednji plameni tvoreći po sobi sjenate konture namještaja, koje titraju poput sablasti... Eno nekoga voze na vječno počivalište, snijeg škripi pod stopama ljudi, konjskih kopita i glomaznih crnih kola, što sjećaju na veliki mrtvački sanduk...

Tišina. U peći dogorijeva posljednji ugarak, koji će doskora utrnuti, i nastat će potpuna tama slična smrti, onoj hladnoj i ledenoj, slična snu zimske prirode. Sjene blijede sve više i više, konture se gube i mrak potpuni zavlada sobom. Upalim svijeću, legnem... na počinak...

Iz ostavine **Zlatka Kauriča.**
Zgb, 27. II. 1916.

ZORA.

Sviče. Istok se rumeni. Blago rumenilo razlijeva se po obzorju. Na zapadu blijedi mjesec već pomalo iščezava pred rujom zore.

A ona? — Još trenutak i probudit će se. Eno već otvara svoje modre oči, a sjaj trepavica odrazuje se na modrome nebu.

Nestašni i zaljubljeni lahor cjeliva nabore njezine haljine, gladi joj kosu. Ali Zora ne sluša nježnog šaputanja njegova od velikog mara, da što prije probudi cvijeće, drveće i ptice.

Listići dršču i cjeluju se budeći jedan drugoga.

Čim Zora uđe u šumu, oglase se tihi uzdasi, nježno žuborenje potočića i veseli cvrkut ptica.

A ona tiho lepršı od cvijetka do cvijetka kao bijeli proljetni lepir i budi sitno šumsko cvijeće rastvarajući im nježne bijele i rumene latice. Tada se približi drveću, i pita uzdrhtalo lišće, kakva je ona tužna priča lahorova. Lahor, već tim pitanjem ushićen, tiho se Zori približi i rasplete joj zlatne kose, koje se prospu po zelenom i zlatnom lišću..

Božena Š.

OCI I DJECA.

U zavjetrini na podnožju brežuljka stajaše nepomično kuća moga pradjeda, a uz nju lijepo pristao vrt, dobro i lijepo obrađen s raznim vrstama povrća, a široka dva do tri metra travna livadna međa zasađena plemenitim voćkama, jabukama, kruškama i šljivama okolo čitavoga vrta, a između voćaka u stalnom razmaku stršili su u zrak visoki jablanovi, simboli ponosa i borbe našeg hrvatskog bosansko-hercegovačkog seljaka. Seljačka kuća podugačka, uz nju zgodno pristaje staja za blago, ovce, konje, krave i volove, a u neposrednoj blizini vidimo zgodno namješten kukuružnjak, a nešto podalje trap-spremica (rupa) za krumpire za vrijeme nesretne i zlokobne crne čiče zime, da bude krumpir sačuvan članovima zadruge kao sigurna hrana za slučaj nestašice ostalih životnih namirnica. Povrh kuće smješten je kokošinjac, a nešto dalje stoji kućica za domaće svinje.

U kući moga pradjeda pod jednim krovom živi do četrdeset duša, od najmanjeg do najvećeg člana zadruge — naše stare pradjedovske patrijahalne zadruge. Neosporno svi do jednoga priznavaju auktoritet — mušku odvažnu, pametnu riječ — pradjeda moga Mate, ne iz slijepe i nemarne pokornosti, nego svi članovi zadruge znaju, štogod sporazumno učini pradjed Mato s muškim članovima zadruge, bit će dobro po blagostanje i zadovoljstvo svih zadružnih članova. Da, zna on, što radi, vele članovi. Jedni idu u šumu, drugi u polje, da obrađuju sve što zasijaše i posadiše u procvjetalo proljeće, treći idu za ovcama i govedima, a žene tkaju, predu, pletu, šiju i dječicu peru, rede i miluju; sve se pak ravnaju po ženi moga pradjeda Mate, Marici. Većina članova zadruge su nepismeni, jedino pradjed Mato naučio po bukvaru pokoj. fra Anđela Nuića čitati i pisati i sam često puta kaže: »Djeco, eto znam toliko čitati i pisati, da znam pročitati pozivnicu od općine, pristojnika i poglavitog suca, da me ne bi privarili oni u gradu naletnjaci (pokvareni gradani), a kamo puste sriće, da znadem više; a bolje da znam i ovoliko, nego ništa«. Nato će reći Mati njegov brat Grgo: »Evo ti, Mato, pozovnicu od učitelja škole, meni pročitaše u gradu, da učitelj traži moga sina Juru i kćerku Lucu, da idu u školu, a veli, ne pošaljem li djecu, platit ću ili ja ili ti pristojniku 20 forinti globe, dede ti, Mato, tu pozovnicu prouči, pa odluči, šta ćemo raditi«.

Ostali stariji članovi zadruge očito se pobunili i raspredaju, kako ne valja slati djecu u školu, jer tada od njih nikakove koristi nema, pa poša-

lju li četvero ili petero svoje djece, tko će im čuvati janjce, krave i volove. Što taj besposleni učitelj zvrnda i t. d. Tako bi nastala među članovima vrlo živa rasprava, a čitava rasprava o polasku i nepolasku djece svršavala bi: »Neka naša dica pletu kotac kao što njihov otac, od škole nema velike sriće!« Najposlije pređoše u galamu, dok je starješina Mato pročitavši pozovnicu učiteljevu slušao njihove razmirice i rječkanja, pa im presiječe riječ: »Škola, braćo moja, nipošto nije naše zlo samo po sebi, nego veliko dobro i srića, jer tkogod zna čitati i pisati, otvori mu se očinji vid, pa vidi sve i razumije više od onoga, koji ne zna čitati i pisati. Vi braćo znate, kako svit uvik ide naprid i da su svaki dan potribe, zvanja i zanimanja sve to veća i vrlo različita ne samo za one u gradu, nego i za nas na selu. Vi znate, da se naši napridniji težaci odseliše u grad; jedni postadoše dobri trgovci, drugi dobri zanačije, mesari, bravari, stolari, a opet treći veliki školovani ljudi na pr.: Stipan Jurin — eno ličnik od ljudi, Mate Petrov — eno misnik pratar (svećenik). Eno Jure Jakovljev profesur na gilmaziji (gimnaziji) u Mostaru. Ima ih puno, braćo moja. A zašto sve to postadoše ti naši sutežaci-seljaci? Eto braćo, zato, što su učili čitati i pisati, a po tom mnoge druge korisne nauke primili. Ja sam, braćo, isto tako mislio, kao što i vi, dok nisam oblazio po svitu, velikim gradovima i napridnijim selima, pa sam vidio, što pametniji svit od nas radi. A najposlije i najbolja nauka u rukama i pameti zlih i pokvarenih ljudi može se izvrnuti u najgoru nauku, tako vam je i sa školom.

Ima još razloga, zašto ja imam pravo. Vi znate, da mi imamo u našem vrtu pokraj naše ove pradjedovske kuće lipi pčelinjak i mnogo pčelinjih košnica. Pčele su pak sa svojim košnicama isto, što i naša ova zadruga, a vi znate, kad veliko i malo cviće procvita u misecu Gospinom, pa tamo iza Ivanjdana, najkasnije o Ilinjdan pčele se roje i stvaraju opet novu zadrugu. To se i kod nas težaka događa. Momci se požene, djevojke poudaju, malo nam je zemlje i tisna nam je zadruga, a još ako se počnu snaše međusobno svađati i neslagati, eto vam diobi i stvaranja novih zadruga. A opet svi od nas jednako nemaju volje obrađivati zemlju i obavljati težačke poslove, i svaki onaj, koji ne voli taj posao, traži sebi drugi. Ja sam zato, brate Grgo, da ti šalješ dicu u školu i, vi ostala braćo, treba da šaljete dicu u školu, pa potom i u zanate, trgovinu, u obrt, a mi ćemo se pobrinuti, tko će nam čuvati ovce, konje, volove i jaganjce. Naći ćemo onu sirotinju, koja je od svih ostavljena, uzet ćemo ih u najam, i tako smo svoju dicu unapridili, a bližnjemu i siromahu dobra učinili. Jeste li svi zato pitam vas?« Svi u jedan glas odgovore: »Jesmo, starješino Mato, jer vidimo, da je tvoja pametnija i za nas sve bolja, pa i jest bolje, da ne plaćamo globe i imamo posla s našim pristojnikom i naprasitim učiteljem«.

Tako se po prilici odigravao život u jednoj seoskoj patrijarhalnoj zadruzi prije kojih petnaest godina, kada bijaše jedini pradjed i starješina zadruge Mato pismen. Bio je naš Mato plećat čovjek i veoma bistar; znao je na tisuće stihova hrvatskih narodnih pjesama napamet, gotovo pola Kačića. Sve znamenitije događaje pamtio je vanredno dobro. Čovjek, kojemu je pred petnaest godina bilo sedamdeset i šest godina života, mogao je 6 klm pješice na sat prevaliti, a snažan, da je mogao u obadvije ruke teret od 80 kg dignuti i s njim se zametnuti. Poznavao sam ga vrlo dobro; bijaše rječit, kao starac Nestor, plemenit i tankoćutan kao Harambašić, duhovit i šaljiv, sarkastičan, pronicav i dubokouman kao naš najbolji hrvatski feljtonista neumrli A. G. Matoš. Razumije se po sebi, sve što bijaše kod mog pradjeda Mate duševnoga, bilo je narodno i priprosto zaodjeveno u narodno seljačko živo i istinsko pripovijedanje, pa su znali težaci sate i sate s njim proboraviti raspredajući o svemu i svačemu, što bi njih i njega zanimalo, a znao je završiti svoj razgovor sa seljacima: »Neznanje je anjveći din-dušmanin nas sviju, i jao si ga nama, ako ne polomimo za vrimena kosti ovom din-dušmaninu, mi i naša dica«.

Umr'o je Mato u osamdesetoj godini i na sprovodu njegovu našli su se seljaci iz deset najudaljenijih sela. Ljudi su dugo još iza smrti njegove govorili: »Umrije naš dida Mato, al' ne će umriti nauke, koje nam je pripovidao za dicu našu«.

Od onoga vremena prohujalo je sedam godina dana. Olujine i orkani svjetskoga klanja pozobaše nekoliko članova Matine patrijarhalne zadruge, izokolna sela oko Mokronoga stubokom su se izmijenila. Prošlo je toliko zima i proljeća rascvjetalih, plodonosnih ljeta i plodom bogatih jeseni. Koliko li je nevolja i radosti prekrilo one domove, koliko li je rođaka, kumova otišlo u široki i daleki svijet. Mnogi odoše u škole i zanate, i tako izvršiše ono, što im je tako često govorio dični djeda Mate. A danas u starodrevnoj dugoj kući pradjeda Mate jedini je još gospodar stare djedovine sinovac Jure sa osam članova zadruge, i svi su pismeni, malo i veliko, svi su zadovoljni, makar da su teška vremena. Svi rade i nastoje da očuvaju djedovinu svoju krvlju obranjenu i znojem natopljenu.

Tako bijaše nekoć, dok je cvala sloga, rad, red i poštenje. Tako je i danas u zadruzi, premda zavodnici i nesretnici hoće da zavedu neslogu, nerad, nered i nepoštenje kao vrhovni zakon današnjega poratnoga društva. I zato je potrebno, da se »polome kosti neznanju našem din-dušmaninu« i nesmije nestati vjere u pobjedu, sloge nad neslogom, rada nad neradom, poštenja, nad nepoštenjem. Zato mladost hrvatska treba da radi, gradi i stvara, treba da nastavi tamo, gdje su prestali stari djedovi njezini, da izgradi savršenije i bolje ono, što je ostalo nedovršeno. A to je osobita dužnost nas, hrvatske srednjoškolske mladeži.

U zavjetrini na podnožju brežuljka stajaše kuća pradjeda moga. Nju ne oboriše ni bure ni oluje. Nju mi čuva starodrevni hrast, miluju grančice sjenovite lipe, a mirisavi joj cvjetovi i listovi kao da šapuću: Stoj nam čvrsto starodrevni dome, i nama će uza te bolje biti, a mi ćemo mirisom i sjenom svojom krijepiti umornu djecu tvoju, da opet osvježena prionu uz blagoslovljeni rad za očuvanje velike ostavštine djedova njezinih i slobode njezine.

Pero Baković.

LISTAK

NAJVEĆE GRAĐEVINE NA ZEMLJI.

Visinom svojom natkriljuje sve ostale kolose, koje imamo da zahvalimo modernoj tehnici, Eiffelov toranj u Parisu. Visok je 300 m, a čitava željezna konstrukcija njegova iznosi oko 9,000.000 kilograma težine. Ista se sastoji od 1500 željeznih komada, koje veže preko 2 i pol milijuna zagvozda između sebe.

Svakako je impozantnija najviša kuća na svijetu, a to je 55 katova visoka zgrada Woolworth-Building (č. vulvurz bilding = pamukova zgrada) u Newyorku. Šiljak od tornja te zgrade strši 236 m. visoko iznad Broadwaya (č. brodve = široka cesta). Ova je zgrada impozantnija od Eiffelova tornja, jer u njoj može da radi oko 6000 ljudi, dok željezni kostur pariškoga tornja — ostatak iz svjetske izložbe u Parisu 1889. — služi tek kao stup za antene (žice primalice odnosno davalice) jedne postaje za bezični brzojav. Druge koristi od te inače lijepe građevine nema.

Međutim i spomenuti Woolworth-Building sa svojih 2000 prostorija znatno zaostaje za jednim neboderom u Church Streetu (č. čurč strit = crkvena ulica) u Newyorku, koji zaprema daleko veći prostor, a u kojem može da radi 10.000 ljudi u 4000 soba. To je doista stonovništvo omanjega grada, kojemu ovakva zgrada potpuno odgovara i duljinom vodovodnih i plinskih cijevi i brojem vrata i prozora kao i drugim napravama. Tu imade i gradska željeznica, tek s tom razlikom, da vozi vertikalno a ne horizontalno. Tako imade n. pr. spomenuti Woolworth-Building 27 dizala s električnim pogonom; nekoja od tih dizala udešena su i za brzovozni promet, to jest ona prolaze kroz čitav niz katova, a da se ne zaustavljaju.

No Newyork se ne ponosi samo najvećom kućom na zemlji, već on imade i najveću željezničku postaju. A to je Grand Central Terminal (č. grand sentral törminal) = ogromna centralna nenadkriljiva) Newyorške centralne i Hudsonove željeznice, koja postaja se nalazi uz 42. cestu ili ulicu u blizini Central-Park-a. Ta nenadkriljiva postaja nalazi se svojim većim dijelom duboko u zemlji, a presvođena je jakim betonskim lukovima. Pomoću tih lukova mogla se god. 1900. proširiti ogromna ova stanica. Budući da se nalazi upravo u srcu velegrada, trebalo je u ono vrijeme izgrađivanja porušiti gotovo 200 kuća, da se uzmogne dobiti prostor od 32 hektara, koji zaprema postaja. Ogromne svote novaca, koje je to u potpunom smislu riječi remek-djelo iziskivalo, ne bi se bile nikad mogle prikupiti, da nije bilo inžinira Wilgus-a, koji je došao na originalnu misao, da treba iskoristiti ne samo dobivenu površinu od 32 hektara već i prostor u zemlji i nad zemljom. On je najprije sagradio samo jedan dio ogromne postaje, i to u podzemlju. Čitav taj sastavni dio buduće postaje presvodio je silnim betonskim lukovima, koji se nalaze u istoj visini s gradskim ulicama. I sad na tim svodovima podigao je trgovačke kuće, hotele i druge zgrade, koje su odbacivale toliku najamninu, da je mogao nastaviti s izgradnjom i ostaloga pretežno većega dijela postaje. Odsada je postaja sama sebe financirala.

S izgrađivanjem plana počelo se god. 1903. u lipnju mjesecu. Radnje su tekle prilično sporo, budući da se željeznički promet morao nesmetano dalje podržavati i razvijati, tako te su se tek pojedine partije mogle izvoditi. Napokon god. 1913. početkom mjeseca veljače bi nova željeznička postaja otvorena.

Samo se po sebi razumijeva, da je željeznički promet u toj podzemnoj željezničkoj postaji zasnovan na električnom pogonu. Parni strojevi sa svojim gustim dimom i vlažnom parom u takvim zatvorenim prostorijama upravo su nemogući.

Treba još spomenuti, da su ulazi i izlazi posve odijeljeni jedni od drugih, tako da se ogromne mase putnika mogu nesmetano gibati, i to uvijek jednim istim smjerom. Ta postaja, koja bi se mogla označiti riječju »labirint«, može od jedamput da primi na svojim stanicama oko 1100 vagona, dok osobni promet može u jednom satu da dosegne nevjerojatan broj od 70.000 ljudi.

Kad smo već kod željezničkog prometa, spomenut ćemo, koja je najdulja željeznička ravna pruga. Ista se nalazi u Australiji, a spaja Port Augustu s Kargoorlijom na zapadu kontinenta. U blizini mjesta Goldea pruga nimalo ne skreće ni lijevo ni desno, već ide posve ravno kroz 497 km.

Najbrža željeznica na svijetu je ekspresni vlak, koji opći između Londona i Liverpoola, a može da prevali za 87 minuta prugu od 91 engl. milje (1 engl. milja = 1.609 km.) Ta brzina dakle iznosi točno 100 km. na sat. Prije rata bio je najbrži ekspresni vlak između Londona i Peymoutha sa prosječnom brzinom od 88 km na sat. Gotovo istom brzinom su tada vozili vlakovi između Berlina i Hamburga.

Najdulji tunel na zemlji još je uvijek 19.803 km dugi, god. 1906. u promet stavljeni Simplon, koji dosegne najvišom svojom tačkom 705 m iznad morske razine. Najviši uspon imade pruga Rio-Mulato-Potosi, koja dosegne 4880 m u Bolivijskim Andama. Međutim ta željeznica uza sav svoj visoki uspon nikako ne ulazi u područje vječnoga snijega, budući da je na tamošnjoj geografskoj širini snježna granica istom kod 5800 m. Drugačije je to kod Jungfrauželjeznice u Alpama, koja doduše zaostaje svojim usponom 3457 m, ali zato ulazi u područje vječnog snijega, koji tu dosiže do visine od 2700 m. Sve se ostale znamenite gorske željeznice drže prilično daleko od granice vječnog snijega. Jedina pomenuta željeznica, koja prolazi Jungfrauskim sedlom, ide preko vječnoga snijega i ledenjaka. Prema tome je ona najsmionije djelo uma ljudskoga u tom smislu.

Sa željeznicom stoje u neposrednoj vezi mostovi i vijadukti. Najveći takav vijadukt, iako ne služi željeznici, već samo kolima i pješacima, je vijadukt od Haohinga u Kini. Taj upravo neizmjerni most imade 40000 otvora, kojih širina iznosi 1 i pol m, a dug je 144 km. Prolazi pak dolinom, koje tlo je posve suho, tako da bi se mogla sasvim dobro i cesta sagraditi. Bit će, da je nekoć tu bila ogromna močvara, koja se stoljećima osušila. Kad je taj vijadukt građen, ne zna se, ali se po svemu vidi, da je prastar. Međutim on je još tako čvrst i dobro sačuvan, da se bez svake brige mogu po njemu voziti i najteži tovari.

Odmah iza pomenutoga vijadukta od Kaohinga dolazi iako u dugom razmaku željeznički, dakle moderni most, koji je sagraden god. 1883., a mjeri 34.6 km kod New Orleans-a. On prelazi preko plitkoga jezera Pontchartrain.

Na trećem mjestu stoji ogromni drveni most, koji prelazi preko velikoga Slanoga jezera u Sjedinjenim Državama, a podignut je god. 1906. Most taj poznat je pod imenom »Cut off« (Odrežil), a zove se zato tako, jer je sagrađen u tu svrhu, da željeznici prikrati put od 69 km, budući da je

morala obilaziti jezero. Duljina mosta iznosi 31 km. Gradnja mosta iziskivaše vrijeme od 5 godina, a na gradu temeljnih stupova i spona utrošeno je 38000 balvana, što čini oko 125000 m³.

Na četvrto mjesto dolazi jedna od najneobičnijih željeznica na zemlji, koja spaja Miami na poluotoku Floridi preko otočića i mora sa Key Westom. Tu su morska kupališta, koja osobito rado posjećuju američki bogataši. Da uzmognu što lagljе i ugodnije doći do Key Westa, izradili su, da se sagradi željeznica preko samih vijadukata, koji vode kroz vodu. Budući da je more na tim mjestima jedva 8 m duboko ,moglo se udovoljiti milijunašima. Najdulji vijadukt mjeri 11 i četvrt km. Taj vijadukt počiva na 186 stupova, koji su uzidani u koraljno morsko dno. Kad putnik stigne u sredinu vijadukta, čini mu se, da se nalazi usred mora, budući da se na tom mjestu potpuno gube obrisi obale.

Premda su spomenuta četiri vijadukta svojom duljinom najveći na zemlji, ipak ih smionošću izradbe nadkriljuje najdulji željeznički most, koji vodi preko rijeke Hoangho u Kitaju, a dug je 3 km sa 102 luka. Zatim se na pruzi, koja spaja Madras i Kalkutu, nalazi preko rijeke Godavari most, koji ima 56 otvora po od 46 m širine.

Međutim se ni ti mostovi preko Hoanghoa i Godawarija ne mogu ni izdaleka usporediti s mostovima na rastavu i visećim mostovima, koji svojom konstrukcijom upravo zapanjuju. Tako je najdulji viseći most na zemlji, koji preko East-Rivera (č. ist rajvöra = istočna rijeka) spaja Newyork i Brooklyn. U svemu je dug 1800 m, dok glavni luk između stupova mjeri 485 m u širinu. U gradnji nalaze se još dva mosta, koji će biti znatno veći od ovoga, i to 2 i po km dugi most preko Delawarea kod Philadelphije i dvokatni most u Newyorku od jednake duljine (2 i po km). Najveći luk iznosit će upravo 1000 m.

Zasada je još uvijek najveći viseći most, ujedno i most na rastavu, koji vodi preko Firth of Fortha (č. förs of fors; morski rukav) u Škotskoj kod Queenferrya. Ova da tako kažemo nadčovječna građevina ima dva otvora (luka), svaki od 521 m u širinu.

Napokon neka bude još spomenut najveći most od betona, koji nedaleko grada Chura (istočna Švajcarska) premošćuje jednu pritoku rijeke Plessur. Glavni betonski luk dug je 98 m, te spaja s još nekoliko manjih lukova od betona oba dolinska boka, i to u visini od 70 m. **(Prema djelu: »Was mancher nicht weiss« od H. Günthera).**

K.

PRAVI PUT.

»Prosvjetni savez« u Zagrebu uz ostale svoje pučkoprosvjetne ustanove uzdržava i »dopisnu školu«. Predavanja se njezinim učenicima šalju u obliku poslanica. Niz od 25 takvih poslanica tvori jednu cjelinu, jedan tečaj. Prvi se zove t e č a j r a z m i š l j a n j a (k n j i g a r a z m i š l j a n j a). O tome je saznao, valjda iz novina, i jedan srednjoškolski đak, pa mi pisao ovo pismo:

»V e l e u č e n i g o s p o d i n e!

Današnja srednja škola, a možemo reći, i visoka škola ne odgovara savremenim potrebama. Ja, kao đak današnje škole, dobro to uvidam. Toga ne poriče nijedan učenik, koji hoće da dalje vidi, bolje sudi i plemenitije živi. Da tome doskočim, širokih se grudiju obraćam Vama, da mi svojim poštovanim razmišljanjima ustalite moje mlade snove, i da me postavite na put kreposti, koji vodi k pravoj pobjedi i duševnoj slobodi.

Rado će Vas slijediti, mislim, još živi

Dubrovnik **Potpis«.**

Ovo me je pismo potaklo na razmišljanje o našim školama i radu u njima; o učiteljima i učenicima, o školi i domu, o nauci i svjedodžbama. Možda će se i u duši kojega čitatelja »Omladine« probuditi slične misli. Stoga ovdje donosim svoj odgovor na gornje pismo.

D r a g i m o j m l a d i p r i j a t e l j u!

Primih Vaše pismo, kojim naručujete poslanice »Dopisne škole Prosvjetnoga saveza«. Ono je u meni oživjelo mnoge misli, od kojih ću neke ovdje nanizati.

Čovjek je jedina vrijednota na zemlji. Svemu on daje vrijednost. Ništa na zemlji nije samo po sebi ni dobro ni zlo. Ono tek postaje dobro ili zlo djelovanjem čovjeka. Ništa nije tako dobro, veliko i sveto, da ga čovjek zloporabom ne bi mogao pretvoriti u zlo. Č o v j e k j e i z v o r d o b r a i z l a n a z e m l j i. I najbolja djela ljudskoga duha može on upotrijebiti na zator svoj i zator bližnjega svoga.

Škola sama po sebi nije zla. Ako u njoj imade zla — a priznajem, da ga ima — nije kriva ona, nego su krivi ljudi, koji u njoj rade: učitelji i učenici.

Škola je stara, tisućljetna ustanova. Imade drevnu tradiciju. Ona nije nikada mogla, a ne može ni danas, usporedo koracati s duhom vremena, nego mora donekle zaostajati. To je prava sreća. Vrijeme izbacuje na površinu mnoge pojave, koje su blistave i zamamne, ali doskora se pokaže, da su bile ništave, pa ih vrijeme opet zakopa u svojoj dubini. Škola treba da čuva samo ono, što ima život vječni, i ono, što se vječnosti približava.

Danas se učitelji tuže na svoje učenike, a učenici na svoje učitelje. Vi se ne tužite, nego sami tražite put k pravoj pobjedi i duševnog slobodi. Očekujete, da ću Vam ja pokazati p r a v i p u t.

Primam Vas u dopisnu školu i šaljem vam uvod i razmišljanje prvo. Kada to primite, razočarat ćete se, jer ste vični učiti iz debelih visoko učenih i tuđim riječima protkanih knjiga, a ove su poslanice tako sitne, neznatne, proste i čedne. One su pisane za seljake i radnike, a ne za učenike, građane i gospodu. Za Vas one vrijede samo toliko, koliko ste čovjek, jer obrađuju ono, što je ljudima zajedničko.

Vaše je pismo program za rad čitavog jednog vijeka. Ni ja ni vi nijesmo zvani, da ga do kraja izvršimo. Pređi su naši načeli, a mi tek nastavljamo. Prihvatit se toga posla ima na tisuće najboljih sinova hrvatskoga naroda, koji će ustrajati u njemu čitav svoj život. Tek njihovi potomci potpuno će ga svršiti.

Ne poznam Vas, ne znam ni koji razred pohađate, ne znam, imate li odliku, prvi ili drugi red, ali ove Vaše misli imadu za mene posebno značenje, budući da dolaze iz D u b r o v n i k a, koji je stoljećima svoju slobodu čuvao: iz D u b r o v n i k a, čiji su sinovi iskreno težili i za duševnom slobodom; iz D u b r o v n i k a, zavičaja heroja, koji su se vinuli do najviših vrhunaca duševnoga života svoga doba. Bilo ih je među njima, koji su — kao Bošković — svoje doba daleko pretekli. Dolaze iz Dubrovnika, u kojem se je hrvatska književnost prvi put dignula do svoga vrhunca i u ono doba stajala na visini književnosti bilo kojega naroda na svijetu.

Velite, da ćete me rado slijediti. Ne, sljedbenika ne tražim. »P o g i b e l j n o j e p o t u đ i m n a č e l i m a ž i v j e t i«, veli kineski filozof. Stoga budite s v o j s l j e d b e n i k, živite po s v o j i m n a č e l i m a. Ništa Vam ne mogu dati, što nije u Vama već od prije. Škola može da budi u Vama sposobnosti, koje još spavaju, može da hrani i njeguje klice, koje su se već počele razvijati. Sve je u Vama, sva Vaša budućnost i sreća vaša. Težite li za srećom,

a imate pravo na nju, ne tražite je nigdje izvan sebe, nego je tražite u sebi. Ne očekujte, da će Vam je itko dati. Samo je Vi sami sebi možete dati onda, kad ste je u sebi našli.

Mnogo zla u školi proizlazi iz toga, što ljudi ovoga ne znadu, pa učitelji misle, da učenicima moraju nešto dati, a učenici da moraju nešto dobiti. Tako učitelji daju riječi i papir, a učenici primaju riječi i svjedodžbe. Obrazovanje se nikako drukčije ne može dobiti nego samoobrazovanjem. Znanje treba doživljavati i proživljavati. Duševna se dobra moraju zarađivati kao i materijalna. Život izgrađuje tijelo i dušu. Zadaća učitelja je saradivati sa svojim učenicima, a zadaća učenika saradivati sa svojim učiteljima. Svaki od njih mora biti v j e r a n s e b i, a p r a v e d n o s t jednih naprama drugima zajednička je veza. Budući da je svaki nosilac tekovine rada prošlih pokoljenja — baštinik tisućljetne baštine svojih pradjedova — mora svaki biti v j e r a n p r o š l o s t i. I to je jaka veza. Ovu b a š t i n u m o r a m o n e o k r n j e n u, a j o š i p o v e ć a n u p r e d a t i s v o j i m p o t o m c i m a. To je treća veza. P r o š l o s t ž i v i u n a m a, a m i ž i v e ć i i r a d e ć i u s a d a š n j o s t i s t v a r a m o b u d u ć n o s t.

Iza svega toga razumjet ćete, zašto su moje poslanice tako malene. One i moraju biti malene, jer je u čovjeku ono, što je veliko.

Završetak Vašega pisma oblačak je vedrom nebu. Tamo doslovno stoji: »Rado ću Vas slijediti, još mislim živi«. Ne znam, kako da to protumačim. Možda već zdvajate nad današnjim stanjem u ljudskom društvu, kako već zdvojiše mnogi, pa ne znate, da li ćete moći na životu izdržati. Možda mislite na tjelesnu smrt, a možda i na duševnu. Možda Vas salijeću duševni neprijatelji, pa ne znate, da li ćete odoljeti. Možda ste već posrnuli, ali se nadate, da ću Vam pokazati pravi put, pa da ćete me moći slijediti duševno živi.

Svaka je smrt izvor novomu životu. Duševne smrti uopće nema, ima samo duševni san, a tko spava, taj se može probuditi. Makar koje značenje imale vaše riječi »još mislim živi«, ja vjerujem u život svoj i život Vaš. Znam, da je život najveličanstvenija i najjača pojava na zemlji, pa vjerujem u pobjedu kreposti i duševne slobode. B u d u ć i d a i s k r e n o t r a ž i t e p r a v i p u t, s i g u r n o ć e t e g a n a ć i.

Neznani moj mladi prijatelju, želim vam dobar uspjeh na putu kreposti, koji vodi k pravoj pobjedi i duševnoj slobodi.

Rado Vas pozdravlja

Zagreb. **F. Novljan.**

S obzirom na članak »Pravi put«, upozoravamo one, koji se zanimaju za životna pitanja, da je adresa »Dopisne škole Prosvjetnog saveza«, Zagreb IV., pošt. pretinac 10. Školarina je 20 Din. za 25 poslanica. Ta će razmišljanja dobro poslužiti onim višeškolcima, koji žele samostalno misliti o pojavama i potrebama života, koji iskreno nastoje sami sebe izgraditi u potpune ljude.

DVIJE NOVE ISKOPINE GRADOVA KLASIČNOG DOBA.

1. U južnoj Srbiji na Vardaru nedaleko Velesa kod mjesta Pusto-Grasko iskopani su prošle godine ostaci nekadanjeg velikog i kulturnog grada S t o b i. Tamo, gdje utječe Crna rijeka (Erigon) u Vardar (Axios), dizale su se prije dvije tisuće godina prekrasne i velike palače iz bijelog mramora, veliki i sveti grčki hramovi te ogroman amfiteatar. Nekada je to bio veliki trgovački grad, a danas mu nema skoro ni traga ni glasa, jer još leži neotkriven pod zemljom. Za vrijeme velikog svjetskog rata bili su tu Njemci, koji su slučajno otkrili ruševine jedne stare kršćanske bazilike, te su počeli da je iskapaju. Kada je taj kraj došao pod vlast naše države, poslana je bila iz Beograda naročita ekspedicija s arheologom dr. Balduinom Soria, koji je počeo nastavljati iskapanje ruševina. Dr. Soria je odmah konstatirao, da je bazilika građena od velikih tesanih lukova, koji su pripadali nekoć velikom amfiteatru. Prema tomu je zaključio dr. Soria, da moraju nedaleko biti iskopine velikog amfiteatra. Počeo je s iskopavanjem, te je na jednom mjestu naišao na stube od bijelog mramora. Nato je otkopao jedan dio tog amfiteatra od gore do dolje, iz čega se zaključuje na veliki njegov opseg. A uz amfiteatar bit će naravno i ostatak drugih velikih spomenika i zgrada. Kako naša država još nije odredila dovoljnog potrebitog kredita za takova iskapanja, to ovo vrlo polagano napreduje. Na stubama amfiteatra, koje su služile ujedno i za sjedala gledaocima, našli su mnoštvo upisanih grčkih imena, pa se misli, da su to imena stalnih pretplatnika amfiteatra. Ispod stuba se nalazi jedan hodnik, koji je služio za prolaz publike. Najdonja balustrada je povišena običnim zidom, iz čega se zaključuje, da se poslije u amfiteatru obdržavao cirkus. Naden je i jedan mramorni kapitel, koji je bez sumnje pripadao stupovima, koji su bili oko pozorišta, koje će se sada iskapati. Ujedno je nađeno i starih grčkih lampica te novaca, što je sve otpremljeno u Narodni muzej u Beograd. Arheolozi drže, da su te ruševine ostaci starog velikog grčkog grada Stobi ili Stoboi, gdje je i živio Joannes Stobaeos, koji je u V. stoljeću po Kristu napisao grčku Antologiju u četiri knjige, u kojoj je ekscerpirao oko 500 starih pisaca, od kojih su međutim mnogi sasvim izgubljeni. Grad Stobi bio je glavni grad Macedonije Salubris i to sjeverne provincije Päonije, koji su razorili istočni Goti g. 479. po Kr. Međutim još g. 1014. spominje se tek grad u ratu bizantinaca i nadošlih Bugara. Danas se tamo nalazi jedno obično oveće selo. Prije se mislilo, da je Stobi današnji Štip (Istib), no to još nije dokazano, makar da su im slična imena.

2. U Tripolisu u sjevernoj Africi otkriven je nedavno rodni grad rimskog imperatora Luciusa Septimiusa Severusa, koji je otkrio glasoviti talijanski arheolog dr. Bruno Rosselli. Ovo mjesto je poznato u staroj historiji kao L e p t i s M a g n a, te se nalazi oko 100 klm. daleko od grada Tripolisa. Taj grad je bio zasut pijeskom, u kojem je počivao kroz mnogo stoljeća. Arapi su već davno polazili na isto mjesto, gdje se nalazilo nekoliko mramornih stupova, te ostaci rimskih kupki i bazilika. Tek sada se prešlo na sistematsko istraživanje pomoću talijanske vlade, a na iskapanju radi dnevno do dvjesta Arapa. Iskapanja vodi posebni delegat ministarstva prosvjete za umjetničko odjeljenje. Iskapanjem se počelo prošle godine, te se već vidi priličan dio grada. Trebat će međutim još dvije godine, dok se cijeli grad iskopa. I tako ćemo imati u arheologiji nove Pompeje. Leptis Magna bio je veliki grad od kojih trista tisuća stanovnika, te je bio za vrijeme svog procvata jedan od najljepših rimskih gradova, što se moglo utvrditi po raznim dokumentima i umjetninama, koje su već dosada iskopane. Ustanovljeno je, da su neki hramovi bili sagradeni od rijetkog prekrasnog antičkog žutog mramora, koji je bio dopremljen iz Grčke, a isto tako i od grčkog crvenog mramora. Car Lucius Severus živio je u vrijeme visoke rimske kulture, koja se međutim doskora počela raspadati. Drži se, da je Septimius, kada je bio izabran carem, proživio u tom svom rodnom gradu dugi niz godina, dapače i poslije kada je već bio izabran carem. Na taj način se razvila u to vrijeme na sjeveru Afrike u neku ruku mala rimska prijestolnica. Većina građevina

potiče iz doba njegova carevanja od g. 193.—211. Prije toga je vladao i živio i u Britaniji, gdje je dao popraviti veliki Hadrijanov zid između Engleske i Škotske. Ovaj car je glasovit i zato, što je bio odlučio da se riješi opasnih po careve pretorijanaca, pa ih je jednostavno ukinuo i razvrstao u razne udaljene legije. Za svoju osobnu sigurnost postavio je posebnu tjelesnu stražu, te nije stolovao mnogo u Rimu. Na taj je način Leptis Magna, njegov rodni grad, toliko i napredovao. Kasnije se vratio u svoj rodni grad, gdje je živio i vladao do svoje smrti, te je poput cara Dioklecijana u Dalmaciji vrlo mnogo nastojao oko poljepšanja svog rodnog mjesta.

Tako ćemo doskora imati dva nova iskopana klasična grada, koji ne će po mnijenju strukovnjaka nipošto zaostati za sada toliko glasovitim iskopinama u Pompejima.

Dr. Fr. Bučar.

PRIČA O VJEŠTICAMA.

U Petronijevu romanu »Satire« sastalo se društvo istomišljenika kod Trimalhiona, koji je bio rob, a sada je slobodan i bogat. Gosti se zabavljaju i pripovijedanjem; upravo je gost Nikerot svršio jezovitu priču o vukodlaku, a Trimalhion odmah nadovezuje priču o vješticama.

»Čast pričanju tvome[1]; ako ćete[2] vjerovati, kako su mi se vlasi naježili, jer znam, da Nikerot ne pripovijeda nikakvih gluposti ;pače pouzdan je i nipošto ne mlati samo jezikom. Ta i sam ću vam[3] pripovijedati groznu stvar: magarac na krovu.[4] Kad sam još bio vlasat[5] — naime od dječaštva sam živio kao na Hiju[6] — preminuo je mazunac gospodara našega, Herkula mi, biser, oštrouman i za svaki posao. Kad je dakle jadnica mati njega oplakivala i kad nas je tada više bilo kod žalosti, iznenada su počele ukati vještice[7]; mislio bi, goni pas zeca. Imali smo tada čovjeka iz Kapadokije[8], dugonju, veoma smiona i jaka: mogao je dići srdita bika. On smiono trgne mač i poleti van na vrata, zamotavši pomno lijevu ruku, i probode ženu po sredini kao na ovome mjestu — čitavo bilo, što diram![9] Čuli smo uzdah i — neću ravno lagati — samih vještica nijesmo vidjeli. Naš se pak bukvan vrati unutra i baci se u postelju i cijelo je tijelo imao modro kao da je šiban bičevima, dakako zato, što ga se taknula zla[10] ruka. Mi zatvorimo vrata i opet se vratimo na posao[11], ali dok je mati obuimala tijelo sina svojega, takne se i vidi rukovet slame. Nije imao srca, utrobe, ništa: dakako vještice su već bile dječaka ugrabile i podmetnule vavakača[12] od slame. Molim vas, morate vjerovati, ima žena, koje više znaju, ima noćnica, i što je gore, to one okreću dolje. U ostalom onaj dugi bukvan poslije ove zgode nikada nije dobio svoju boju, pače je iza nekoliko dana umro u ludilu«.

[1] Nikerotovu. — [2] gosti. — [3] gostima. — [4] Babrijeva 125. basna priča, da se majmun popeo na krov i stao lomiti crepove, a videći to magarac popeo se i on na krov, da oponaša majmuna; Trimalhion hoće reći, da će i on pričati kao Nikerot. — [5] mladi su robovi vlasati, dugokosi. — [6] na otoku Hiju živjelo se mekoputno (Tuk. VIII 45). — [7] vještice (striga e) su žene, koje više znaju (mulieres plussciae), noćnice (nocturnae); nose djecu, sišu im krv; ustuk je protiv njih češnjak u povojima, glogova šiba na prozoru itd. — [8] robovi iz Kapadokije u M. Aziji bili su jaki te su obično nosili nosiljke. — [9] praznovjerje: Trim. misli, ako se takne onoga mjesta na sebi, gdje je vještica probodena, da će odmah i on biti tu proboden; zato odbija uroke. — [10] vještičina. — [11] na oplakivanje. — [12] dijete plačući viče »va va«, odatle mu ime »vavakač« (v a v a t o).

M. K.

RAD SREDNJOŠKOLSKE ĐAČKE ČITAONICE GOD. 1924.—25.

Kao svake godine koncem mjeseca aprila održala je i ove godine Srednjoškolska Đačka Čitaonica svoju glavnu skupštinu. Skupština se uvijek održaje 2—3 mjeseca prije svršetka školske godine, za koje prestaje svaki rad za dotičnu godinu, tako da je članovima omogućeno što intenzivnije bavljenje školskim poslovima.

Skupština je održana dne 26. aprila u 10 h prije podne u kemijskom kabinetu Kr. I. realne gimnazije. Skupštini je prisustvovalo oko 300 članova sa pravom glasa. Pravo glasa imaju samo redoviti članovi, a to su učenici svih zagrebačkih srednjih škola od IV. do VIII. razreda uključivo. Skupštinu je otvorio predsjednik N o v k o v i ć, kratkim pozdravnim govorom, u kojemu naglašuje veliki napredak Čitaonice u posljednje četiri godine. Poslije pozdravnog govora predsjednika prelazi se na izvještaje. Prvi dolazi na dnevni red izvještaj tajnika Stankovića, iz kojega se vidi brojčani napredak Čtaonice u ovo godinu dana. Čitaonica broji danas blizu 1000 članova, od kojih su od prilike polovica redoviti, a polovica izvanredni. Broj članova se prema ovome izvještaju od lani upravo podvostručio, iz čega se dade zaključiti, da je Čitaonica uhvatila napokon korijena i među najširim đačkim slojevima. Dalje vidimo iz ove brojke, da je poprečno svaki peti ili šesti srednjoškolac u Zagrebu član naše Čitaonice, svakako lijep broj. Po broju članova, a sudeći i po ostalim brojkama izvještaja, Čitaonica je danas najveće društvo u našoj državi, ne samo po broju članova nego i po ostalom njezinom plodnom radu. Broj Čitaoničkih priredaba iznosio je ove godine oko 35 koje su sve relativno vrlo dobro uspjele. Posjet na svima priredbama poprečno se kretao od 100—1200 posjetilaca. Od ovih priredaba spomenut ćemo na ovom mjestu svečanu akademiju u čast biskupu Strossmayeru, dne 4. februara, koji dan je Čitaonica proslavila ujedno kao svoju tro-godišnjicu. Na proslavi održana su i dva predavanja, i to Č. N o v k o v i ć govorio je (VII. razr. kr. I. r. g.) »O životu i radu biskupa J. J. Strossmayera« a A. V a l e n t e k o v i ć (VIII. razr. kr. II. r. g.) o »Historijatu razvoja Čitaonice«. Dalje je priredila »Čitaonica« dne 22. III. veoma uspjeli koncerat s plesom. Isti je bio veoma dobro posjećen, te je prema tome donio Čitaonici lijep materijalan i moralan dobitak. Dalje je Čitaonica priredila 8 predavanja, koja su sva održala njezini članovi, srednjoškolci. Ovu činjenicu opažamo i kod drugih priredaba kao koncerta i slično, te ju je vrijedno posebno istaknuti. Čitaonica je naime danas tako jaka, da ne seže nikada dalje; sve što joj treba, to ima. Ova predavanja našla su također lijep odziv među đacima, te se posjet na njemu kretao od 40 do 200 posjetnika. Tajnik je izvijestio na ovome mjestu samo o priredbama glavnog odbora, dok će o ostalim izvijestiti referenti dotičnih sekcija. Čitaonica broji danas 17 sekcija, od kojih 5 drže svoj posebni izvještaj. Poslije izvještaja tajnika prelazi se na blagajnički izvještaj, koji drži blagajnik S c h m i d t. Isti ističe napredak u svom resoru, te kao dokaz tome, javlja da je promet Čitaonice ove godine iznosio 90.000.— Dinara, t. j. 3 puta više nego prošle godine. Toliki promet postignut je racionalnim gospodarenjem s novcem ,naime čim je došlo do veće sume, ova je odmah investirana u nekretnine ili u kakav drugi koristan pothvat. Prelazi se na izvještaj knjižničara, koji drži zamjenik knjižničara I v e k o v i ć. Knjižnica i čitaonica bile su otvorene svake nedelje 2 puta, te bilježe također lijep pospjet, tako da se promet s knjigama također prema lani podvostručio te iznosi oko 5000. Knjiga ima u knjižnici oko 1000, koje su razdijeljene na tri grupe. Jedna grupa je za

starije članove, druga za mlade, a treća grupa je znanstvena. Poslije ovoga izvještaja prelazi se na izvještaje sekcija. Izvještaj kino-sekcije drži pročelnik iste V. Lamza. Iz izvještaja vidimo, da je kino-sekcija jedna od najagilnijih sekcija Čitaonice. Priredila je oko 25 predstava u zagrebačkim kinima, koje su sve vrlo dobro bile posjećene, te prema tome i uspjele. Predstave su sve bile poučne. Poprečan posjet predstava je bio po prilici oko 600. Prelazi se na izvještaje ostalih sekcija, a to su tenis, šahovska, radio i diletanska sekcija. Sve su to sekcije, koje izlaze svojim radom pred javnost, te zbog toga drže i vlastite izvještaje. Tako tenis-sekcija, koja posjeduje svoje vlastito tenis-igralište iza zgrade realnih gimnazija, priredila je turnir za prvenstvo kluba. Sekcija nailazi na veoma lijep odziv kod članova, te joj je igralište uvijek puno. Igralište je ove godine renovirano, tako da je ono danas jedno od najljepših zagrebačkih igrališta. Šah-sekcija priredila je također turnir, na kojemu je bio vrlo lijep broj učesnika. Radio-sekcija radi u glavnom teoretski, budući da joj je praktički rad onemogućen sve dotle, dok ne dobijemo mi u Zagrebu stanicu za davanje. Sekcija je priredila pet predavanja, od kojih je većina bila s eksperimentima, a posljednja dva s demonstriranjem aparata, te poslije predavanja i sa slušanjem koncerata. Još preostaje izvještaj diletanske sekcije, koja je uza sve to, što je još mlada, priredila dvije uspjele predstave za srednjoškolce. Sekcija posjeduje kao i ostale svoj vlastiti inventar. Pošto su svi izvještaji primljeni pojedinačno, predlaže revizioni odbor apsolutorij starome odboru, koji predlog skupština jednoglasno prima, te se prelazi na izbore novoga protektora i odbora. Za novoga protektora izabran je jednoglasno ravnatelj Kr. I. realne gimnazije g. Lj. Mrđenović. Prelazi se na izbor odbora. Skupštini su bile predložene dvije liste, od kojih prolazi druga sa 196 glasova prema 78 sa predsjednikom Novkovićem kao nosiocem. Isti se nakon izbora zahvaljuje na ponovnom izboru te naglašuje, kako će nastojati, da Čitaonica pođe i dalje ovim putem napretka, kojim je i dosada išla. Prelazi se na posljednju točku dnevnoga reda: eventualije. Kao jedini prijedlog predlaže tajnik u ime odbora poslovnik, koji skupština jednoglasno prima. Nakon toga, budući da je dnevni red izcrpljen, predsjednik raspušta skupštinu u 12 sati.

Poslije skupštine primila je Čitaonica mnoge čestitke sa strane stranih članova i nečlanova, te raznih srednjoškolskih korporacija, na koje se ovim putem odbor Čitaonice zahvaljuje. **Stjepan Orešković.**

O RUSKIM NARODNIM OBIČAJIMA

Prema učenju suhih i beždušnih teoretičara, koji rado sve zatvaraju i sapinju u željezne škripce mrtvih formula, narod je jedan od triju sastavnih elemenata države: teritorij, vlada i stanovništvo. Dakle — narod je velika, komplicirana ali ipak mrtva veličina; samo jedna od složenica. Formula ta skriva u sebi živ i dubok sadržaj. Pod mrtvom navlakom formule krije se neobično zamršeni organizam, koji ima svoju vlastitu duhovnu suštinu. U suhom teoretičkom izrazu ne osjeća se duša naroda.

Duša naroda jasno se otkriva u njegovim običajima, praznovjerjima i drugom, u njegovom svagdašnjem životu, koji on sam stvara i reguliše. Zakon reguliše život naroda, a običaj ga odražava. Svaki narod ima svoju vlastitu dušu, svoje vlastito nacijonalno lice pa zato i jesu običaji osobiti, nacijonalno-individualni. Običaji su u vezi s klimom, teritorijom i drugim uvjetima, napose pak historičkim. Kao u ogledalu održava se duša naroda u običajima. I ako u osnovi običaja svih naroda ili makar naroda koji su bliski medju sobom po uslovima svog života, ima mnogo zajedničkog, ipak slijed njihovog razvitka ide svojim vlastitim putem.

Bez svake naobrazbe, kulturne inteligencije, pun praznovjerja puk vjeruje u osobite znakove, znamenja, indicija i sve pojave prirode, različite sitne slučajnosti života, sve njemu nepoznato, tumači simbolično, tražeći u svemu osobiti sakriveni smisao. Znamenja stvaraju narodno vjerovanje, koje gustom koprenom pokriva cijeli život naroda. Vjerovanja stvaraju različite obrede, koji su vezani sa dobama godine ili posebnim danima. Sve ovo sazdava šarenu sliku živog narodnog života, koja odrazuje dubinu narodne duše.

Ljeto i jesen, najteže dobe napornog seljačkog rada, razmjerno su siromašni u obrednom smislu. Ali zima i proljeće s dva najveća sveca — Božićem i Uskrsom — prenatrpani su njima. Dovršivši u jeseni svoju tešku rabotu seljak ima potpuno pravo na dobar odmor, i zato većinu ovog vremena posvećuje zabavama. Ali između zimskih i ljetnih obreda bitna je razlika. U zimi najveći dio zabave posvećuje se — gatanju. Tu čovjek želi da upozna svoju budućnost, da opredijeli svoju sudbinu. A u proljeće on ostavlja vruće ugrijanu kuću i ide na svježi zrak, na otvoreni prostor. Tu se on veseli onome, što je već došlo, veseli se prirodi, njezinom probuđenju.

Zimska svjetkovanja počinju se u Rusiji Božićem. Starci uz čašu vina prikraćuju sebi i onako neduge zimske dane, a mladež se sanjka, gradi svašta iz snijega, skliže se, i u čistom zimskom zraku ore se veseli mladi glasovi. U večer sastaju se po kućama — stariji s ručnim radovima, dok mladež pjeva, pleše ili sluša strašne priče starog guslara, koji pjeva o teškom tatarskom ropstvu, o napadajima ljutih i grabljivih susjeda i slično. No veći dio vremena posvećuje se gatanjima.

Gatanja su stara, i potječu još od vremena poganstva. Gatanje zauzima vrlo ugledno mjesto u narodnom životu. U vrijeme od Božića do Bogojavljenja gatanje cvate bujno.

Poznati pjesnik prve polovice minulog stoljeća V. A. Žukovskij u svojoj pjesmi »Svjetlana« ovako opisuje gatanje: »Jednom uvečer na Bogojavljenje djevojke su gatale: za kućna vrata metale su svoje cipele, snijeg presipavale, hranile prenabrojenim zrnjem kokoši, topile vosak«.

Ima još i mnogo drugih vrsta gatanja, no tema njihova uvijek je jedna ista i u promjenljivoj sjeni zapaljenog komadića papira, u nejasnim konturama ukrućena voska; u ogledalu slabo osvijetljenu svijećom hoće djevojka da upozna onoga, s kim će sudbina da poveže njen život itd.

Malo kasnije poslije božićnih praznika dolazi pokladni tjedan, ili kako u ruskom kažu »Maslenica«, široka, vesela i pijana. To je Karneval, koji teče vrlo bujno, napose u posljednjem njegovu tjednu. Mladež u vihoru plesova uz zamamljive zvukove glazbe obukavši pokladna odijela i krabulje bezbrižno provađa duge zimske noći. Vino teče širokom rijekom. Obligatno jelo pokladnog tjedna u Rusiji je »blin«, koje jelo je potpuno nepoznato u drugim zemljama, makar i potječe od onih tankih pogačica, koje su drevni Slaveni nosili na grobove svojih pokojnika.

»Maslenicom« se svršavaju zimske svetkovine i kao nakon oluje nastupa naročito zatišje, nekakav upravo mrtvi mir i tišina, tako i poslije Maslenice dolazi »Veliki post« (korizma).

Zamišljeno — tužno oglašuje se crkveno zvono pozivajući vjernike, da se odreknu svega zemaljskog i da se predadu mislima o vječnom i nepromjenljivom. Da, zamišljeno-tužno. U ruskim je naime crkvama zvono obješeno slobodno i ne njiše se. Zvonar polagano udara t. zv. »jezikom«, koji je u zvonu obješen, o stijene zvona, što daje zvuku osobito

svečan glas. Velike crkve obično imadu više zvona, koja zvone u različitim akordima, tako te se mogu izvoditi i jednostavne crkvene melodije. Ja sam vidio i čuo jednog takvog umjetnika. »Večernje zvono, koliko li misli dozivlješ til« — veli pjesnik.

»Uskrs« — to je proljetna svetkovina. To je radosna svečanost uskrsnulog čovjeka i probuđenje prirode.

Tjedan dana prije Uskrsa ide Cvjetna nedjelja ili »vrba«. To je uskrsni prolog. Još u oči ovog dana imamo Lazarevu subotu, koja simbolizira pobjedu života nad smrću, pobjedu vječnog nad vremenskim. Na taj dan imamo u Rusiji naročito male sajmove, gdje se prodaje vrba, palmove i maslinove grančice. Sve miriše svježim i veselim mirisom mlade zeleni. Tu se prodaju i dječje igračke.

Proljetni blagdan je dječji blagdan, jer djeca — to je naše proljeće. Vrba se posvećuje i roditelji čestitajući lako biju djecu vrbom govoreći — »Oštra vrba, bij do suza; to ne bijem ja nego vrba; već nije daleko Uskrs«. Posvećena vrba stavi se uz ikone, gdje se čuva kroz čitavu godinu, kadno se opet stavlja nova vrba, a stara spaljuje. Kada na Đurđevdan blago ide prvi puta na pašu, seljaci ga tom posvećenom vrbom tjeraju.

Na veliki četvrtak ljudi pale u crkvi svijeće, koje se onako zapaljene, kao simbol vječnog i neugasivog života, moraju nositi kući i tamo njihovim plamenom napaliti križevi na vratima. Za ovu službu božju djeca prave sebi iz papira lijepe često vrlo ukusne svjetiljke. Neobično fantastično izgleda ulica, kada iz crkve izađe masa naroda sa zapaljenim svijećama i svjetiljkama u ruci. S bajoslovnošću ove slike, koja osobito djeluje na dječju bujnu maštu, ne može se ništa usporediti.

Napokon eto i Uskrsa!

Na Uskrs počinje služba božja točno u ponoć. Sve je neobično na ovaj doista čudesni dan. Tečni vrlo mirisavi »kulič« (kulič — sasvim posebna vrst peciva, koja se pravi samo za uskrs), sirni puding (»pasha«) bojadisanje i slikanje jaja itd. — sve je to sasvim drugačije nego u ostale blagdane. U subotu svijet ide na počinak odmah iza zalaska sunca. Oko deset sati uveče ukućani ustaju, obuku svečano odijelo i polaze u crkvu. Tu se već čita sveto pismo. U ugodnoj polutami crkve tiho je i nekako voljko. Glavni se i najsvečaniji čin sastoji u obilaženju oko crkve.

Crkvena povorka sa svećenicima u bijelim odijelima, sa zborom, višim činovnicima, mnoštvom naroda sa zapaljenim svijećama, uz sjajnu rasvjetu crkve, izvana i iznutra, uz vatromete i svečanu zvonjavu — triput obilazi narod oko crkve. Poslije službe božje je posvećivanje »kuliča«, jaja i drugih jestvina. Narod se vraća kući u jutro, pozdravljajući se: »Hristos Vaskres«, »Uistinu Vaskres«, pri čemu se triput valja poljubiti i darivati crvenim jajima »pisankama« i drugim darovima. Jedno se takvo jaje zajedno s vrbom i svijećom od Velikog četvrtka čuva kod ikone.

Narod veli, da se toga jutra sunce igra, te se kreće unakrst. I isto tako veli, da na dan Uskrsa đavo ide u pakao i točno do Spasova ne smije da se pokaže na zemlji, gdje nesmetano vlada Spasitelj.

Kroz puna tri dana u svim crkvama neprekidno zvone sva zvona.

Narod pjeva, pleše, vode kolo i ljulja se na njihaljkama. Na trgovima u drvenim barakama daju se predstave putujućih komedijaša i skromnih provincijalnih cirkusa.

U zabavi i igri prolazi tako čitav tjedan do slijedeće nedjelje, do Malog Uskrsa. To je prvi dan kada se poslije dvomjesečne pauze dozvoljavaju svadbe. I čovjek pod jakim utjecajem prirode stane živjeti punim životom. Čitav taj tjedan je jedna neprekidna radost, osobito za mladež, koja tako fino osjeća sve promjene u prirodi. Uskrs, to je pravi Sunčev blagdan. Još su stari pogani govorili, da u proljeće »Jarilo«, — bog proljeća i sunca, sjeda na svoje prijestolje i počinje gospodariti. Narod još i danas slavi »Jarilu« u svojim pjesmama. Lijepo je među ostalim, čuveni komponista N. A. Rimskij-Korsakov obradio ove melodije u svojoj operi »Snjeguročki«.

Uskrs je svetak uskrsnulog života i živih ljudi. Ali živi ljudi moraju uvijek misliti i na mrtve, i zato odmah poslije uskrsa ide Zadušnica — »krasnaja gorka« (crveno brdo). Na te dane posjećuju se grobovi rodaka, služe se parastosi. Na grobove se stavlja pecivo, jaja i drugo. Prosti puk misli, da ta hrana treba samomu pokojniku, no pri tom računaju i na siromahe i prosjake, koji će se uzimajući te darove sjetiti u svojim molitvama umrlih.

Nikolaj J. Fedorov.

ŠPORT I SOKOLSTVO

PRVENSTVO SREDNJIH ŠKOLA U CROSS-COUNTRY NA 3000 M.

Dne 22. III. priredio je HAŠK kao svake godine cross-country na 3000 m za prvenstvo srednjih škola. Odazvala su se četiri zavoda sa svega 18 trkača. Teren je bio dosta loš, no unatoč toga postavljeno je dobro vrijeme po Fišteru, (uč. škola) 11.45" II. Vuković (III. r. g.) slijedi u malom razmaku iza Fištera. III. Ferlan (uč. škola), koji radi pomanjkanja trainings nije polučio, što se od njega očekivalo. IV. Knežić (sr. tehn.). V. Taller (I. real. gimn.), koji se ovim placementom mnogo poboljšao od posljednje trke. VI. Lovreković (uč. škola), koji je svojim prvim nastupom iznenadio, te bi se mogao marljivim trainingom rezviti u dobroga atletu. Prvenstvo srednjih škola po zavodima za godinu 1924.—1925. osvojila je učit. škola sa 20 bodova; druga srednja tehnička sa 32 boda; treća, III. real. gimnazija sa 35 bodova.

FILATELIJA

Filatelista stručni časopis Hrvatskog Filatelističkog društva izlazi već sedmu godinu, a redaktor je Lav. Dill, Zagreb, Ilica br. 51, II. Cijena je na godinu 60 dinara za 12 brojeva. Filatelista je bogato ilustrovan te donosi stručne članke i novosti iz cijeloga svijeta s otiscima maraka. Filatelista je glasilo Hrvatskog filatelističkog kluba u Zagrebu i njegovih podružnica, pa se toplo preporuča i našim srednjoškolcima za pretplatu. Srednjoškolski klubovi, koji se ustrajaju među đacima, dobivaju od društva po jedan primjerak badava, ako potvrdi ravnateljstvo, da je osnovan đački filatelistički klub.

Album maraka po crtežima. Poznati naš filatelista g. Gregorčić sastavio je program kako da se marke sabiru po crtežima. To je vrlo poučno za mlade sabirače a ujedno je i lakše za sabiranje, jer ne treba sabirati sve marke ili cijelu seriju od jedne vrste maraka nego samo od svakog crteža po jednu marku. Zato neka svaki učenik sebi napravi posebni album na čistom papiru ili još bolje na kartonu. Marke neka se sabiraju sa crtežima u ovim odjelima: Geografija: zemljopisne karte, krajobrazi, gradovi, gradine i razvaline cijelog svijeta. Astronomija. Prirodopis: botanika i životinjstvo. Etnografija i etnologija, t. j. poznavanje raznih rasa i nošnje. Zvanja i zanimanja: poljodjelstvo, voćarstvo, vinogradarstvo, lov, stočarstvo i rudarstvo. Obrt i industrija, trgovine, arhitektura, razni stilovi, crkve i samostani, vodogradnje, utvrde. Razne vrste sportova. Glazba,

znanost i umjetnost. Pošta i brzojav. Prometna sredstva: lađe, automobili, željeznice, zrakoplovi, kola, konji, deve i golubovi. Prizori iz ljudskog života, vjere, mitologije, i to grčke, orijentalne, slavenske i kršćanske. Alegorije i simboli: personifikacije i geniji, ropstvo, borba, oslobođenje, pobjeda, sloboda, obnova država, ujedinjenje naroda, vlast, moć i snaga, pravednost i nada, rad, marljivost, poljodjelstvo, obrt, industrija i trgovina, pošta i promet, vojništvo. Historija: otkrića, ratni prizori, bitke, svečanosti, portreti, spomenici, historička mjesta i zgrade. Heraldika: grbovi po zemljama, vladalačka insignija i zastave.

Olimpijske marke će izaći u Čehoslovačkoj prigodom međunarodnog olimpijskog kongresa, koji će se obdržavati koncem svibnja i početkom juna u Pragu. Ove će se marke izdati u tri vrijednosti, a jednako i dopisnice za tuzemstvo i inozemstvo a stajat će sto po sto više od nominalne cijene. Suvišak će davati pošta čehoslovačkom olimpijskom odboru kao pripomoć za priprave za narednu olimpijadu, koja će se obdržavati g. 1928. u Amsterdamu u Nizozemskoj.

Norveška sprema ekspediciju na sjeverni pol i to aeroplanima pod vodstvom kapetana Amudsena. U tu svrhu bit će izdane posebne polarne marke sa likom sjevernog medvjeda, kako gleda u aeroplan. Vrijednost će biti 2 öra žuta, 5 öra crvenoljubičasta, 10 öra zelena, 15 öra modra, 20 öra ljubičasta i 25 öra crvena. Naklada je dva i pô milijuna komada, a veći dio čistog dobitka određen je u svrhe ekspedicije.

Jubilarne marke izašle su u Čehoslovačkoj prigodom sedamdeset-godišnjice predsjednika republike Masaryka, a izaći će i naročite spomen-marke prilikom sedamdesetpet-godišnjice izdanja prve marke u Belgiji. Grčka će izdati također posebne spomen-marke prigodom stogodišnjice oslobođenja zemlje ispod turske vlasti.

Prve poštanske škrinjice bile su postavljene u Parizu g. 1635., koje su bile tako velike, da su se mogli tamo bacati i manji paketi. Maraka još onda nije bilo, te se za frankiranje pisama ili paketa plaćalo jedan sou. Težina kod pošiljaka nije igrala uloge. Mjesto marke bile su na pošiljkama postavljene male vrpce, koje su stajale po jedan sou. Međutim način dostavljanja paketa i pisama nije bio točan i siguran, pa je ta institucija doskora prestala. U prošlom stoljeću su ponovo uvedene poštanske škrinjice, kada su uvedene i marke, te danas imade takovih poštanskih škrinjica napose za pisma i tiskanice po cijelom kulturnom svijetu.

Dr. B.

NOVE KNJIGE

Matica Hrvatska izdala je kao redovno izdanje za god. 1922. ove knjige: 1. Dragutin M. Domnjanić, Izabrane pjesme. 2. Ksaver Šandor Đalski, Dolazak Hrvata. 3. Ahmet Muradbegović, Haremske novele. 4. A. Kassowitz-Cvijić, Franjo Kuhač. 5. Ladislav Ladanjski, Iz liječničke duše. Svih pet knjiga dobiva se uz vrlo neznatnu cijenu od din. 60.— Upozoravamo naše mlade čitaoce osobito na prve dvije knjige: Domnjanićeve »Izabrane pjesme« i Đalskijev »Dolazak Hrvata«.

1000 svjetskih pisaca, uređuje i izdaje Ljubo Wiesner, Zagreb, Pantovčak br. 4. Izašla su dosad tri sveska. Ovo vrlo zgodno zasnovano djelo ima zadaću, da čitalačku publiku na temelju kratke lektire upozna s ponajvažnijim piscima iz svjetske literature. Tako n. pr. svezak 1. donosi: D. S. Merežkovski (Rusija), Ljubav jača od smrti. Jack London (Sjev. Amerika), Naložiti vatru. Horacio Quiroga (Argentina), Anakonda, Maurice Maeterlinck (Belgija), Pokolj nevinih. Itd. Svaka novela popraćena je životopisom dotičnog pjesnika ili pisca u glavnim crtama.

Istarske narodne pjesme. Izdala istarska književna zadruga. Zagreb, 1924. Ovakova zbirka pjesama izašla je još g. 1880. u maloj nakladi, te je već davno sasvim rasprodana. Prvu su zbirku izdali poznati istarski patriote Trinajstić, Volčić, Jelušić i neki drugi, te se već teško nalazi koji primjerak kod kojeg starijeg Istranina. U novoj zbirci izašle su sve pjesme prvog izdanja te mnoge još ne objelodanjene hrvatske narodne pjesme iz zbirke pokojnog učitelja Jelušića, Žica i drugih sabirača. Pjesme su razdijeljene na: junačke, ženske, svatovske, naricaljke, napitnice, dječje pjesme, naricaljke koleda i nabožne pjesme. Ovo izdanje imade moralnu zadaću, da našim protivnicima u ovom teškom političkom stanju po Istru dokaže, koliko je blago sačuvano u našem patničkom narodu po Istri. Pjesme su nam najjači dokaz neprekidnih veza naših Istrana s ostalom hrvatskom braćom preko Italije. Zanimljivo je, da među tim pjesmama imade i takovih primjeraka, o Kraljeviću Marku, kakovi se ne nalaze nigdje kod ostalih južnih slavenskih naroda. Mnoge od tih pjesama imadu paralela kod ostalih hrvatskih krajeva, što je najbolji dokaz da su i Istrani čedo našeg cjelokupnog hrvatskog naroda. Zanimljivo je, da nabožne pjesme i kolede potiču još iz najstarijeg doba iz prelaza od poganstva u kršćanstvo, što je osobito važno za poznavanje etnografskog karaktera naroda našeg u Istri.

Preporučamo najtoplije svim hrvatskim rodoljubima, da si nabave tu knjigu, jer će iz nje sasvim točno upoznati karakter i sudbinu našega hrvatskog naroda u nekadanjoj našoj Istri.

Dr. F. B.

Dr. Franjo Bučar: Igre za društva i škole. Treće nadopunjeno i povećano izdanje s dodatkom modernih igara. Zagreb, 1925. osmina, str. 168. sa 66 ilustracija u tekstu. Naklada Narodne knjižnice. iCjena 30 dinara.

Kod nas je već izašlo nekoliko zbirki omladinskih igara na hrvatskom jeziku još prije rata, te su sve već odavna raspačane. Kako je međutim nastala velika potreba, izašlo je sada ovo novo treće izdanje Igara, koje je autor ponovo pregledao i nadopunio iz raznih kasnijih zbirki, poglavito srpskih izdanja igara. Igre su poredane po školskim godištima za pučke škole, pa se mogu lako upotrebljavati i u srednjim školama, jer su igre iz viših godišta vrlo zgodne i za srednjoškolsku i sokolsku omladinu. Osim toga imade knjiga i dodatak, u kojem se nalaze poglavito igre i za odrasliju mladež jednako za školsku kao i za sokolski podmladak i naraštaj, koliko za dječake toliko i za djevojčice. Naročito će odraslijim dobro doći dodane neke moderne, ponajviše engleske igre i češka Hazena, koje se sada posvuda vrlo mnogo igraju. Mnogim igrama dodane su i prigodne pjesmice, obrađene po jednom muzikalnom stručnjaku. Slike su ponajviše originalne, uzete što iz albuma bivšeg tečaja za učitelje gimnastike u Zagrebu za pešťansku milenijsku izložbu, što iz albuma zagrebačkih pučkih škola za izložbu u Parizu, koji se nalaze u hrvatskom učiteljskom muzeju u Zagrebu. Iza igara dodana je napomena, kako se i gdje mogu i smiju igre provoditi, te najnužnija zdravstvena pravila kod igranja. Na koncu dodana je obilna literatura hrvatskih, srpskih, slovenskih, čeških, poljskih, ruskih, talijanskih, švedskih, francuskih i njemačkih djela, koja je pisac upotrijebio u dosadanjim svojim izdanjima Igara, koja će literatura dobro doći svakomu, koji se bavi proučavanjem dječjih igara i dječje psihe. Oprema knjige je vrlo lijepa i praktična.

ZABAVA I ŠALA

IZ STARE GRANICE

U staroj granici morali su se raporti pisati na njemačkom jeziku. I to je zadavalo našim graničarima često trista muka.

Jednoga se dana utopio kraj Siska vojnik, i to nekako pod večer. Izašla vojna komisija, da povede izvide. I sad je trebalo o tom napisati raport, dakako na njemačkom jeziku.

Najstariji feljbaba (feldwebel = narednik) sjedne da piše, i stane da mozga, kako da izrazi njemački rečenicu: U sedam sati uveče utopio se Stevo Turalo... I stane da piše: Indeme sieben Uhr geprügelt hat (prügeln = batinati), hat sich Stevo Turalo einkanoniert... (utopiti se prema riječi top = die Kanone).

— Eh, čuješ! — upadne mu drugi — Ne može ovako da ide. Ne znam pravo, što ne valja, ali ja bih prisegao, da ovo ne valja.

— Daj drugu artiju (papir)! — oglasi se stari feljbaba — Sad ćemo ovako da složimo: Oko Zdravomarije naišla patrula na utopljenoga Stevu Turalo.. Um die gesunde Maria die Patrouille wurde gegangen auf den einkanonierten Stevo Turalo...

— Bogami ne može, brate, ni to da pali! — opet će onaj drugi — Ne ide, pa ne ide.

— E, pa što ćemo sada? — zapita snuždeno stari feljbaba.

— A što ćemo? Ništa! Bacimo ga natrag u Savu. Dolje u Brodu znadu bolje njemački, neka mu oni napišu raport.

*

U staroj granici bio je feljbaba u visokoj časti. Sve ga se bojalo, više od samoga kapetana, jer feljbaba ne zove na raport kao kapetan i ne dijeli ukore, već on sebi na licu mjesta odkroji pravdu, i to ponajviše batinama. I što feljbaba reče, to se više ne poriče, pa ni sam kapetan u to više ne dira. Vrijedio je uopće kao najsposobniji i najpametniji. Eto u takoj časti bijaše stari graničarski narednik.

Jednoga dana naišli seljaci na gospodina feljbabu, gdje se pijan u potoku utaplja. Tada će jedan od njih: Ajde da ga izvučemo! — Ne diraj u njega! — upadne drugi — Zna feljbaba, što radi.

*

Jednom su pogranične vojne stanice dobile zapovijed, da se ima sve neuporabivo oružje u sanducima odaslati na vojnu komandu u Karlovac. Budući da je rukopis bio mjestimice nejasan, čitali su na jednoj stanici mjesto »Waffen« (oružje) Pfaffen (popovi). I doista strpaše i župnika i kapelana u sanduke i poslaše ih u Karlovac. Dakako i tu je morao biti sastavljen raport na njemačkom jeziku, koji je glasio: Alle hiesigen Pfaffen werden in Kisten verhauen (u sanducima izlemani, mjesto: vernagelt = zabijeni) an das Kommando eingesendet.

Jedva su sanduci bili otpremljeni, kad feljbabi padne na pamet, da još jednom pregleda koncept raporta za svaku sigurnost. Znao je on dobro iz gramatike, da se u ovakvim rečenicama, u kojima dolazi glagol »werden«, često upotrebljava i »worden«, samo nije bio na čistu u kojim slučajevima. I sada, kad su sanduci već bili na putu, sve mu se činilo, da bi u onoj rečenici morao ipak stajati »worden«, pa poleti u dvorište bez daha i vikne ordonancu (konjanik-glasnik): Brže sedlaj, i vrati mi raport, zaboravio sam dodati »worden«!

*

Zamolio kapetan Stevo majora Peru, da ga predloži za unapređenje. Ovaj to rado učini, jer je Stevo bio osobito valjan i hrabar časnik.

Budući da su takovi prijedlozi morali čak u Beč, to je trebalo čekati dva i tri mjeseca na rješenje. I doista nakon dugog nestrpljivog čekanja dođe napokon rješenje iz Beča, ali sasvim protivno od onoga, što su njih dvojica očekivala. Što više rješenje bi popraćeno još i s ukorom, kako se smije ovako plašljiv časnik predložiti za unapređenje.

Sav nesretan dođe kapetan Stevo majoru Peri i zapita ga: Ma šta si ti to, bruder Pero, napisao, ako Boga znadeš?!

— Što sam napisao? Napisao sam, da si »sehr feig« (vrlo plašljiv). — A valjalo je napisati »sehr fähig« (vrlo sposoban).

K.

NEVJEROJATNO.

Gospodin: Vjerujete li, da je slikar Mazalić tako umjetno naslikao paluka na stropu, da se sluškinja čitavu uru mučila, da ga metlom sa stropa odstrani?

Gospođa: Moguće, da ima tako vještih umjetnika, ali da ima tako revnih sluškinja, toga ne vjerujem.

UBIO GA U POJAM

Marko: Ima dvije noge, a leti, što je to?

Ivo: Ptica.

Marko: Taman! — ptica, i to vrabac.

Ali reci mi, dragi moj, što je to: Ima četiri noge, pa leti?

Ivo: Jok, toga nema.

Marko: Ma brate, to su dva vrapca!

Ali sad čuj: Ima šest nogu, pa leti, što je to?

To su tri vrapca!

Marko: Jok! to je — hrušt.

DVA MUDRACA.

Sjela dva mudraca da večeraju. Na stolu se uz druge zakuske nalazila i četiri jajeta. Tada će prvi mudrac: Ja ću ti dokazati, da ih ima šest. Gdje su četiri jajeta, tamo su i dva. Četiri i dva čini šest.

Drugi mudrac: Vrlo dobro! Dakle svakomu tri — i stavi tri jajeta sebi na tanjur.

PITALICE:

1. Nema ni duše ni razuma, a opet bolje zna nego čovjek. (Vaga)
2. Dug dugonja do neba, a žena mu do koljena. (Vatra i dim)
3. Za što se na podne zvoni. (Za uho)
4. Crna krava s neba pala, a u sebi tele sačuvala. (Šljiva sa košticom)

I. Trenski, učenik.

ZAGONETKE.

I. RAČUNARKA

Priopćio Stjepan Božin, Bjelovar.

Došao seljak na trg s jajima u košari. Naide mu prvi kupac i kupi polovicu svega što je imao i pola jaja k tome. Naide i drugi kupac, i on kupi od ostatka opet polovicu

i pola jaja. A kad je došao i treći i kupio od ostatka polovicu više pola jajeta — prodano je bilo sve. Koliko je seljak donio jaja i kako ih je prodavao?

II. REBUS.

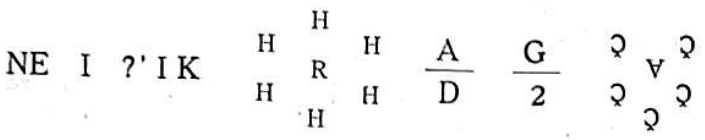

III. BROJČANKE

1. R41 s2 z5131 n2 hv131
2. 1234 b54t4 7o6 12 5o7 i 34j64.

IV. TOČKANICA.

Stjepan Božin, Bjelovar.

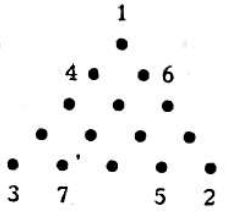

Točkama treba rasporedati slova tako, da od 1—2 bude: mekana tvar, od 2—3 i 3—2: vrsta hajduka, od 3—1: biljke nametnice, od 4—5 i od 6—7: osamljeno odmaralište.

I. Premještaljke:

Složio **N. Domnjanić.**

1. Tko se već rado grbi, nije rana. (Poslovica)
2. Pero Repati.
   V. Drač. (Pjesnik)

II. Zagonetka u kvadratu:

A A A A	Žensko ime.
D D D D	?
O O O O	Prilog.
R R R R	Prorok.

Okomito i vodoravno iste riječi!

ODGONETKE IZ BR. 7.:

I. Narodne pitalice: 1. Most na rijeci. — 2. Puž. — 3. Svrdao (ili žlica). — 4. Koža.

II. Kolo sreće u okoli vrteći se ne pristaje (Gundulić).

III. Pri je (= kod je) jest zamjenica svatko, a po »slije« (iza »sli je«) je **gdjetko.**

IV.

I
b v k
j r a o l
h o a n l a l
M e š t r o v i ć

ODGONETAČI ZAGONETAKA IZ BR. 7.:

Mlinarić Ivan, Zagreb: I (3) — Jelić Tomislav, Vinkovci: II — Lasić Emil, Sarajevo: II, IV — Willhelm Ernest, Osijek: IV — Karas Ljubica, Križevci: I (1, 2, 3) — Marić Petar, Split: I (2,3).

NAKNADNI ODGONETAČI ZAGONETAKA IZ BR. 6.:

Karas Ljubica, Križevci: I (1, 3,) II, III — Marković Nikola, Kostajnica: I (2), III — Willheim Ernest, Osijek: I (2, 3), II, III, IV — Lasić Emil, Sarajevo: Sve.

Naknadno su stigla rješenja zagonetaka, i to: iz br. 8. »Čudan račun« i dr. riješili su Vilim Antić, Bakar, Ivan Graber, Zgb, A. Krasso, Slavko Sudarević, Brod n. S., Branko Kastler, Petrinja, Ivan Mlinarić, Zgb; potonji je riješio i zagonetke iz br. 6. i 7.

Riješili zagonetke iz br. 8.: Nada Matanić, Sisak; Stevo Szelig, Zgb.; Franjo Ćosić, Požega; Ivo Ivančić, Zgb.; Nebojša Čanković, Bihać; Rafael Šagi, Zgb.; Ivan Meštrović, Zgb.; Zvonko Zabrešćak, Zgb.; Branko Maričić, Bakar; Hella pl. Simić-Vakanović.

PORUKE UREDNIŠTVA

Prije nego prijeđemo na same poruke, molimo osobito naše mlade saradnike sa školskih klupa, da pročitaju ovo:

SAVJETI ONIMA KOJI PIŠU ŠTAMPARSKE RUKOPISE. Ovi savjeti izvadeni su iz jedne stare sveske američanske revije »The Burlington Hawkeye« te preudešeni za današnje vrijeme

Perom i crnilom ne pišite nikad, jer time ne ćete ugoditi slagaru; — ako već pišete crnilom, tad se nikad ne služite bugačicom. — Načinite li crnilom mrlju na papiru, poližite je; za slagara nema ništa ugodnije, nego odgonetati slova ispod debele, preko dvadeset do trideset slova razvučene mrlje. — Ne bilježite interpunkcija; slagar će to najpripravnije mjesto Vas načiniti. — Ne naznačujte ni natpisa, i za to će se pobrinuti slagar. — Ne pišite razgovjetno; to je dokaz Vašega plebejskog porijetla. — Ružni rukopis otkriva genija, koji imadu vrlo mnogi ljudi. Drljajte svoje duševne proizvode zatvorenih očiju. — Ne tarite si odviše glavu radi pouzdana navođenja imena. Slagar zna ime svakoga muža, žene i djeteta na svijetu, pa mu pri tome dostaje i najmanja oznaka. Na primjer, ako napišete slovo, koje je ponešto slično s pijanim brojem osam, pa ga produžite valovitom crtom, slagar će odmah znati, da to znači Samuel Morrison, premda i Vi sami mislite, da je to Lemuel Messenger. — Ne pišite samo na jednoj strani papira, za to upotrebljavajte uvijek obadvije strane, pa kad ste ih napokon potpuno ispisali, tad ispunite još gore i dolje svaki rub i tako nastavite pisanjem, dok se ne vratite na prednju stranu rukopisa. Kako li se slagar raduje i uživa, kad primi »rukopis« takvoga stila! — Ne pišite nikad na stolu. Kad pišete, najbolje je metnuti papir na pod — što hrapaviji, to bolji. — Ne služite se nikad

skupim pisaćim papirom; hrapavi smeđi papir je najbolji. Još je bolje, ako možete gdje otkinuti kakav stari cirkuski plakat; pišite na njegovoj zamazanoj strani velikom olovkom, zašiljenom u obliku greblice za peć. — Još su jako dobre i stražnje strane od redaktora odbačenih korektura. Ne budite zabrinuti, ako ste izgubili koju stranu rukopisa. Faktor slagarnice uklonit će već to zlo te napamet pročitati u cjelini Vaš rukopis. Takovo što on izvršuje s osobitim veseljem, jer zacijelo nema nikakvoga drugoga posla.

Ovako ironičkim tonom poručuje uredništvo američke revije svojim dopisnicima, kakvi ne smiju da budu.

I. T. Križ. »Što tko čini, sebi čini«. Vi imate srca i fantazije, to je lijepo. Ali se ipak ne može ovako generalizirati, ako je jedan otac onako postupao, kao onaj u Vašoj pripovijeci. I inače je radnja nedotjerana. Pričekajte još koje vrijeme i vježbajte se. Ostale Vaše stvari ulaze, dakako uz neke male preinake, da bude pointa jače izražena.

N. K. Saraj. Pjesmice: »Zimska slika« i »oblacima« ne mogu ući. Ima mnogo nedostataka. Čitajte i učite jezik!

D. M. R. Kraljev. u »Ribaru« ima lijepih misli, ali bi pjesmu trebalo još dotjerati, da glade teče.

M. R. Bih. Od Vaših pjesama ušla je ona pod naslovom »Jablani«, ostale nijesu ni izdaleka tako dobre. Dosta je i to. Neka Vas to ne smeta. Ima ih, koji napišu stotinu pjesama, pa nijedna ne valja, a od Vaših pet šest, eto vrijedi jedna.

Sl. Tom. Osj. Pjesme su prilično ishitrene. Treba sebi više truda dati. I najveći pjesnici često su prerađivali i mnogo dotjerivali svoje pjesme. Jedan od najvećih rimskih pjesnika rekao je, da treba napisano djelo devet godina pustiti da odleži, pa ga onda ponovno pregledati i onda istom, ako vrijedi, s njim u tisak.

M. Šuš. Zgb. Vaše radnje su još preslabe, a da bi mogle ući. Pjesmica »Proljetni dan« ne bi sadržajem bila loša, ali bi trebalo točno prema 1. kitici preraditi 2. a 4. izostaviti. Ako 2. i 3. stih ima mušku rimu: »dan« — »san« treba tako da bude i u 2. kitici, u kojoj su na sličnim mjestima ženske rime: »ševa« — »pjeva«. Radi toga je pokvaren ritam, što se osobito kod kratkih pjesmica osjeća.

V. Dor. Vaše pjesme »Vestalka«, »Slutnja« i »Kajanje« ne bi bile na odmet, da su pjesnički dotjerane.

? »Svečanost proljeća«; suviše prozaično.

V. K. Spl. Pričice »Prosjak« i »Dolazak« nemaju dublje pointe, misli, i zato su suviše svagdanje, upravo banalne.

Ž. M. Sav. Vuk. Ne može ući, jer nema pjesničkog obilježja.

K. A. S. »Jesenja pjesma« ulazi u tisak.

Valerije F. Mst. »Mrtvim ružama« ne će ući, ali »Lipa« da!

D. P. Zgb. »Priča u noći« nije uspjela, ali je zato dobra: »U proljeće jednom . . .« Pokušajte još, i to ovakve male pjesmice. I »Jedna draga . . .« ne ulazi.

Vrin? »Prosjak«. Nije dostatno kod pjesme, da se stihovi rimuju, treba i sadržajem i ritmom da bude dobra.

Zlt. Vtk. »Smrznuti uzdasi« ne će ući. Isto tako »Moja hiža«, »Ciklame«, »Čežnja za nepoznatim, kao ni »Zov« ne mogu se uvrstiti.

Vld. Kš. »Après la pluie«. Javite nam, je li to prijevod, ili preradba. I čiji je original? Ostalo ne možemo primiti.

Mld. Or. Osj. »U polupospanoj ulici« i »Ispovijed« suviše su futurističke naravi. Izrazujte misli vedro i jasno!

I. H. M. Fr. Osj. »Uvenuli cvijet«. Tomu još vrlo mnogo nedostaje, da bude i približno slično pjesmi. Nije samo rima karakteristika pjesme. Rimovanje može dapače često i izostati, ako je pjesma sadržajem dobra i ako ritam teče.

A. R. »Noćni razgovor« i drugo ne može ući u »Omladinu« radi sadržaja, a i inače su slabi radovi.

B. Stj. Bjl. »Patnje Ivice Ivića« nijesu za tisak. Ima tu još mnogo nedostataka. Čitajte dobre knjige, pa ćete i sami s vremenom vidjeti, kako Vam jezik još nije tako dotjeran, a da biste mogli s uspjehom pisati. Isto vrijedi i za »Vile« i za »Brodolom«.

Drgt. Tom. Zgb. Pjesmice Vaše nijesu još tako dobre, a da bi ih mogli upotrijebiti, i onda Vi ste još premaleni za to. Pričekajte još, čitajte i učite marljivo.

J. Preb. Zgb. »Na te mislim« nije pjesma. Isto vrijedi i za pjesme: »Rodno moje mjesto« i »Zagreb gradu«.

A. Fejz. Sarj. Niti »Spokojno veče« niti »Kip« ne mogu ući.

Iks Ipsilon. Petr. Vaš oproštaj s domovinom čudan je. Ne zna se, zašto se opraštate s domovinom, kojoj dajete posljednji cjelov, a opet se mislite u nju vratiti.

Sl. Tom. Osj. »Putnik« i »Samoća« ne mogu ući, jer nemaju obilježja pjesme. Čuvajte se današnje moderne lektire. Čitajte: Preradovića, Mažuranića, Šantića, Vidrića, Domjanića, pa ćete vidjeti, što je pjesma. Za modernistima se nipošto nemojte povoditi, jer njihove su stvari velikom većinom efemerne vrijednosti (od jednoga dana).

? »Kako je našla ono, što se nije nadala naći« — stvar bez dubine.

M. T. Zgb. »Sjećanje nad odrom . . .« — bez sadržaja i pointe.

A. N. Most. »Tri pjesme« ne mogu ući. Rimi za volju ne smije se hotimice iskrivljivati i navlačiti smisao rečenice i značenje riječi. To je znak nestašice nečega i suviše sjeća na pretjeranost i neprirodnost modernističkih struja.

Z—k. Kost. »Baba Cvijeta« mjestimice je nespretna i nedotjerana. Čitajte Šenoine povjesnice, pa ćete vidjeti, kako bi se ovakav tema dao obraditi. Isto vrijedi i za ostale radove. Pokušajte preraditi.

R. S. »Vječna pjesma« svojim mislima ne bi bila na odmet, što više — ona svagdanja životna pitanja, socijalna nepravda, nehaj ljudi, pogotovo današnji dan, borba za samodržanje itd., sve su to zahvalni predmeti, ali sama obrada nipošto nije dobra, ni stilizacijom ni oblikom. Pogledajte kod A. G. Matoša, kako on obraduje slične stvari.

? »U večernjim časovima« prepjevano prema njemačkom prijevodu Byronove pjesme iz »Hebrejskih melodija«. Bilo bi bolje, da pjesmu prevedete, već da ju prepjevate, i onda morate nastojati, da se kod toga posla služite originalom. Prijevodi su naime često tek slobodne preradbe, kao što je eto i Vaša pjesma, pa prevodiocu ili još više prerađivaču prijeti opasnost, da će gdjekoje mjesto krivo shvatiti i interpretirati. Osobito to vrijedi u pjesmama čisto lirskim, pjesmama refleksivnim, koje nemaju stvarnog sadržaja. Niti pjesma »Questa sera . . .« ne može ući.

Maruša O. »Iznenadni spas« nema pravog sadržaja, a i obrada nije dobra.

T. N. »Mrtvoj djevojčici« nije na odmet. Pjesma je i tehnikom svojom i jezično dobra, ali budući da je nastala pod utjecajem jake subjektivne impresije zbog gubitka jednog tek pjesniku poznatoga bića, tako te drugi, koji djevojčicu nije poznavao, ne može razumjeti neobično jako akcentovanih ekspektoracija, to pjesmi posve nedostaje

opća vrijednost. Vi iamte sigurno još vrlo dobrih stvari, pa Vas molimo, da nas se opet sjetite.

V. P. »In memoriam«. Stvar je suviše troma, mjestimice nedotjerana.

I. M. V. Jedna je pjesma, kako vidite, ušla, i to uz korekturu, ostale ne. U Vas ima mašte, ali način izražavanja ne valja. Pišite kratke pjesmice, nemojte mnogo pričati, i ne od dosade da sebi prikratite vrijeme. Pjevajte samo onda, kad osjetite potrebu.

J. M. O. Vaši »Ribari« i ostalo slabi su i sadržajem i jezikom.

B. B. S. Šteta, Vaše stvarce kao »Crveni oblaci« i ostalo ne bi bile loše s temelja, da nijesu tako neobične, gotovo bizarne, mjestimice nejasne i maglovite, kao recimo: Danas su pale na tornjeve katedrale kristalne ploče, Veliki oče! Pokušajte jasno izražavati misli, jer koja je svrha pjesmi, koju tek pjesnik razumije, a možda ni on sam. To je duh vremena našega. Nemojte se dati zavoditi.

V. P. K. »Mačka i miš« i ostalo nema pravog sadržaja. Spomenuta pjesma nije ni logički dobra. Tu se najprije veli, da miš zato mirno šeće naočigled mačke, jer ga ona ne će, a zatim slijedi: Ali maca bistra oka, uloviga u dva skoka. Pa kako to? Treba paziti!

T. P. »Noć u gradu« i »Umjetnik« dvije su sasvim dobro zamišljene slike, ali slabo obrađene. Pišite jednostavno, pazite na jezik i čitajte.

T. J. V. »Na vel. petak« ima i jezičnih i tehničkih nedostataka.

M. E. Zgb. »Kažnjena radoznalost« čudna je i nekako ishitrena i prilično nevjerojatna, jezično slaba.

? »Stara vura« nije čisto kajkavski obrađena, i onda ne da zaziremo od kajkavštine, ali će bolje biti, da se učite dobroj štokavštini, koja je u poratno vrijeme znatno počela hramati, i to krivnjom kojekakvih budžaklijskih piskarala. Pošaljite nam štogod štokavštinom pisano, možda istu pjesmu prerađenu.

B. P. O. »Kroz tisuću godina«. Tu bi pjesmu trebalo znatno skratiti. Suviše je omašna, mjestimice troma i gotovo nespretna, n. pr. 4. i 5. kitica. Ostale pjesme nijesu još pregledane, jer nijesu tako aktuelne kao spomenuta. Od »Jesenskih slika« mogla bi koja doći u narednom broju iza velikih praznika.

V. B. Šteta vremena, što ste ga utrošili pišući novelicu »Ljubavna osveta«! To uz najbolju volju ne može ući u tisak, jer je neprobavljivo, dok mjestimice upravo odbija. Prije nego sjednemo pisati, treba da promozgamo dobro, što ćemo i kako ćemo, jer je doista šteta vremena. Ovoliko samo — kao prijateljska uputa! Odaberite što zgodnije, životu bliže i istinskije, pa onda pokušajte.

F. M. Zgb. »Klica« nije za tisak. Čuvajte se apstrakcija, birajte više konkretne predmete, oni su zahvalniji, lakše se obrađuju.

J. L. Zgb. Vaša pjesma »Bijeda« suviše je tendenciozna, t. j. Vi upravo nastojite, da bude opreka između bolesne majke i gladna djeteta s jedne strane i oca pijanice s druge što veća, kako biste što većma dali oduška svojoj muci, koja Vas obuzima kod pomisli na pijanicu, koji bez srca sjedi u krčmi, dok mu žena boluje, a dijete gladuje. Vaši su osjećaji plemeniti, ali zato ipak ne smijete tnedenciozno prikazivati jedan ovakav slučaj dajući mu opće značenje. Osim toga je pjesma tehnički nedotjerana i ružna. Čuvajte se tendencioznog prikazivanja, jer se u njemu osjeća duh neke osvetljivosti i zlobe. A to nije niti plemenito niti pjesnički.

? M ? »U noći karnevala«. Ta pjesma puna je upravo nemogućih slika, jezikom loša, da i ne govorimo o metrici, kao n. pr. — U kući im se ne da bit' — Kad se vani mogu veselit'. —

M. E. »Prvi kralj«. Prikaz taj svojom vanjskom formom nije podesan za ovako ozbiljan sadržaj.

E. B. »Važan događaj«. Stvar je upravo neprobavljiva. Čini se, kao da ste htjeli napisati satiru. Međutim Vi silno razvlačite i što je glavno, ne pogadate pointu. Za to treba prije svega šaljiva žica, pa iskustva. Čekajte još!

*

Cijenjene naše mlade saradnike, učenike i učenice, molimo, da pod svaki svoj rad stave i svoj potpis uz eventualni pseudonim, da se olakša rad kod raspoređivanja rukopisa. Samo se na jednoj strani piše, druga se ostavlja prazna radi slagarskog posla, i onda valja pisati čitljivo! Kod pisanja bezuvjetno treba imati pri ruci »Pravopis« i služiti se njime što više, osobito tamo, gdje mladi radnik nije siguran, kako se koja riječ piše. Nije zgodno, da u uredništvo dolaze radnje s takovim pravopisnim pogrješkama, koje je mladi pisac mogao sa šalom sam ispraviti, pri čemu bi bio vrlo mnogo naučio. Zatim bismo savjetovali mladim saradnicima da vazda čitaju sve poruke uredništva, ticalo se to njihove radnje ili ne. Ima to svoju dobru stranu. Ne može se naime u svakom pojedinom odgovoru sve reći, budući da bi to iziskivalo i mnogo vremena i mnogo prostora, već se istaknu samo najvažniji momenti. Zato čitajući sve poruke redom naći će mladi pisac mnogu pouku, koja će mu u njegovu radu dobro doći. Ovoliko kao prijateljski savjet!

Dolaze veliki praznici. To najljepše vrijeme treba đak da po mogućnosti izrabi. Idimo u prirodu, u šumu, u polje, na rijeku, slušajmo pjev ptica, zuj pčela, šapat valova; popnimo se na najviši vrhunac naših gorskih krajeva ili na uzvisinu naših nepreglednih ravnica i dočekujmo izlaz sunca i promatrajmo zapadanje njegovo, a kad se spusti noć, ne zaboravimo pozabaviti se i s prekrasnim srpanjskim nebom, posutim s bezbrojem zvijezda. Živimo zajedno s prirodom, koja nam toliko toga pruža, što u skučenom i tjeskobnom gradskom životu nikako ne zamjećujemo. Deset mjeseci u godini moramo da živimo u vrlo nezdravoj gradskoj atmosferi, zasićenoj prašinom i bakcilima, stoga van u prirodu! Zanimajmo se za sve, što oko sebe vidimo: i faunu i floru, brda i doline, spilje i pećine — sve. Ništa ne smije izmaći našem mladenačkom oku. Ne smijemo slijepo prolaziti prirodom i životom kraj zdravih očiju. I mi ćemo već nakon nekoliko dana osjetiti, kako nas priroda osvježuje i jača, osjetit ćemo, kako smo bili siromašni i jadni u gradu kraj ogromnih palača, a kako smo bogati i radosni na selu kraj malih i neznatnih kućica. Srca naša će se razveseliti, duše naše razbistriti.

Idimo u narod, među naš valjani seljački svijet, razgovarajmo s njim, slušajmo njegovu riječ, njegov jasni govor, njegovu duhovitost. Pitajmo ga, kako se zove ovaj ili onaj alat, čemu mu služi ova ili ona stvar, čime se bavi, što mu se mili — i mi ćemo mnogo naučiti. Sve pako, što je za nas novo i nepoznato, pribilježimo si. Kupimo narodne riječi, izraze, poslovice, običaje, da ih onda u zgodnoj formi stavimo na papir. Ima tu još mnogo nepoznata blaga.

Komu uredništvo dosad još nije odgovorilo, neka se strpi do narednoga jesenskoga broja, budući da to u ovomu broju radi prostora nije bilo moguće.

Konačno upozorujemo na jednu promjenu. Uredništvo »Omladine« je sam odbor uzeo u svoje ruke, zato se rukopisi imadu u buduće slati na: Društvo hrvat. profesora, Uredništvo »Omladine«, Zagreb, 6, pošt. pretinac br. 47. Tko je prijatelj »Omladine«, neka je preporuči, kadgod mu se pruži prilika.

Dvorana amerikanskih uredskih namještaja

NOTTER I DRUG

Ilica 25. ZAGREB Ilica 25.

(nad kavanom „Corso")

Preporučuje pisaće strojeve raznih sustava sa latinicom i ćirilicom. Vlastita mehanička radionica

PRVA HRVATSKA ŠTEDIONICA

OSNOVANA GOD 1846 **U ZAGREBU** OSNOVANA GOD. 1846.

Dionička glav.: K 60,000.000. Pričuve: K 130,000.000

PODRUŽNICE: Beograd, Bjelovar, Brod n. S., Crikvenica, Čakovac, Daruvar, Delnice, Djakovo, Đurđevac, Ilok, Karlovac, Kraljevica, Križevci, Nova Gradiška, Mitrovica, Ogulin, Osijek, Požega, Rijeka, Senj, Sisak, Sv. Ivan Zelina, Subotica, Varaždin, Vel. Gorica, Vinkovci, Virovitica, Vukovar, Zemun. ISPOSTAVE: Osijek d. gr., Sušak, Vinica. MJENJAČNICA: Zagreb.

Prima uloške na knjižice i na tekući račun. Eskomptira mjenice i devize.

Prima na inkaso tu- i inozemne mjenice.

Izdaje 4½%-tne založnice i 4½%-tne komunalne obveznice, koje imadu oprost od poreza, pupilarnu sigurnost i jamčevnu sposobnost.

Kupuje i prodaje valute i devize.

Izdaje čekove i kreditna pisma te obavlja isplate na temelju akreditiva na sva tu- i inozemna mjesta.

Podijeljuje hipotekarne zajmove na kuće i na nekretnine.

Obavlja burzovne naloge savjesno i kulantno.

Posreduje kod predmetka iz Amerike u tuzemstvu.

GRADSKA ŠTEDIONICA

OPĆINE SLOB. I KRALJ. GLAVNOGA GRADA ZAGREBA

PETRINJSKA UL. BR. 5. ZAGREB UGAO SUDNIČKE ULICE.

Ulošci D 75,000.000.—

Prima uloške na knjižice i tekući račun. Kupuje i prodaje devize i valute. Obavlja burzovne naloge savjesno i kulantno.

Umjetničko nakladni zavod

J. Čaklović, Zagreb

Telefon br. 12-74. - - - Gundulićeva ul. 1.

Naklada umjetničkih dopisnica, knjiga i slika. — Vlastita konfekcija listovnog papira. — Izdanje knjižnice „Jugoslavenska biblioteka" „Umjetničke monografije" „Naša domovina".

Tražite prospekte i cjenike!

Naklada i trgovina umjetničkih slika

Petar Nikolić, Zagreb

Ilica 36. I. kat.

Preporuča svoje bogato skladište narodno historičkih umjetničkih slika. Jedini zavod sa slikama izradjenih od naših prvih umjetnika.

Prekrasni i ukusni okviri četverouglasti, okrugli i ovalni svih veličina.

Izašla nova naša slika „Kosovska djevojka" od Uroša Predića. — Veliki izbor madona i ikona na skladištu.

Prikladni darovi za svaku prigodu.

Najveći stoga i najjeftiniji zavod te vrste.

Tražite prospekte. **Tražite prospekte.**

PRAVE SICILIJANSKE

MANDOLINE I GITARE

Cijene gitara:

Br. 1	Din 210.—
Br. 2	Din 250.—
Br. 21	Din 340.—
Br. 22	Din 400.—
Br. 24	Din 675.—

Ostale vrsti gitara:
po Din 638.—, Din 938.—

Balalajke:
po Din 630.— Din 750.—

Lutnje:
po Din 825.—, Din 1500.—

Gusle:

Br. 9	Din 225.—
Br. 14	Din 287.—
Br. 14a	Din 450.—
Br. 17	Din 470.—
Br. 17a	Din 675.—
Br. 25	Din 700.—

ostale vrsti gusala po Din 1170.— i više.

¾ Gusle

Br. 114	Din 470.—
Br. 114a	Din 675.—
Br. 117	Din 938.—

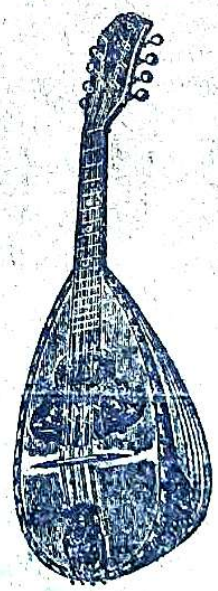

Cijene mandolina:

Br. 1	Din 175.—
Br. 2	Din 200.—
Br. 3	Din 210.—
Br. 103	Din 300.—
Br. 105	Din 310.—
Br. 111	Din 360.—
Br. 113	Din 380.—

Koncertne mandoline

	Din 800.—
Liuta	Din 1500.—

Ostale vrsti mandolina:

Br. 1204	Din 563.—
Br. 1208	Din 938.—

Tambure:	Bisernica:
obična	Din 200.—
biserna	Din 325.—
Brač I obični	Din 260.—
biserni	Din 390.—
danguba	Din 42.—

Poštarina i zamot zaračunava se posebno.

Pribor za sve glazbene instrumente u najvećem izboru i uz jeftine cijene.

Skuplje vrste obložene su sedefom i ebanovinom.

GLAZBENI ODIO KNJIŽARE

ST. KUGLI, ZAGREB, ILICA 30

Cijene bezobvezne. Cjenici na zahtjev badava.